

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών:

Χωρική Ανάλυση και Διαχείριση Περιβάλλοντος

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

***"Φαινόμενα εσωτερικής μετανάστευσης στον ελλαδικό χώρο
την περίοδο 2001-2011. Νέες τάσεις εσωτερικής κινητικότητας"***

Υπεύθυνος Καθηγητής: Marie-Noelle Duquenne

Εμμανουήλ Ευθυμίου

ΒΟΛΟΣ 2015

Φαινόμενα εσωτερικής μετανάστευσης στον ελλαδικό χώρο την περίοδο 2001-2011. Νέες τάσεις εσωτερικής κινητικότητας

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως σκοπό τη μελέτη και ανάλυση του φαινομένου της εσωτερικής μετανάστευσης στον ελλαδικό χώρο όπως πραγματοποιήθηκε τα τελευταία χρόνια και πώς αυτή συσχετίζεται με το χώρο και τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά αυτού. Ειδικότερα, με βάση τις δύο τελευταίες απογραφές απογραφή, εξετάζεται η σχέση ανάμεσα στην αλλαγή κατοικίας, μεταξύ 2001 και 2011, ανά τους Νομούς της Ελλάδος, και τα χαρακτηριστικά των Νομών ως προς της δημογραφία, την οικονομία και τη σύνθεση της κοινωνίας τους. Παράλληλα εντοπίζονται οι παράγοντες που καθορίζουν την κινητικότητα των μόνιμων κατοίκων της χώρας.

Λέξεις κλειδιά: εσωτερική μετανάστευση, συσχέτιση, ανάλυση σε κύριες συνιστώσες

The aim of this dissertation is to study and analyze the phenomenon of internal migration in Greece the way it took place the last years and how it was correlated with space and its socio-economical characteristics. More precisely, using the data of the last two censuses, is examined the correlation between the residential change through the years 2001 and 2011, and the NUTS 3 regions and their demographic, economic and social characteristics. Moreover, the factors that determine the mobility of the residents of Greece are detected and analyzed.

Key words: internal migration, correlation, principal components analysis

Μέσα από τη διατριβή αυτή, μου δίνεται η ευκαιρία να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που με βοήθησαν σε όλη τη διάρκεια της εκπόνησής της αλλά και κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών σπουδών μου. Καταρχήν, θα ήθελα να ευχαριστήσω την κα. Marie-Noelle Duquenne, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας για την άριστη συνεργασία που είχαμε τόσο κατά τη διάρκεια των διαλέξεων αλλά κυρίως κατά την εκπόνηση της διπλωματικής διατριβής, και ακόμη περισσότερο για την υπομονή που έδειξε απέναντί μου. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω την υπεύθυνη της βιβλιοθήκης κα. Εύη Κολοβού για τη βοήθειά κατά τη βιβλιογραφική έρευνα.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ	1
1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ	1
1.2. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ.....	1
1.3. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ.....	2
1.4. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ.....	4
1.4.1. ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	4
1.4.2. ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΥΠΟΔΟΧΗΣ	5
1.5. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ	5
1.6. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	7
1.7. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΕΛΛΗΝΩΝ	8
1.7.1. Εξωτερική μετανάστευση – Ιστορικά.....	8
1.7.2. Μεταναστευτικές ροές προς την Ελλάδα	10
1.7.3. Χαρακτηριστικά μετανάστευσης προς την Ελλάδα	11
1.7.4. Συμβολή των μεταναστών στη χώρα.....	12
1.7.5. Εσωτερική μετανάστευση και αστικοποίηση στην Ελλάδα–ιστορικά	12
1.8. ΑΠΟ-ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	14
2.1. Βασικά κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά χωρικών ενοτήτων	14
2.2. Μέτρηση των εσωτερικών μεταναστευτικών κινήσεων	16
2.3. Επιλογή μεθόδου επεξεργασίας και ανάλυσης.....	16
2.3.1. Επιλογή Μεταβλητών	18
2.3.2. Επεξεργασία Μεταβλητών.....	21
2.4. Παραγωγή συνθετικών δεικτών αποτύπωσης των κοινωνικο-οικονομικών χαρακτηριστικών.....	24
2.4.1. Συνθετικοί δείκτες για το 2001	25
2.4.2. Συνθετικοί δείκτες για το 2011	28

2.5. Το προφίλ των νομών τη Ελλάδος	32
2.5.1. Ιεραρχικοί Αλγόριθμοι	32
2.5.2. Ομάδες Νομών.....	33
2.6. Σύγκριση πληθυσμιακών μετακινήσεων και μεταβολής στη σύνθεση των ομάδων για τα έτη 2001 και 2011	40
2.7. Ανάλυση της έντασης των μετακινήσεων ανά ομάδα Νομών	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΩΝ ΚΑΤΑ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ.....	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	56
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	59
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	62

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : συντελεστής συσχέτισης μεταβλητών	22
ΠΙΝΑΚΑΣ 2 - - Συσχέτισης Υπερμεταβλητών 2001 Υπερμεταβλητών 2011	24
ΠΙΝΑΚΑΣ 3 - Συσχέτισης	
ΠΙΝΑΚΑΣ 4 - Συμμετοχικότητες μεταβλητών 2001	25
ΠΙΝΑΚΑΣ 5 - Δείκτης ΚΜΟ και Bartlett's Test σφαιρικότητας 2001.....	25
ΠΙΝΑΚΑΣ 6 - Πίνακας Αδράνειας 2001.....	26
ΠΙΝΑΚΑΣ 7 - Κύριες Συνιστώσες 2001	27
ΠΙΝΑΚΑΣ 8 - αρχικές Κύριες Συνιστώσες 2011	28
ΠΙΝΑΚΑΣ 9- αρχική Αδράνεια 2011	29
ΠΙΝΑΚΑΣ 10 - Κύριες Συνιστώσες 2011	30
ΠΙΝΑΚΑΣ 11 - Δείκτης ΚΜΟ και Bartlett's Test σφαιρικότητας 2011.....	31
ΠΙΝΑΚΑΣ 12- Συμμετοχικότητες μεταβλητών 2011	31
ΠΙΝΑΚΑΣ 13 – Πίνακας αδράνειας 2011.....	32
ΠΙΝΑΚΑΣ 14 – Πιθανές ομαδοποιήσεις Νομών	34
ΠΙΝΑΚΑΣ 15– Ομαδοποίηση Νομών	35
ΠΙΝΑΚΑΣ 16 - Μέσες τιμές Δεικτών ανά ομάδα	36
ΠΙΝΑΚΑΣ 17 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών ομαδοποίησης 2001	42
ΠΙΝΑΚΑΣ 18 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών ομαδοποίησης 2011	42
ΠΙΝΑΚΑΣ 19 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών σταθερών Νομών ομάδας 2	43
ΠΙΝΑΚΑΣ 20 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών νέων Νομών ομάδας 2 2011	43
ΠΙΝΑΚΑΣ 21 - Τιμές Συνθετικών δεικτών Νομού Δωδεκανήσου	44
ΠΙΝΑΚΑΣ 22 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών υποομάδων ομάδας 3 2001	45
ΠΙΝΑΚΑΣ 23 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών υποομάδων ομάδας 3 2011	45
ΠΙΝΑΚΑΣ 24 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών υποομάδων ομάδας 4 2001	46
ΠΙΝΑΚΑΣ 25 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών υποομάδων ομάδας 4 2011	47
ΠΙΝΑΚΑΣ 26 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών υποομάδων ομάδας 5 2001	48
ΠΙΝΑΚΑΣ 27 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών υποομάδων ομάδας 5 2011	48

ΠΙΝΑΚΑΣ 28 - Τιμές Συνθετικών δεικτών υποομάδων Νομών και ισοζύγια αυτών	49
ΠΙΝΑΚΑΣ 29 - Δείκτες ανά κατηγορία ελκυστικότητας Νομών.....	52
ΠΙΝΑΚΑΣ 30 - Συσχετίσεις εξέλιξης δεικτών	55
ΠΙΝΑΚΑΣ 31 - Γραμμικές συσχετίσεις εξέλιξης δεικτών	55

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

ΧΑΡΤΗΣ 1 – Ομαδοποιήσεις Νομών	39
ΧΑΡΤΗΣ 2 – Ισοζύγια κατά Έλληνες και αλλοδαπούς.....	50
ΧΑΡΤΗΣ 3 – Ολικό μεταναστευτικό ισοζύγιο ανά Νομό	51
ΧΑΡΤΗΣ 4 – Κινητικότητα κατά εθνικότητα	52

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία καταπιάνεται με το προφίλ των μεταναστευτικών φαινομένων στον ελλαδικό χώρο την περίοδο 2001-2011. Με τον όρο *μετανάστευση* εννοούμε τη φυσική μετάβαση ενός ατόμου ή μιας ομάδας από μια κοινωνία σε μια άλλη. Η μετάβαση αυτή συνεπάγεται την εγκατάλειψη ενός κοινωνικού περιβάλλοντος και την εγκατάσταση σε ένα άλλο. Η μετανάστευση είναι μία από τις παλαιότερες εκδηλώσεις στην ιστορία της συμβίωσης των λαών και πολλά πολιτιστικά στοιχεία και ολόκληροι πολιτισμοί οφείλονται στην εκδήλωση του φαινομένου αυτού. (Eisenstaedt, 1953). Η μετανάστευση δεν αποτελεί χαρακτηριστικό φαινόμενο μόνο των ανθρώπων στον αγώνα της ζωής. Έτσι δεν μεταναστεύουν μόνο οι άνθρωποι αλλά ακόμα και τα ζώα προσπαθώντας πάντα να βρουν πάντα πλουσιότερο και ευνοϊκότερο περιβάλλον για να επιβιώσουν. Η μετανάστευση όμως είχε πάντα εξαιρετική σημασία στην ανθρώπινη ιστορία καθώς η διάδοση του πολιτισμού και οι επιμιξίες των λαών οφείλονται σχεδόν αποκλειστικά σε αυτήν.

Οι λόγοι που οδηγούν στην μετανάστευση ποικίλλουν. Τα αίτια συνήθως είναι οικονομικά και εργασιακά αλλά μπορούν να εντοπιστούν και σε κοινωνικούς λόγους ή ακόμα και επιβίωσης καθώς ποτέ δεν εξέλειψαν από την ανθρώπινη ιστορία οι φυσικές καταστροφές ή οι διώξεις. Ο σκοπός όμως πάντα είναι η εγκατάσταση σε ευνοϊκότερο περιβάλλον και η βελτίωση της ποιότητας ζωής. Επομένως, η απόφαση μετακίνησης των ανθρώπων επηρεάζεται όχι μόνο από το περιβάλλον της περιοχής στο οποίο βρίσκεται αλλά και από τη δυναμικότητα των υποψήφιων υποδοχέων, αν δηλαδή υπάρχουν καλύτερες προοπτικές. Η εσωτερική μετανάστευση αποτελεί ένα από τα βασικά είδη μετανάστευσης και με τον όρο αυτόν προσδιορίζεται αυτή που γίνεται εντός των ορίων ενός κράτους

Η μετανάστευση αποτελεί σημαντικό φαινόμενο της ανθρώπινης ζωής, μπορεί να χαρακτηρίσει μεγάλες χρονικές περιόδους και ακόμα να αλλάξει το χαρακτήρα περιοχών. Για το λόγο αυτό, απαιτείται έρευνα για να προβλεφθούν όσο γίνεται και να κατανοηθούν οι επικείμενες πληθυσμιακές μετακινήσεις ώστε να αντιμετωπιστούν κατάλληλα.

Από τη μελέτη σχετικής βιβλιογραφίας, γίνεται αντιληπτό ότι οι μεταναστευτικές κινήσεις ακολουθούν ή υπακούουν σε γενικότερες ή ειδικότερες τάσεις οι οποίες αξίζει να μελετηθούν και να αναλυθούν. Βασικός σκοπός της έρευνας είναι ο τρόπος με τον οποίο συσχετίζεται ο χώρος και οι πληθυσμιακές μετακινήσεις και συγκεκριμένα, η συσχέτιση των πληθυσμιακών μετακινήσεων μεταξύ 2001 και 2011 στον ελλαδικό χώρο με τις ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά μιας περιοχής (π.χ. οικονομικοί και δημογραφικοί δείκτες).

Η διατριβή αυτή χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο αναλύεται η μετανάστευση ως φαινόμενο και πώς αυτή έλαβε χώρα στην Ελλάδα ιστορικά. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται η επιλογή της μεθόδου που χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση της εσωτερικής μετανάστευσης στην Ελλάδα, η επιλογή των δεδομένων που

απαιτήθηκαν καθώς και η επεξεργασία τους. Στο τρίτο Κεφάλαιο ερμηνεύονται οι μεταναστευτικές κινήσεις ανά Νομό με κριτήριο την ελληνική ή όχι εθνικότητα των μετακινούμενων σαν σύνολο και στο τέταρτο δίνονται τα συμπεράσματα που βγήκαν. Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο γίνονται προτάσεις

Τα πρωτογενή δεδομένα της ανάλυσης αφορούσαν τις δύο τελευταίες εθνικές απογραφές πληθυσμού, του 2001 και του 2011 και ανακτήθηκαν από την ΕΛΣΤΑΤ (ελληνική Στατιστική Αρχή). Αυτό έγινε είτε από την επίσημη ιστοσελίδα αυτής είτε μετά από παραγγελία τους, καθώς για την απογραφή του 2011 δεν είχε γίνει ακόμα πλήρης επεξεργασία των δεδομένων της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ

Η μετανάστευση είναι η φυσική μετάβαση ενός ατόμου ή μιας ομάδας από μια κοινωνία σε μια άλλη. Η μετάβαση αυτή συνεπάγεται την εγκατάλειψη ενός κοινωνικού περιβάλλοντος και την εγκατάσταση σε ένα άλλο. Η μετανάστευση είναι μία από τις παλαιότερες εκδηλώσεις στην ιστορία της συμβίωσης των λαών και πολλά πολιτιστικά στοιχεία και ολόκληροι πολιτισμοί οφείλονται στην εκδήλωση του φαινομένου αυτού (Eisenstaedt, 1953).

Η μετανάστευση δεν αποτελεί χαρακτηριστικό φαινόμενο μόνο των ανθρώπων στον αγώνα της ζωής. Δε μεταναστεύουν μόνο οι άνθρωποι, αλλά και τα ζώα, προσπαθώντας πάντα να βρουν πάντα πλουσιότερο και ευνοϊκότερο περιβάλλον για να επιβιώσουν. Η μετανάστευση όμως είχε πάντα εξαιρετική σημασία στην ανθρώπινη ιστορία, καθώς η διάδοση του πολιτισμού και οι επιμιξίες των λαών οφείλονται σχεδόν αποκλειστικά στις μεταναστευτικές κινήσεις.

1.2. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

Η μεταναστευτική κίνηση μπορεί να καταταχθεί σε πολλές κατηγορίες ανάλογα με το κριτήριο που θα χρησιμοποιήσουμε για διαφοροποίηση. Οι σημαντικότερες κατηγορίες όμως κατά γενική ομολογία είναι οι εξής:

- *Ατομική ή ομαδική*: ανάλογα αν πρόκειται για μεμονωμένα άτομα ή ομάδες ατόμων που αλλάζουν τόπο διαμονής.
- *Εσωτερική ή Εξωτερική (διεθνής)*: ανάλογα με τα αν πρόκειται για μετακίνηση μέσα στα όρια ενός κράτους ή ανάμεσα σε δύο χώρες. Στην περίπτωση της εσωτερικής μετανάστευσης το ρεύμα λέγεται εκδημία ενώ στην διεθνή λέγεται αποδημία. Για τη χώρα προέλευσης ο διεθνής ορισμός είναι emigration και για την χώρα υποδοχής είναι immigration.
- *Ηπειρωτική ή Υπερπόντια*: ανάλογα «με το αν στην μετακίνηση από χώρα σε χώρα, παρεμβάλλεται ή όχι θάλασσα και η χώρα της μετανάστευσης ανήκει σε άλλη ήπειρο» (Μπάγκαβος και Παπαδοπούλου, 2003). Σήμερα γίνεται πιο επιλεκτική διάκριση ανάμεσα στις ενδοηπειρωτικές και διηπειρωτικές μεταναστεύσεις και διατηρείται πιο έντονη η εικόνα της ενότητας ή της ασυνέχειας της γεωγραφικής περιοχής όπου κινείται συνήθως ο μετανάστης.
- *Εκούσια ή Αναγκαστική*: ανάλογα με το αν η απόφαση παίρνεται ελεύθερα από τον μετακινούμενο ή αν είναι αποτέλεσμα της εσκεμμένης δημιουργίας δυσκολιών στη διαβίωση αυτού.

Μια επιπλέον μορφή *αναγκαστικής* μετανάστευσης είναι και η *βίαιη* μετανάστευση. Αυτή επιβάλλεται από το επίσημο κράτος (πχ απελάσεις, υποχρεωτικές ανταλλαγές

πληθυσμών), χωρίς τη σύμφωνη γνώμη των μετακινούμενων, οι οποίοι και στις περισσότερες περιπτώσεις χαρακτηρίζονται ως πρόσφυγες.

- *Προσωρινή ή Μόνιμη*: με κριτήριο την προβλεπόμενη διάρκεια της. *Προσωρινή* θεωρείται όταν η μετανάστευση γίνεται για ορισμένο χρονικό διάστημα, προκειμένου να διευθετηθούν συγκεκριμένες υποθέσεις ενώ είναι δεδομένη η επιστροφή. Όταν όμως η μετανάστευση δεν είναι συγκεκριμένης χρονικής διάρκειας και δεν είναι δεδομένη η πρόθεση της επιστροφής, τότε θεωρείται *μόνιμη*. Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, *προσωρινή* χαρακτηρίζεται η μετανάστευση σε μια χώρα του εξωτερικού για παραμονή μικρότερη από ένα έτος (π.χ. αναχώρηση λόγω ναυτολόγησης) και *μόνιμη* η μετάβαση σε μια ξένη χώρα για εγκατάσταση που διαρκεί πάνω από ένα έτος» (Χλέτσος, 2001).

Ίσως μία καλύτερη ονομασία για αυτή την κατηγοριοποίηση αυτή να είναι η *βραχυπρόθεσμη* ή *μακρυπρόθεσμη* μετανάστευση. Η *βραχυπρόθεσμη* αφορά την μετακίνηση κάποιου για χρονικό διάστημα 3 έως 12 μηνών και με αποκλειστικό σκοπό την βελτίωση του βιοτικού του επιπέδου. Αντιθέτως, η *μακρυπρόθεσμη*, αναφέρεται για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο του ενός έτους το οποίο μπορεί και να παραταθεί.

- *Νόμιμη ή Παράνομη*: ανάλογα με το νομικό καθεστώς με το οποίο γίνεται, δηλαδή άμα ο μετανάστης μεταφέρεται με ή χωρίς τα απαιτούμενα ταξιδιωτικά έγγραφα.

Ο Τσαούσης διακρίνει και άλλα δύο είδη μετανάστευσης :

- *Συντηρητική ή Καινοτόμος*: ανάλογα με τη μεταβολή ή όχι του τρόπου ζωής πριν την αναχώρηση η μετανάστευση, *συντηρητική* αν διατηρούνται τα ήθη και έθιμα και παραδόσεις των μεταναστών στη χώρα υποδοχής και *καινοτόμο* αν γίνεται πλήρης αφομοίωση με τις συνήθειες και τον νέο τρόπο ζωής στη χώρα υποδοχής.
- *Αρχαϊκή ή Σύγχρονη*: *αρχαϊκή*, αν τα αίτια που προκάλεσαν την μετανάστευση προκαλούνται από την προσωρινή ή μόνιμη εξάντληση των φυσικών πόρων και *σύγχρονη* αν τα αίτια είναι οικονομικά (Τσαούσης, 1997).

1.3. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

Τα κίνητρα των πρώτων μεταναστών ήταν η ανάγκη εξεύρεσης τροφής, η επιβίωση ή ο φόβος μιας ισχυρότερης δύναμης. Αργότερα όμως, τα αίτια της μετανάστευσης άλλαξαν σε, κατά βάση, οικονομικά-εργασιακά, κοινωνικά, πολιτικά (αυταρχικά καθεστάτα και πολιτική καταδίωξη) θρησκευτικά (κυρίως λόγω θρησκευτικής καταδίωξης) και η επιθυμία ν' αποφύγουν τις κυρώσεις κάποιου νόμου.

Οι μεταναστευτικές κινήσεις προς την Ευρώπη, τις ΗΠΑ και τον Καναδά, την Αυστραλία και σε άλλες παραδοσιακές χώρες υποδοχής μεταναστών είχαν οικονομικό χαρακτήρα και για αυτό οι πρώτοι που ασχολήθηκαν με το μεταναστευτικό φαινόμενο ήταν οι οικονομολόγοι, οι οποίοι αποδίδουν τα αίτια σε λόγους όπως διαφορές μισθών μεταξύ αναπτυσσόμενων και αναπτυγμένων χωρών και την έλλειψη μέσων και

εργαλείων για κάλυψη των αναγκών τους σε ένα πολυπληθές περιβάλλον (Μουσούρου, 2003).

Συγκεντρωτικά, οι κύριοι λόγοι ανθρώπινης μετανάστευσης ήταν ανέκαθεν οι παρακάτω:

α) *Οικονομικά-εργασιακά αίτια*: Με αυτά και σχετίζεται περισσότερο σήμερα παρά ποτέ η μετανάστευση καθώς και οι περισσότεροι μετανάστες ανήκουν στην κατηγορία των οικονομικών μεταναστών. Το συνηθέστερο αίτιο μετανάστευσης αποτελεί η έλλειψη εργασίας κάποιου στον τόπο καταγωγής του και έτσι αυτός αποφασίζει να ξενιτευτεί κάπου όπου οι οικονομικές συνθήκες, και κατά συνέπεια οι ευκαιρίες απασχόλησης, είναι ευνοϊκότερες. Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι μεγάλες οικονομικές ανισότητες και οι διαφορετικές ευκαιρίες απασχόλησης που δημιουργούνται είναι αυτές που κατά κύριο λόγο τροφοδοτούν την μετανάστευση από τις φτωχές και αναπτυσσόμενες χώρες προς τις πλούσιες και ανεπτυγμένες.

β) *Πολιτικά κίνητρα*: οι μεταναστεύσεις με πολιτικά κίνητρα συμβαίνουν από την εμφάνιση των πρώτων αυτοκρατοριών που ήταν αρκετά ισχυρές, ώστε να επιβληθούν στις μειονότητες. Το πιο πρόσφατο παράδειγμα μετανάστευσης για πολιτικά αίτια στη χώρα μας είναι οι Έλληνες που κατέφυγαν στην Ευρώπη, κατά την επτάχρονη στρατιωτική δικτατορία (1967-1974). Επίσης, μετά τον εμφύλιο πόλεμο πολλοί ήταν οι πολιτικοί πρόσφυγες προς την ΈΣΣΔ και άλλες χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού. Επιπλέον, η κατάρρευση των Βαλκανικών και Ανατολικοευρωπαϊκών τέως σοσιαλιστικών καθεστώτων ήταν καθοριστικό αίτιο για την μετανάστευση πολλών ανθρώπων αυτή τη φορά προς την Ελλάδα.

γ) *Θρησκευτική καταδίωξη*: πάντα ήταν στην ανθρώπινη φύση η προσπάθεια να αναγκάσει τους αλλόθρησκους να υιοθετήσουν την δική του πίστη και να καταδιώκει όποιους δεν συμμορφώνονταν. Περιπτώσεις θρησκευτικής καταδίωξης υπήρχαν πάντα στην ανθρώπινη ιστορία με πιο τρανταχτά παραδείγματα το ολοκαύτωμα των Εβραίων από τους Γερμανούς και την καταδίωξη των Χριστιανών από τους Ρωμαίους. Η θρησκευτική καταδίωξη ήταν επίσης ένας από τους λόγους αποικισμού στην Αμερική. Αντίστοιχες περιπτώσεις θρησκευτικών συγκρούσεων κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα παρατηρήθηκαν μεταξύ του Ισλάμ και του Ινδουισμού μετά την ανεξαρτητοποίηση της Ινδίας από την Βρετανική Αυτοκρατορία και τη δημιουργία των κρατών του Πακιστάν και του Μπαγκλαντές.

δ) *Κοινωνικοί λόγοι* : εδώ ο κυριότερος είναι η οικογενειακή επανένωση καθώς είναι πολύ συχνό το φαινόμενο έναν μετανάστη να τον ακολουθούν στον καινούργιο του τόπο οι στενοί του συγγενείς, δηλαδή σύζυγος, παιδιά ή γονείς.

ε) *Φυσικές καταστροφές*: αυτές αν και πιο εύκολα γίνονται κατανοητές για παλαιότερα χρόνια ποτέ δεν έπαψαν να είναι ένας από τους κύριους λόγους μαζικής μετακίνησης πληθυσμών. Με απλά λόγια, όταν καταστρέφονταν οι καλλιέργειες ή ακόμα και οι οικισμοί από πλημμύρες, ξηρασία ή παγετό οι άνθρωποι ανέκαθεν αναγκάζονταν να μετακινηθούν σε πιο γόνιμα εδάφη καθαρά για την επιβίωσή τους.

Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα εδώ οι συχνοί μουσώνες και πλημμύρες σε Ινδία και Πακιστάν που εισήγαγαν την έννοια του "περιβαλλοντικού πρόσφυγα"

στ) *Περιβάλλον*: όπως και οι φυσικές καταστροφές έτσι και το καθημερινό περιβάλλον είναι πιο ευνόητο για παλιότερα χρόνια αλλά έχει ισχύ ακόμα και σήμερα. Όπως πολύ περιγραφικά λέει ο Βγενόπουλος «η γεωγραφική θέση του τόπου παραμονής πολλών φυλών δεν ευνοούσε την διαβίωση τους. Αν βρίσκονταν κοντά στην έρημο ή μέσα σ' αυτή, ήταν αδύνατον να καλλιεργήσουν την γη και αν βρίσκονταν σε πεδιάδες ήταν εκτεθειμένοι στις καιρικές συνθήκες, τις επιδρομές του εχθρού ή άλλους κινδύνους. Παρατηρήθηκαν έτσι, μετακινήσεις και εγκαταστάσεις ολόκληρων λαών σε πιο εύφορα εδάφη ή χώρους που προφυλάσσονταν από βουνά» (Βγενόπουλος, 1998).

ζ) *Πληθυσμιακές πιέσεις*: «καθώς, η έκταση της γης δεν ήταν συχνά αρκετή για να θρέψει τον πληθυσμό ενός τόπου και ανάγκαζε πολλούς να φύγουν. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται συνήθως στα νησιά που η καλλιεργήσιμη γη περιορίζεται από την θάλασσα και η αύξηση του πληθυσμού οδηγεί στην ανεπάρκεια των αγαθών. Όταν λοιπόν, ο νησιωτικός πληθυσμός αυξάνεται παρατηρείται έντονο το φαινόμενο της οργανωμένης μετανάστευσης των ανθρώπων που φεύγουν αναζητώντας καινούριες πατρίδες» (Βγενόπουλος, 1998). Σύμφωνα με τον ΟΗΕ, σημαντική αιτία στην μετανάστευση σε παγκόσμιο επίπεδο, κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες, αποτελεί η πληθυσμιακή αύξηση, καθώς το φαινόμενο του υπερπληθυσμού επιβαρύνει περαιτέρω το πρόβλημα της ανεργίας.

η) *Ψυχολογικοί παράγοντες* : κατά το φαινόμενο αυτό, άνθρωποι οδηγούνται στην μετανάστευση από τυχοδιωκτισμό ή φιλαπόδημα ή ακόμα και μιμητικά, ακολουθώντας την τάση μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου και τους γνωστούς, φίλους, συγγενείς κλπ που προηγήθηκαν (Green, 2004)

1.4. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

1.4.1. ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ

Δεν είναι οξύμωρο να πούμε ότι η αναχώρηση μεταναστών έχει αρκετές θετικές επιπτώσεις για την πατρίδα τους. Πρώτα απ' όλα, με την αποχώρησή τους από την ντόπια αγορά εργασίας αυτή ανακουφίζεται, όπως και ο συνολικός πληθυσμός, καθώς λιγότερα άτομα αναζητούν εργασία, χωρίς αυτό να έχει επίπτωση στη συνολική παραγωγή. Τα εμβάσματα επίσης που αποστέλλουν οι μετανάστες μεγαλώνουν το εισόδημα των οικογενειών τους και κατά συνέπεια ανεβάζουν το βιοτικό τους επίπεδο. Τέλος, σε ενδεχόμενη επιστροφή τους, οι μετανάστες πολλές φορές έχουν να φέρουν και καινούργιες γνώσεις και δεξιότητες, αν και αυτό αφορά κυρίως τους φοιτητές ή μη ανειδίκευτους εργαζόμενους.

Οι κυριότερες αρνητικές συνέπειες για τη χώρα αποστολής είναι η οικονομική εξάρτηση της, στο βαθμό που αυτό γίνεται, από τη χώρα υποδοχής, καθώς και ότι χάνει

κατά κύριο λόγο ανθρώπους παραγωγικής ηλικίας και οικονομικά αλλά και δημογραφικά αφού συνήθως την απόφαση να μεταναστεύσουν παίρνουν πιο εύκολα νεαρά άτομα (Ταπεινός, 1993)

1.4.2. ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΥΠΟΔΟΧΗΣ

Η γενική θεώρηση είναι ότι η εργασία των μεταναστών είναι θετική στο σύνολο της οικονομίας της χώρας σύμφωνα με την εμπειρία των μεταναστευτικών εισροών προς τις ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες η οποία έδειξε σημαντικά οικονομικά οφέλη για τις χώρες αυτές (Ταπεινός, 1993). Οι μεταναστευτικές εισροές στην χώρα υποδοχής έχουν επιπτώσεις στο επίπεδο των αμοιβών, την λειτουργία της αγοράς εργασίας και μερικές φορές ακόμα και την εξειδίκευση των εργαζομένων (με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα για το τελευταίο την silicon valley των ΗΠΑ).

Μερικές φορές όμως, επειδή οι μετανάστες μεταφέρουν τα δικά τους βιώματα και κουλτούρα, διαταράσσεται η κοινωνική ειρήνη καθώς αυτά μπορεί να αντικρούουν με του γηγενή πληθυσμού σε θέματα όπως η θρησκεία και οι ηθικές αξίες.

1.5. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

α) οικονομικοί μετανάστες : η κατηγορία αυτή αποτελείται από την πλειονότητα των μεταναστών και περιλαμβάνει τα άτομα αυτά που μετακινούνται για οικονομικούς λόγους και έτσι επιλέγουν μία νέα χώρα ως τόπο προσωρινής ή και μόνιμης εγκατάστασης προσδοκώντας σε καλύτερες συνθήκες ζωής σε σχέση με την χώρα καταγωγής τους. Αυτοί διαφοροποιούνται με βάση το άμα μεταφέρθηκαν είτε με ελεύθερη μετακίνηση είτε με συμβόλαιο εργασίας. Το συμβόλαιο εργασίας όχι μόνο παρέχει άδεια εργασίας στον καινούργιο μετανάστη αλλά και ασφάλεια στις μετακινήσεις. Έχει όμως συγκεκριμένη χρονική διάρκεια και φυσικά απαιτεί και κάποιες συμβατικές δεσμεύσεις. Αξίζει να αναφερθεί ότι το συμβόλαιο εργασίας είναι απαραίτητο σε χώρες όπως η Αγγλία και η Γερμανία.

- Στην κατηγορία της οικονομικής μετανάστευσης συμπεριλαμβάνονται και τα άτομα που μεταναστεύουν με στόχο την *οικογενειακή επανένωση*, δηλαδή σύζυγοι, παιδιά ή και γονείς που συνοδεύουν τον μετανάστη. Αυτοί όμως, και κυρίως τα παιδιά, αποτελούν εν δυνάμει εργατικό δυναμικό για τη χώρα υποδοχής και με αυτόν τον τρόπο ενισχύεται σημαντικά η δυναμική του μεταναστευτικού ρεύματος.
- Στην κατηγορία της οικονομικής μετανάστευσης εντάσσεται και η μετανάστευση για εκπαιδευτικούς λόγους. Αυτή αφορά νέους που κατευθύνονται σε μια ξένη χώρα για πανεπιστημιακές ή μεταπτυχιακές σπουδές αλλά και άτομα με σημαντικές ειδικότητες σε άλλους χώρους, όπως τέχνες ή και αθλητισμό. Αυτό έχει σημαντικές συνέπειες τόσο στη χώρα υποδοχής όσο και στην χώρα αποστολής των μεταναστών, αφού όταν αυτοί επαναπατρίζονται

έχουν αποκτήσει καινούργιες δυνατότητες και δεξιότητες. Αυτού του είδους η μετανάστευση επηρέασε την Ελλάδα από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 και ήταν σημαντική τόσο σε αριθμούς όσο και σε γεωγραφική έκταση. Αφορά κυρίως την φοιτητική μετανάστευση η οποία το 1980 ήταν σχεδόν 40 000 φοιτητές, δηλαδή σχεδόν το 50% του φοιτητικού πληθυσμού του εσωτερικού (Χασιώτης, 1993).

β) παλιννοστούντες : είναι αυτοί οι οποίοι έχουν την εθνικότητα ή την ιθαγένεια της χώρας αλλά δεν έχουν ζήσει σε αυτή. Στην Ελλάδα η μετανάστευση ήταν μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980 ταυτισμένη με την αποδημία, στις δεκαετίες όμως του 1970 και 1980 είχαμε ένα μεγάλο ρεύμα παλιννόστησης. Αυτό αφορούσε τις πολιτικούς πρόσφυγες του εμφυλίου (1946-1949) και τις οικογένειες τους, οι οποίοι καταφύγανε στην ΕΣΣΔ και στις υπόλοιπες χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού, καθώς και τους οικονομικούς μετανάστες οι οποίοι φύγανε από τη χώρα με το μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα της δεκαετίας του 1950.

γ) ομογενείς αλλοδαποί που επαναπατρίζονται : για την Ελλάδα, αυτοί αφορούν ένα μεγάλο και ανομοιογενές σύνολο και αποτελούνται από πρώην φιλοξενούμενους εργάτες σε χώρες της δυτικής Ευρώπης (κυρίως την Γερμανία), μετανάστες σε ΗΠΑ, Καναδά και Αυστραλία, πολιτικούς πρόσφυγες από ανατολικοευρωπαϊκές χώρες και την ΕΣΣΔ, ομογενείς Πόντιους που εγκατέλειψαν τις εστίες τους στην ΕΣΣΔ, καθώς και άλλους Έλληνες ομογενείς από την Τουρκία, την Αίγυπτο, και άλλες ελληνικές παροικίες της Ασίας και της Αφρικής (Μάρκου, 1996). Συχνά αυτή η κατηγορία μεταναστών αποκαλείται λανθασμένα και παλιννόστηση.

δ) πολιτικοί πρόσφυγες : πρόσφυγας είναι αυτός που εγκαταλείπει ακούσια τη χώρα του, λόγω διαφορετικών πολιτικών πεποιθήσεων, διώξεων και σοβαρών καταστρατηγήσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, για να αναζητήσει άσυλο στους κόλπος μιας άλλης κοινωνίας, που δεν αντιμετωπίζει κατά κανόνα αυτά τα προβλήματα (Σιαμπός, 1993). Οι πολιτικοί πρόσφυγες είναι αναγνωρισμένοι από την νομοθεσία της χώρας υποδοχής και διαμένουν νόμιμα σε αυτήν. Κατά τη συνθήκη της Γενεύης και τον ελληνικό νόμο Ν 3989/1959 που την επικύρωσε, πρόσφυγας είναι το άτομο που βρίσκεται έξω από την πατρίδα του, και έχει βάσιμο φόβο δίωξης για λόγους φυλετικής προέλευσης, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων και το οποίο δεν προστατεύεται από την κυβέρνησή του (Πετρινώτη, 1993). Αυτός όμως ο νομικός ορισμός πρακτικά αποδεικνύεται δυσλειτουργικός καθώς δεν αποδίδει σε περιπτώσεις που προσιδιάζουν αυτές του πρόσφυγα αλλά δεν πληρούν τα τυπικά κριτήρια. Αυτοί ονομάζονται *de facto* πρόσφυγες και συχνά αντιμετωπίζονται με χορήγηση προσωρινών αδειών παραμονής για ανθρωπιστικούς λόγους αλλά όχι με επίσημη παροχή ασύλου. Αξίζει να σημειωθεί ότι τέτοιες περιπτώσεις συναντώνται όλο και συχνότερα τα τελευταία χρόνια λόγω της αυξημένης αναγκαστικής μετανάστευσης.

ε) πολίτες της ΕΕ : Η δημιουργία της ΕΕ και η σταδιακή διεύρυνσή της άλλαξε την παραδοσιακή έννοια της μετανάστευσης, τουλάχιστον στα όρια της Ευρωπαϊκής Ζώνης. Έτσι, από την 01.01.1988, που καθιερώθηκε η ελεύθερη διακίνηση και εγκατάσταση

των εργαζόμενων ανάμεσα στις χώρες-μέλη της ΕΕ οι Ευρωπαίοι πολίτες πλέον στην ουσία μπορούν να θεωρούνται ως μετακινούμενοι πολίτες-εργαζόμενοι Ευρωπαίοι.

στ) παράνομοι μετανάστες : εκτός από τους νόμιμα εργαζόμενους και καταγεγραμμένους μετανάστες υπάρχει και ένας σημαντικός αριθμός «παράνομων» μεταναστών, δηλαδή ανθρώπων που ταξίδεψαν χωρίς τα απαιτούμενα έγγραφα στη χώρα υποδοχής και στην οποία διαμένουν για μεγάλο χρονικό διάστημα ή την χρησιμοποιούν απλά ως ένα σταθμό μέχρι να φτάσουν στον προορισμό που επιθυμούν. Η δεύτερη περίπτωση είναι που αφορά και τη χώρα μας καθώς λόγω της γεωγραφικής της θέσης βρίσκεται στην πορεία πολλών Αφρικανών και Ασιατών οι οποίοι δε θέλουν να παραμείνουν εδώ αλλά να αναζητήσουν καλύτερη ζωή στην Ευρώπη (DeBono και King, 2013), αλλά λόγω της ευρωπαϊκής νομοθεσίας εγκλωβίζονται άδω. Αυτή η κατηγορία μεταναστών απασχολούνται κυρίως σαν ανειδίκευτοι ή ημι-ειδικευμένοι εργάτες σε κακοπληρωμένες εργασίες και επικίνδυνες, απαξιωμένες άπτον γηγενή πληθυσμό, χωρίς φυσικά ασφάλιση και με χαμηλότερες απολαβές από τους ντόπιους και τροφοδοτούν το κύκλωμα της παραοικονομίας που στη χώρα μας καλύπτει το 1/3 της ολικής οικονομικής δραστηριότητας. (Χαλιάπα, 2009)

ζ) συνταξιούχοι μετανάστες : αυτή είναι μια σχετικά νέα μορφή μετανάστευσης η οποία και είναι πολύ μικρή επί του συνόλου. Εδώ έχουμε άτομα που βγαίνοντας από τον εργασιακό στίβο και μπαίνοντας στην συνταξιοδότηση αποφασίζουν να αλλάξουν τόπο ή ακόμα και χώρα διαμονής. Στην χώρα μας αυτή η κατηγορία αποτελείται από ομογενείς πρώην μετανάστες που με τη συνταξιοδότησή τους επιστρέψανε στην πατρίδα αλλά και Ευρωπαίους πολίτες, κυρίως βόρειων και δυτικών χωρών, που αποφασίσανε, χωρίς το εργασιακό άγχος πλέον, να μετεγκατασταθούν σε μια πιο όμορφη και με καλύτερο κλίμα χώρα. Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι πολλές περιοχές, κυρίως χωριά, οι οποίες είχαν ερημωθεί από τους νέους Έλληνες αποκτήσανε πάλι ζωή χάρη στους Ευρωπαίους συνταξιούχους όπως για παράδειγμα η Τσαγκαράδα στο Πήλιο της Μαγνησίας από Γερμανούς ή χωριά της Πελοποννήσου.

1.6. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι πρώτες, και αποτυχημένες, προσπάθειες για την καταγραφή και την παρακολούθηση των δημογραφικών στοιχείων της Ελλάδας έγινε από τη σύσταση σχεδόν του νεοελληνικού κράτους. Έτσι, από το 1836 κιόλας θεσπίστηκε το διάταγμα «Περί ληξιαρχικών βιβλίων», αλλά η εφαρμογή του ήταν ελλιπέστατη καθώς τηρήθηκε μόνον σε περιορισμένο αριθμό δήμων.

Στη συνέχεια, το 1856 ήρθε ένα νέο διάταγμα με το οποίο οι δήμαρχοι έπαιρναν την ευθύνη της συλλογής των ληξιαρχικών στοιχείων και της αποστολής τους στους έπαρχους, μαζί με τη δυνατότητα πρόσληψης ληξιάρχων.

Έπειτα, παρά το γεγονός ότι η σχετική νομοθετική πράξη έγινε στις αρχές της δεκαετίας του 1870, από το 1864 και έπειτα οι ιερείς έχουν την υποχρέωση να συμπληρώνουν ειδικό έντυπο για κάθε ληξιαρχική πράξη (γέννηση, θάνατο, γάμο) και

να τα παραδίδουν στον ληξίαρχο, και αυτή ήταν η απογραφική διαδικασία μέχρι το 1885 όπου και το σύστημα κατέρρευσε και η καταγραφή των ληξιαρχικών δεδομένων συνεχίστηκε μόνο κατά περιοχές μέχρι το 1920.

Από το 1921 και μέχρι το 1925 η συλλογή των δημογραφικών στοιχείων γινόταν ανά τρίμηνο και οι ληξίαρχοι υπέβαλλαν τους σχετικούς πίνακες στη Διεύθυνση Στατιστικής.

Από το 1926 και μέχρι την έναρξη του Β παγκοσμίου πολέμου για κάθε γεγονός εκτός από ληξιαρχική πράξη στέλνεται στη Γενική Στατιστική Υπηρεσία ατομικό ονομαστικό στατικό δελτίο με συμπληρωματικές πληροφορίες. Η ίδια μέθοδος συνεχίστηκε από το 1955 και πάλι. (Β. Κοτζαμάνης, Ε.Ανδρουλάκη)

Η ασυνέχεια όμως της ελληνικής δημογραφίας δεν ευθύνεται μόνο στην κακή οργάνωση ενός νέου κράτους, αλλά και στις αντικειμενικές δυσκολίες της χώρας λόγω της θέσης της και της πρόσφατης ιστορίας της. Η Ελλάδα κατά την ίδρυση της αποτελούνταν μόνο από την Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα και τις Κυκλάδες και έφτασε στη σημερινή της μορφή μόλις το 1947 με την ενσωμάτωση και των Δωδεκανήσων. Αυτές οι αλλαγές βέβαια μόνο ειρηνικά δεν γίνανε αλλά μέσα από μέσω πολέμων και ανταλλαγές πληθυσμών. Οι σημαντικότερες των οποίων ήταν:

- οι Βαλκανικοί Πόλεμοι κατά τους οποίους η Ελλάδα διπλασίασε την έκταση της και υπερδιπλασίασε τον πληθυσμό της
- η επιστροφή στην Ελλάδα των ομογενών από τα Ανατολικά Βαλκάνια με την άνοδο στην εξουσία εθνικιστικών κινημάτων σε Βουλγαρία και Ρουμανία
- η αναγκαστική ανταλλαγή πληθυσμών μετά την μικρασιατική καταστροφή με τη συνθήκη της Λωζάννης (24/07/1923) η οποία αποτελεί ένα διεθνές ορόσημο καθώς ναι μεν προηγήθηκαν άλλες, που καθόριζαν ανταλλαγές πληθυσμών μεταξύ Τούρκων και Βουλγάρων, το 1913 και μεταξύ Βούλγαρων και Ελλήνων το 1919, αλλά αυτή ήταν αναγκαστική και υλοποιήθηκε υπό την αιγίδα της Κοινωνίας των Εθνών
- τη δεκαετία 1940-50 εγκατέλειψαν τη χώρα διάφοροι μειονοτικοί πληθυσμοί της βορείου Ελλάδας (Βουφάγοι, Σλαβόφωνοι, Τσάμηδες) καθώς και πολιτικοί πρόσφυγες μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου
- τη δεκαετία 1950-60 επέστρεψαν στη χώρα Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, και μετά την επανάσταση του Νάσσερ στη Αίγυπτο και της Αιγύπτου.

1.7. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΕΛΛΗΝΩΝ

1.7.1. Εξωτερική μετανάστευση – Ιστορικά

Η Ελλάδα είναι, ως γνωστόν, παραδοσιακά χώρας εκροής μεταναστών. Μέχρι και τα τέλη του 19^{ου} αιώνα οι συνήθειες προορισμοί, αν και η μετανάστευση τότε είχε

σποραδικό χαρακτήρα, ήταν τα αστικά κέντρα των βαλκανικών περιοχών και της Μαύρης θάλασσας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, η Κωνσταντινούπολη, τα παράλια της Μικράς Ασίας και η Αίγυπτος. Η άνοδος του εθνικισμού όμως στα Βαλκάνια διέκοψε αυτά τα ρεύματα αλλά και η τάση προς τα Ασιατικά παράλια μειώθηκε μέχρι και τις παραμονές των Βαλκανικών πολέμων.

Το πρώτο σημαντικό μεταναστευτικό κύμα συνέβη λόγω της σταφιδικής κρίσης στην Πελοπόννησο (1895-1910). Οι μετανάστες που έφυγαν τότε ήταν κυρίως ηλικίας 15-44 χρονών, άνδρες και κατευθύνθηκαν κυρίως προς τις ΗΠΑ προερχόμενοι κατά βάση από αγροτικές περιοχές της κεντρικής και δυτικής Πελοποννήσου που ήταν εξαρτώμενες από την καλλιέργεια της σταφίδας, και από τα νησιά των Κυκλάδων. Η έξοδος αυτή περιορίστηκε από την υιοθέτηση περιοριστικών μεταναστευτικών μέτρων από τις ΗΠΑ αλλά η Ελλάδα, κατά το αισιόδοξο σενάριο, έχασε το 15-20 % του συνολικού της πληθυσμού (370 000). Η μοναδική λύση για αυτήν την πληθυσμιακή αφαιμάξη ήταν οι 1,2 εκατομ. πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής οι οποίοι αν και δεν εγκαταστάθηκαν κατά βάση στις περιοχές που ερημώθηκαν, για τη συνολική δημογραφία του κράτους υπερέκλυψαν τα κενά που είχαν δημιουργηθεί. Από αυτούς, ένα μεγάλο τμήμα θα εγκατασταθεί σε αστικές περιοχές και θα προκαλέσει την πρώτη σημαντική αύξηση του πληθυσμού των πόλεων (Κοτζαμάνης Β., Μίχου Ζ., 2010)

Η δεύτερη μεγάλη, και εξίσου σημαντική, φυγή πραγματοποιήθηκε τη δεκαετία του 1950-1960. Με το τέλος του εμφυλίου πολέμου, υπήρξε, για πολιτικούς λόγους, υποχρεωτική μετακίνηση 1 000 000 περίπου Ελλήνων προς χώρες του ανατολικού μπλοκ (Φώτης και Κακλίδης, 2009). Η προέλευση αυτή τη φορά των αποχωρησάντων αφορά το σύνολο της ελληνικής επικράτειας αλλά με κυριότερη την περιοχή της Μακεδονίας. Σαν να μην έφτανε αυτό, λόγω της ανεργίας και της υποαπασχόλησης στην κατεστραμμένη χώρα είχαμε άλλο ένα μεταναστευτικό κύμα με προορισμό και πάλι τις ΗΠΑ αλλά και άλλες υπερωκεάνιες χώρες (Καναδάς και Αυστραλία) και φυσικά η Δυτική Ευρώπη και κυρίως το Βέλγιο και φυσικά την Δυτική Γερμανία που ξαναχιζόταν και γι αυτό χρειαζόταν εργατικά χέρια, απορροφώντας έτσι το 85% της ενδοευρωπαϊκής μετανάστευσης. Αντίθετα από τις άλλες μεταναστευτικές κινήσεις, η μετανάστευση προς την Γερμανία χαρακτηρίζεται σαν μια καλά οργανωμένη διάρθρωση, εργατική επιλογή και συμβατικές υποχρεώσεις. «Υπολογίζεται ότι κατά την διάρκεια της 10ετίας αυτής μετανάστευσαν συνολικά 312.000 Έλληνες, από τους οποίους 185.000 εκτός Ευρώπης» (Κυριακίδου Ζ. και Παπαδοπούλου Κ., 2009). Μόνο παρήγορο όσον αφορά τη δημογραφία της Ελλάδας ήταν πάλι οι ομογενείς που επιτρέψανε από την Τουρκία, την Αίγυπτο, τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και τα Βαλκάνια, οι οποίοι όμως δε φτάνανε για να καλύψουν το κενό που δημιουργήθηκε.

Την περίοδο 1961 – 1973 συνεχίστηκε η μεγάλη μεταναστευτική κίνηση αλλά αυτή τη φορά αποκλειστικά προς την Ευρώπη, και συγκεκριμένα την Δυτική Γερμανία.. «Από τους 965.000 Έλληνες που εγκατέλειψαν την χώρα, οι 650.000 ή το 68% περίπου κατευθύνθηκε κυρίως προς την Δυτική Γερμανία και κατόπιν στην Σουηδία και το Βέλγιο» (Κυριακίδου Ζ. και Παπαδοπούλου Κ., 2009).

Από την μεταπολίτευση μέχρι και τελευταία χρόνια η μετανάστευση προς το εξωτερικό είχε αρχίσει να φθίνει ενώ παράλληλα σημειώθηκε και παλιννόστηση πολλών πρότερων οικονομικών μεταναστών. Αυτό βέβαια έχει αρχίσει να αλλάζει καθώς με την οικονομική κρίση τους 2008 η οικονομική αβεβαιότητα στη χώρα δημιούργησε τις ίδιες συνθήκες που και στο παρελθόν κάνανε τους Έλληνες να αναζητήσουν μια καλύτερη ζωή σε ξένους τόπους.

«Γενικά, έχει παρατηρηθεί ότι οι Έλληνες που μεταναστεύουν στην Δυτική Ευρώπη προέρχονται κυρίως (70% περίπου) από τις αγροτικές περιοχές της Βόρειας Ελλάδας, ενώ οι Έλληνες που ξενιτεύονται στην Αμερική, τον Καναδά και την Αυστραλία προέρχονται κυρίως από την Νότια Ελλάδα και τα νησιά. Το μεγαλύτερο όμως, ποσοστό (60% περίπου) των Ελλήνων μεταναστών είναι άντρες από 15 – 44 ετών και το 55% - 60% απ' αυτούς πριν από την αναχώρησή τους ήταν στην χώρα οικονομικά ενεργοί» (Κυριακίδου Ζ. και Παπαδοπούλου Κ., 2009).

1.7.2. Μεταναστευτικές ροές προς την Ελλάδα

Η μαζική μετανάστευση των Ελλήνων ελαττώθηκε τις αρχές της δεκαετίας του 1970, με μεγάλο ρόλο να παίζει σε αυτό η πετρελαϊκή κρίση του 1973 κατά την οποία πολλές ευρωπαϊκές χώρες εφαρμόσανε περιορισμένη μεταναστευτική πολιτική, αν και συνεχίστηκε μέχρι και τα μέσα της επόμενης δεκαετίας αλλά με μικρότερη βέβαια ένταση. Την ίδια περίοδο άρχισε και η παλιννόστηση όσων φύγανε τις προηγούμενες δεκαετίες και μέχρι το 1985 σχεδόν οι μισοί από όσους φύγανε μεταπολεμικά είχαν επιστρέψει πάλι στην Ελλάδα (Κασσίμης Χ., Κασσίμη Χρ., 2004) .

Η δεκαετία 1980-1990 ήταν η μεταβατική περίοδος για τη χώρα μας να γίνει από τόπο εκροής σε τόπο υποδοχής μεταναστών, αφού ναι μεν η φυγή για το εξωτερικό συνεχίστηκε αλλά παράλληλα υπήρξε και μεγάλος αριθμός Ελλήνων που επέστρεψαν στη χώρα, και κυρίως στα αστικά κέντρα. Εδώ αξίζει να αναφέρουμε ότι αυτοί δεν ήταν οι μόνοι που εγκαταστάθηκαν στη χώρα. Μέχρι τώρα ο μοναδικός τρόπος εισροής νέων κατοίκων ήταν η παλιννόστηση, αλλά πλέον πέραν των ομογενών έρχονται και πολιτικοί πρόσφυγες από τη Σοβιετική Ένωση και άλλες χώρες του «υπαρκτού σοσιαλισμού», καθώς και οι πρώτοι από ασιατικές και αφρικανικές χώρες. Έτσι, η Ελλάδα γίνεται για πρώτη φορά στη σύγχρονη ιστορία της χώρα προορισμός. Η τάση της παλιννόστησης θα σταματήσει αλλά η κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης και οι διαδοχικές κρίσεις στην πρώην ΕΣΣΔ και Αλβανία θα φέρει στη χώρα μας όχι μόνο ομογενείς αλλά και τους πρώτους οικονομικούς μετανάστες.

Το πρόβλημα σ αυτή τη μεταβολή είναι ο ρυθμός και η ταχύτητα που αυτό έγινε. Ενώ στη βιομηχανισμένη Ευρώπη η μετανάστευση γινόταν με προγραμματισμένη πολιτική και χρειάστηκαν 20 χρόνια για να διπλασιαστούν οι ξένοι μετανάστες, σε μια περίοδο κιάλας που υπήρχε έλλειψη εργατικού δυναμικού, στη Νότια Ευρώπη, που είναι σε οικονομική δυσπραγία, το σχεδόν μηδενικό αρχικά ξένο

δυναμικό αυξάνεται ταχύτητα τόσο σε αριθμό όσο και σε ποσοστό επί του συνολικού πληθυσμού. Έτσι, λόγω και της φύσης της οικονομίας στη Νότια Ευρώπη, που χαρακτηρίζεται από αργοπορημένη βιομηχανοποίηση, μεγάλο γεωργικό και τουριστικό τομέα, φανταστική αστική ανάπτυξη και πολλές οικογενειακές επιχειρήσεις καταλήξαμε στο λεγόμενο «Νοτιοευρωπαϊκό μεταναστευτικό μοντέλο» (King, 2000). Τα χαρακτηριστικά αυτού είναι το μεγάλο μέγεθος της παράνομης μετανάστευσης, η εμπορευματοποίησή της, το μεγάλο και ανομοιογενές πλήθος των εθνικοτήτων που εισέρχονται, το ότι αφορά κυρίως άντρες, η διαφοροποίηση της γεωγραφικής, κοινωνικής και πολιτισμικής προέλευσης των μεταναστών και τέλος, αν και μάλλον σημαντικότερο όλων, το ότι στις χώρες υποδοχής υπάρχει ήδη ανεργία και υποαπασχόληση των γηγενών. Αυτό κυρίως όσον αφορά των νέους, και ακόμα περισσότερο τους εκπαιδευμένους, καθώς στη Βόρεια Ευρώπη το πρόβλημα της απασχόλησης αφορά πιο πολύ τους χαμηλής μόρφωσης μεσήλικες.

1.7.3. Χαρακτηριστικά μετανάστευσης προς την Ελλάδα

Σημαντικό παράγοντα στην μετανάστευση στη Νότια Ευρώπη παίζει η γεωργική παραγωγή στις επαρχιακές περιοχές αλλά και ο ρόλος που παίζει η γεωργία σ αυτές τις κοινωνίες. Οι μισοί από τους απασχολούμενος στην Ευρώπη στον τομέα της γεωργίας και τα 2/3 των γεωργικών επιχειρήσεων συγκεντρώνονται στο νότο (Κασσίμης et. al., 2010). Οι νέοι όμως των μεσογειακών χωρών έχουν καλύτερη εκπαίδευση από τους γονείς τους και 'σνομπάρουν' τη γεωργία. Στην Ελλάδα συγκεκριμένα, και κυρίως οι γυναίκες, και λόγω της καλύτερης τους πλέον εκπαίδευσης ψάχνουνε τρόπους να ξεφύγουν από την ελληνική επαρχία και να αναζητήσουνε τον αστικό τρόπο ζωής και κατανάλωσης (Κασσίμης et. al., 2003). Αυτό το κενό έρχονται και καλύπτουν οι νέοι μετανάστες. Είναι γνωστό ότι εκεί είναι που βρίσκουν συνήθως την πρώτη τους δουλειά χωρίς φυσικά να απασχολούνται αποκλειστικά εκεί. Συνήθως απασχόληση βρίσκουν επίσης οι άντρες στις οικοδομικές εργασίες και οι γυναίκες στη βοήθεια στο σπίτι καθώς και στη φροντίδα των ηλικιωμένων. Αξίζει να σημειωθεί ότι το εύρος των οικονομικών δραστηριοτήτων των μεταναστών εξαρτάται άμεσα από τον κοινωνικό κύκλο που δημιουργούνε, αλλά οι πραγματικές τους δυνατότητες εμφανίζονται μόνο μετά την νομιμοποίηση της παρουσίας τους, καθώς τότε είναι που μπορούν να κινηθούν σε περισσότερους εργασιακούς τομείς. Μέχρι τότε λόγω της ανασφαλούς κατάστασής τους ακόμα και γεωγραφική η κινητικότητάς τους είναι περιορισμένη. Μην ξεχνάμε όμως ότι κινητικότητα δεν είναι μόνο η φυσική μετακίνηση αλλά ότι περιέχει και ένα σύνολο από προοπτικές όσον αφορά προθέσεις, στρατηγικές και προσωπικές επιλογές. Έτσι η κινητικότητα δεν είναι μόνο θέμα γεωγραφικού χώρου αλλά κυρίως κοινωνικού (Kaufman et al., 2004; Kesslerling, 2006; Canzler et al., 2008). Αξιοσημείωτο μάλιστα είναι το γεγονός ότι ενώ οι πιο ηλικιωμένοι είναι ικανοποιημένοι μόνο με σταθερή εργασία, τα νεότερα μέλη των οικογενειών τους, όπως και τα παιδιά των Ελλήνων, είναι πιο ένθερμα στο να μετακινηθούν στις πόλεις και να κυνηγήσουνε καλύτερες προοπτικές εκπαίδευσης και εργασίας.

1.7.4. Συμβολή των μεταναστών στη χώρα

Η κύρια συμβολή των μεταναστών στην ελληνική οικονομία ήταν πάντα στον αγροτικό τομέα στον οποίο και έχουν γίνει πολλά λάθη. Έτσι, ενώ το αγροτικό εισόδημα για καιρό αυξάνονταν, (να αναφέρουμε ότι τα κονδύλια της ευρωπαϊκής Κοινής Αγροτικής Πολιτικής έφτασαν να είναι κοντά στο μισό του γεωργικού εισοδήματος), εμφανίστηκε μείωση της ανταγωνιστικότητας του ελληνικού αγροτικού τομέα λόγω της μείωσης των ιδιωτικών επενδύσεων, την κακοδιαχείριση των ευρωπαϊκών επιδοτήσεων και της αναποτελεσματικής κεντρικής πολιτικής (Λουλούσης και Μαραβέγιας, 1997 ; Δημούσης, 2003). Οι μετανάστες λόγω και των χαμηλότερων απολαβών που δέχονταν δώσανε νέα πνοή στην ελληνική αγροτική οικονομία, και παρά το ότι η συμβολή τους αναγνωρίζεται περισσότερο στις μεγάλες μονάδες δεν μπορούμε να παραβλέψουμε ότι πολλές μικρότερες παραμένουν σε λειτουργία χάρη σ' αυτούς, και άλλες επεκταθήκαν. Αυτό όμως δεν μπορεί να αναπληρώσει για τα βασικά προβλήματα της ελληνικής αγροτικής οικονομίας όπως οι μικρές μονάδες, η χαμηλή εκπαίδευση και μεγάλη ηλικία των αγροτών, η κακή τους συνεργασία και το γραφειοκρατικό κεντρικό σύστημα. Αξίζει να επισημάνουμε ότι η πρόσληψη μεταναστών, σε μικρές αγροτικές μονάδες, άλλαξε και την κατανομή της οικογενειακής εργασίας, καθώς πλέον οι ιδιοκτήτες αφιερώνουν λιγότερο χρόνο στα χωράφια και περισσότερο στην οργάνωση ενώ τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας πολλές φορές απασχολούνται σε διαφορετικούς τομείς της οικονομίας. Ίσως και αυτός να είναι ο λόγος που οι μετανάστες χαίρουν μεγαλύτερης αποδοχής από τους αγρότες απ' ότι στον υπόλοιπο πληθυσμό, και πιο πολύ στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές. Και εδώ όμως παρατηρούνται διαφορές ανάλογα με τον διαμένουν μόνιμα στην περιοχή ή έρχονται μόνο σαν εποχιακοί εργάτες για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, με τους πρώτους φυσικά να χαίρουν μεγαλύτερης εκτίμησης από τον ντόπιο πληθυσμό αλλά και να έχουν καλύτερες προοπτικές (Κασσίμης, 2008)

Σημαντική επίσης είναι και η προσφορά των μεταναστών στη δημογραφία της χώρας καθώς πλέον η παρουσία τους γίνεται αισθητή και στα σχολεία, κυρίως των αγροτικών περιοχών, ενώ είναι πλέον γνωστό ότι από το 2000 και μετά η όποια αύξηση του πληθυσμού οφείλεται αποκλειστικά και μόνο στα θετικά μεταναστευτικά ισοζύγια ενώ και για τη δεκαετία του 1990 πάλι κατά κύριο λόγο αποδίδεται στην αύξηση του αριθμού των αλλοδαπών.

Γενικά, η παρουσία μεταναστών στη χώρα μας δεν είχε προκαλέσει μέχρι τα τελευταία χρόνια αντιδράσεις, με εξαίρεση κάποιες νησίδες έντασης όπως στην περιοχή του αγίου Παντελεήμονα (Πολύζος και Βαταβάλη, 2009) αλλά και τις αρχικές αντιδράσεις στην αρχική μαζική και άναρχη άφιξη των πρώτων Αλβανών, τους οποίους και τα ΜΜΕ είχαν μετοχοποιήσει.

1.7.5. Εσωτερική μετανάστευση και αστικοποίηση στην Ελλάδα-ιστορικά

Την περίοδο της σταφιδικής κρίσης που παρουσιάστηκε το πρώτο μεταναστευτικό κύμα προς το εξωτερικό είχαμε και τα πρώτα φαινόμενα εσωτερικής

κινητικότητας στη χώρα. Η πρώτη όμως ένδειξη της αστικοποίησης που θα ακολουθούσε τις επόμενες δεκαετίες έλαβε χώρα μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών με τη συνθήκη της Λωζάνης. 420 000 από αυτούς, από σύνολο 1,2 εκατ. Θα εγκατασταθούν σε αστικές περιοχές, αυξάνοντας τον αστικό πληθυσμό της χώρας από 23% στο 31% μόλις μέσα σε 8 χρόνια (1923-1928), ενώ για την ίδια ποσοτική αύξηση προηγουμένως είχαν χρειαστεί 31 (από 15% το 1889 σε 23% το 1920) (Κοτζαμάνης Β. και Μίχου Ζ., 2010).

Την επόμενη δεκαετία οι τάσεις αστικοποίησης επιβραδύνοντα σημαντικά και την παραμονή του 'Β Παγκοσμίου Πολέμου ο αστικός πληθυσμός είχε φτάσει το 1940 στο 33%.

Μετά το τέλος και του εμφυλίου όμως οι αναταραχές στη χώρα θα οδηγήσουν τους αγροτικούς και ορεινούς πληθυσμούς, κυρίως της Ηπείρου και της Πελοποννήσου, σε εσωτερική μετανάστευση σχεδόν αποκλειστικά στα αστικά κέντρα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Τις επόμενες δεκαετίες παράλληλα με μεγάλη εξωτερική μετανάστευση πραγματοποιήθηκε και μεγάλη εσωτερική από την ύπαιθρο προς τα ηπειρωτικά αστικά κέντρα. Έτσι από την απογραφή του 1951 και το 38% του αστικού πληθυσμού φτάσαμε στο 58% το 1981. Από τα τέλη όμως την δεκαετίας του 1970, η έλξη των αστικών κέντρων άρχισε να ατονεί, χωρίς όμως να εκλείπει, καθώς ο αστικός πληθυσμός της χώρας αποτελούσε 60% το 2001 και το 62% το 2010. Συνοπτικά, «η ανιση κατανομή και χωρική υπερσυγκέντρωση του αστικού πληθυσμού αντικατοπτρίζονται στην απογραφή του 2001, στο βαθμό που τα πολεοδομικά συγκροτήματα Αθήνας και Θεσσαλονίκης συγκεντρώνουν πλέον το 36% του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας και μαζί με τους όμορους δήμους το 45% του πληθυσμού της χώρας» (Κοτζαμάνης Β., Ανδρουλάκη Ε., 2009).

1.8. ΑΠΟ-ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

Για το μεγαλύτερο μέρος του 20^{ου} αιώνα το μοντέλο των πληθυσμιακών μετακινήσεων για τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες ήταν η αγροτική έξοδος και η έντονη αστικοποίηση. Οι κάτοικοι της επαρχίας άφηναν τις περιοχές τους και αναζητούσαν καλύτερες εργασιακές προοπτικές στις αστικές περιοχές. Τα τελευταία 30 χρόνια όμως η απο-αστικοποίηση έγινε νέα τάση στον αναπτυσσόμενο κόσμο (Χ. Κασσίμης, Α. Γ. Παπαδόπουλος και Κ. Παππάς, 2010).

Γενικά έχουν γίνει διάφορες προτάσεις για την κατηγοριοποίηση των μορφών της απο-αστικοποίησης, αλλά στην Ελλάδα συγκριμένα οι κυριότερες αιτίες εγκατάστασης σε αγροτικές και ημιαστικές περιοχές είναι ή επιστροφή στις ρίζες ατόμων με καταγωγή από αυτές, για λόγους που θα εξηγήσουμε παρακάτω, και ακόμα περισσότερο οι νέοι μετανάστες, κυρίως μετά την κατάρρευση των ευρωπαϊκών κομμουνιστικών κρατών (Κασσίμης και Παπαδόπουλος, 2005 ; Κασσίμης et al., 2003, 2010).

Τα κυριότερα κίνητρα που οδηγούν στη εγκατάσταση σε μη αστικές περιοχές είναι (Μ. Γκάρτζιος, 2013) :

- ανεγία ή υποαπασχόληση. Συνήθως ο κυριότερος λόγος για την μετεγκατάσταση κάποιου ανθρώπου είναι οικονομικός ή εργασιακός καθώς η ζωή στην πόλη είναι πάντα πιο ακριβή.
- ο ρόλος της οικογένειας. Όπως είναι γνωστό, οι οικογενειακοί δεσμοί στην Ελλάδα, όπως και στην υπόλοιπη την νότια Ευρώπη, είναι ισχυροί και έτσι η μετεγκατάσταση συνήθως γίνεται είτε στο μέρος καταγωγής του μετανάστη είτε του συντρόφου του. Πολλές φορές μάλιστα, η οικογενειακή ιδιοκτησία και οι ισχυροί οικογενειακοί δεσμοί είναι και ο λόγος που δεν επιτρέπει σε κάποιον να μεταφερθεί στο εξωτερικό.
- εγκληματικότητα. Εδώ αξίζει να αναφέρουμε ότι δεν είναι τόσο τα ίδια τα περιστατικά της εγκληματικότητας όσο ο φόβος για αυτήν που κάνει τους κατοίκους να θέλουν να φύγουν από τις πόλεις. Αυτή η κατάσταση είναι καινούργια στην Ελλάδα. Έτσι, το έγκλημα και ο φόβος για αυτό δεν είναι ποτέ ο κύριος λόγος εσωτερικής μετανάστευσης αλλά είναι στις αιτίες που συχνά αναφέρονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

2.1. Βασικά κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά χωρικών ενότητων

Βασικό ζητούμενο της παρούσης εργασίας είναι να εξεταστεί σε ποιο βαθμό τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά μίας περιοχής αποτελούν αιτίες και παράγοντες που επηρεάζουν την ένταση της μετανάστευσης, εφόσον όπως ήδη αναφέρθηκε, η κινητικότητα του πληθυσμού δεν είναι θέμα μόνο γεωγραφικού χώρου αλλά και κοινωνικό-οικονομικό. Είναι επομένως αναγκαίο να προσδιορίσουμε τους παράγοντες με βάση τους οποίους μπορούμε να χαρακτηρίζουμε τις περιοχές και να αποτυπώσουμε - μέσω στατιστικής επεξεργασίας και ειδικότερα ανάλυσης δεδομένων - τις χωρο-κοινωνικό-οικονομικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των περιοχών που εξετάζονται. Η ανάλυση που ακολουθεί, βασίζεται σε τέσσερις (4) σημαντικές θεματικές οι οποίες αποτελούνται από συγκεκριμένες μεταβλητές χαρακτηρισμού μιας χωρικής ενότητας. Πιο συγκεκριμένα:

A. Η πρώτη θεματική ενότητα αφορά το γεωμορφολογικό χαρακτηρισμό της περιοχής. Οι μεταβλητές γεωμορφολογίας αφορούν κατά κύριο λόγο (i) το βαθμό ορεινότητας μιας περιοχής ανάλογα με τη συγκέντρωση του πληθυσμού σε πεδινές, ημιορεινές ή ορεινές Δημοτικές Ενότητες και (ii) το βαθμό αστικότητας της περιοχής ανάλογα με τη συγκέντρωση του πληθυσμού σε αγροτικές ή αστικές Δημοτικές Ενότητες.

Ο χαρακτηρισμός των Δημοτικών Ενοτήτων βασίζεται στους ορισμούς της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ).

- *Αστικός* χαρακτηρίζεται κάθε Δήμος ή Κοινότητα του οποίου ο πολυπληθέστερος οικισμός έχει 2000 κατοίκους και άνω, και *Αγροτικός* αν έχει λιγότερους από 2000 κατοίκους.
- *Πεδινός* πληθυσμός: Ο πληθυσμός των δήμων και κοινοτήτων, των οποίων η εδαφική περιοχή βρίσκεται ολόκληρη ή το μεγαλύτερο μέρος της σε επίπεδο ή ελαφρώς κεκλιμένο έδαφος και σε υψόμετρο μέχρι 800 μέτρα
- *ορεινός* πληθυσμός: Ο πληθυσμός των δήμων και κοινοτήτων, των οποίων η επιφάνεια είναι κατ' εξοχήν κεκλιμένη και ανώμαλη, διακόπτεται από χαράδρες ή καλύπτεται από απότομους ορεινούς όγκους, οι οποίοι δημιουργούν στο έδαφος βαθιές και πολλαπλές πτυχώσεις με υψομετρικές διαφορές σημείων των δήμων και κοινοτήτων πάνω από 400 μέτρα, καθώς, επίσης, και των δήμων και κοινοτήτων των οποίων ολόκληρη η επιφάνεια ή μεγάλο μέρος αυτής βρίσκεται σε υψόμετρο πάνω από 800 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας
- *Ημιορεινός* πληθυσμός: Ο πληθυσμός των δήμων και κοινοτήτων, των οποίων η εδαφική περιοχή βρίσκεται στις υπώρειες των ορέων ή των οποίων η έκταση διαμοιράζεται κατά το ήμισυ, περίπου, στην πεδιάδα και κατά το άλλο ήμισυ στο όρος, αλλά πάντοτε με υψόμετρο κάτω από 800 μέτρα για το μεγαλύτερο μέρος της περιοχής του δήμου ή κοινότητας

B. Η δεύτερη θεματική ενότητα αφορά το Μέγεθος των εξεταζόμενων περιοχών καθώς και το Δημογραφικό Προφίλ τους. Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τις ακόλουθες μεταβλητές: ο συνολικός μόνιμος πληθυσμός της υπό εξέταση χωρικής ενότητας καθώς και η δομή της κατά φύλλο και τάξεις ηλικίας. Ο υπολογισμός των σημαντικότερων δημογραφικών δεικτών βασίζεται σε τρεις μεγάλες ηλικιακές ομάδες: ο πληθυσμός κάτω των 15 ετών, τα άτομα ηλικίας 15-64 ετών και ο πληθυσμός ηλικίας 65 ετών και άνω. Οι βασικοί δείκτες που παράγονται, αποτυπώνουν / προσμετρούν άμεσα ή έμμεσα την δημογραφική γήρανση του πληθυσμού (Κοτζαμάνης, 1994) καθώς και βασικές συνιστώσες της δημογραφικής δυναμικής των εξεταζόμενων περιοχών (Ντυκέν, 2014). Οι συγκεκριμένοι δείκτες είναι οι ακόλουθοι:

- *Δείκτης νεότητας* : το ποσοστό του πληθυσμού κάτω των 15 ετών ως προς το συνολικό πληθυσμό. Ο δείκτης αυτός μας δίνει τον αριθμό νέων ατόμων για 100 μόνιμους κατοίκους.
- *Δείκτης γήρανσης* : ο αναλογών αριθμός ατόμων άνω των 65 ετών ως προς 100 άτομα ηλικίας 0-14 ετών
- *Δείκτης ηλικιωμένου πληθυσμού*: το ποσοστό των ατόμων ηλικίας 65 ετών και άνω ως προς το συνολικό πληθυσμό. Ο δείκτης αυτός μας δίνει τον αριθμό ατόμων σε ηλικία σύνταξης για 100 μόνιμους κατοίκους. Πρόκειται για μια δεύτερη προσέγγιση της γήρανσης του πληθυσμού.
- *Δείκτης εξάρτησης* : ο αναλογών αριθμός ατόμων των ομάδων 0-14 ετών και 65 και άνω, ως προς 100 άτομα ηλικίας 15-64 ετών

- Δείκτης αντικατάστασης : ο αναλογών αριθμός νέων 10-14 ετών ως προς ένα άτομο 60-64 ετών (ή προς 100 άτομα 60-64 ετών)
- η αναλογία των ατόμων ηλικίας άνω των 65 ετών επί των ατόμων ηλικίας 15-64 ετών οι οποίοι και θεωρούνται ως εν δυνάμει εργατικό δυναμικό

Γ. Η Τρίτη θεματική ενότητα αντανακλά την διάρθρωση του οικονομικού ιστού της περιοχής και κατά συνέπεια τις δυνατότητες διαφοροποίησης των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει μεταβλητές που αφορούν το εργατικό δυναμικό και τη δομή της απασχόλησης.

Δ. Η Τέταρτη θεματική ενότητα αφορά τον κοινωνικό χαρακτηρισμό των περιοχών. Οι μεταβλητές αυτής της ενότητας αντανακλούν κυρίως την οικογενειακή κατάσταση του υπό εξέταση πληθυσμού και το μορφωτικό του επίπεδο.

2.2. Μέτρηση των εσωτερικών μεταναστευτικών κινήσεων

Με την έννοια της μεταναστευτικής κίνησης, αναφερόμαστε στην αλλαγή μόνιμης κατοικίας του πληθυσμού κατά τη διάρκεια ενός συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος. Στην παρούσα εργασία, αναφερόμαστε στους κατοίκους της Ελλάδας που το 2001, ήταν ήδη μόνιμοι κάτοικοι της χώρας και κατά τη δεκαετία 2001-2011, άλλαξαν τόπο μόνιμης κατοικίας. Δεδομένου ότι, η κλίμακα ανάλυσης που επιλέξαμε, αναφέρεται στους Νομούς της Χώρας (NUTS3), η μέτρηση της εσωτερικής μετανάστευσης αφορά την αλλαγή μόνιμου τόπου διαμονής από ένα Νομό σε άλλο. Κατά συνέπεια, η αλλαγή τόπου διαμονής, κατά τη δεκαετία 2001-2011, στο εσωτερικό ενός Νομού (μετακίνηση από ένα Δήμο σε άλλο μέσα σε ένα Νομό) δεν λαμβάνεται υπόψη.

Η μέτρηση της εσωτερικής μεταναστευτικής κίνησης περιλαμβάνει δύο κατηγορίες ροών: οι εισροές και οι εκροές. Οι εισροές σε επίπεδο Νομού μας δίνουν τον αριθμό ατόμων που σήμερα δηλώνουν τόπο μόνιμης κατοικίας στον εκάστοτε Νομό αλλά το 2001 δήλωσαν διαφορετικό, ενώ οι εκροές μας δίνουν τον αριθμό των ατόμων που κατοικούσαν μόνιμα σε ένα συγκεκριμένο Νομό το 2001 και σήμερα κατοικούν σε άλλο Νομό.

2.3. Επιλογή μεθόδου επεξεργασίας και ανάλυσης

Η ανάλυση της σχέσης μεταξύ των πολλαπλών χαρακτηριστικών των Νομών της Ελλάδας και της έντασης των εσωτερικών μεταναστευτικών ροών, απαιτεί προσεκτικό προσδιορισμό της μεθόδου ανάλυσης και στατιστικής επεξεργασίας. Όπως ήδη αναφέρθηκε, η χωρική κλίμακα αφορά τα NUTS3 όπου η Αττική¹ στο σύνολο της αποτελεί μια από τις 51 παρατηρήσεις. Λόγω της περίπλοκης φύσης της μετανάστευσης, θα ήταν χρήσιμο να λαμβάνεται υπ όψιν μεγάλο πλήθος παραμέτρων έτσι ώστε να καλυφθεί όλο το φάσμα των αιτιών που την προκαλούν. Δεδομένου ότι, η προσβασιμότητα σε τέτοιες πληροφορίες είναι ιδιαίτερα περιορισμένη, προσπαθούμε έμμεσα να αναδείξουμε ποιοι είναι οι βασικοί παράμετροι – με την έννοια των χωρικο-

¹ Ως γνωστό, η Αττική αποτελεί επίσης – σύμφωνα με την ταξινόμηση της Eurostat – μια από τις 13 Περιφέρειες της Ελλάδας (NUTS2)

κοινωνικό-οικονομικών χαρακτηριστικών των Νομών της Ελλάδας – που επηρεάζουν την ελκυστικότητα τους. Αυτό όμως οδηγεί στη συλλογή μεγάλου όγκου δεδομένων και μεταβλητών. Κατά συνέπεια, είναι απαραίτητο να γίνει κατάλληλη επεξεργασία τους έτσι ώστε να αναδείξουμε τις κυριότερες συνιστώσες του ζητήματος και να εξασφαλίσουμε αξιόπιστη συμπύκνωση της διαθέσιμης πληροφορίας. Οι καταλληλότερες μέθοδοι για συμπύκνωση των δεδομένων είναι οι Μέθοδοι Παραγοντικής Ανάλυσης. Πιο συγκεκριμένα, επιλέξαμε την Ανάλυση σε Κύριες Συνιστώσες (ΑΚΣ). Η επιλογή αυτή βασίζεται στο γεγονός ότι, δεν διαθέτουμε θεωρητικό υπόβαθρο που προσδιορίζει, εκ των προτέρων, τη συμπεριφορά των επιλεγμένων μεταβλητών (Tabachnik & Fidell, 1989). Πρόκειται για εξειδικευμένη μέθοδος ανάλυσης μεγάλου όγκου δεδομένων, η οποία ενδείκνυται για την ανάλυση συνθετικών φαινομένων ειδικά σε επίπεδο χωρικών και διοικητικών ενοτήτων, κυρίως όταν το πρότυπο συμπεριφοράς των μεταβλητών θεωρείται ακόμα τελείως άγνωστο και είναι υπό έρευνα. Στόχος επομένως της ανάλυσής μας είναι με βάση τις επιλεγμένες αρχικές μεταβλητές να δημιουργήσουμε νέους όμως συνθετικούς δείκτες οι οποίοι να αντανακλούν, μετά από συμπύκνωση της διαθέσιμης πληροφορίας, τις κύριες συνιστώσες του κοινωνικο-οικονομικού ιστού των Νομών της Ελλάδας.

Στην μέθοδο των ΑΚΣ ξεκινάμε με ένα σύνολο N μεταβλητών, κατάλληλων για την περιγραφή του φαινομένου, οι οποίες εμφανίζουν σημαντική μεταβλητότητα και συσχέτιση μεταξύ τους και ο σκοπός είναι να συμπυκνώσουμε την πληροφορία τους σε ένα μικρότερο σύνολο υποθετικών υπερμεταβλητών (Brown J.D., 2009). Η μεγαλύτερη δυσκολία εδώ είναι να αποφασισθεί ο αριθμός των νέων υπερμεταβλητών καθώς δεν υπάρχει απόλυτος κανόνας για το πώς αυτό θα αποφασισθεί. Σύμφωνα όμως με τον Brown J. D., οι 4 πιο σημαντικοί παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπό όψιν είναι:

1. $\lambda_i > 1$: κάθε Κύρια Συνιστώσα πρέπει να έχει ιδιοτιμή λ_i τουλάχιστον 1. Το κλάσμα μάλιστα $\frac{\lambda_i}{N}$ μας δίνει το ποσοστό της διακύμανσης που ερμηνεύει η νέα υπερμεταβλητή, αναδεικνύοντας τη στατιστική της σημασία.
2. διακύμανση : οι Κύριες Συνιστώσες πρέπει να εξασφαλίζουν ικανοποιητικό ποσοστό της συνολικής διακύμανσης (αδράνεια) δηλαδή πρέπει να εξασφαλίζουν την μικρότερη δυνατή απώλεια πληροφορίας. Αυτός είναι και ο λόγος που, σε ορισμένες περιπτώσεις, λαμβάνουμε υπ όψιν υπερμεταβλητές που έχουν ιδιοτιμή λ_i λίγο μικρότερη του 1 αλλά φέρουν μεγάλη διακύμανση.
3. οπτικά : απορρίπτονται οι συνιστώσες που αντιστοιχούν σε μικρή ιδιοτιμή και ταυτόχρονα δεν διαφέρουν μεταξύ τους σημαντικά, δηλαδή $\lambda_j \approx \lambda_{j+1} \approx \lambda_{j+2}$. Αυτές φαίνονται εύκολα από το screeplot του λογισμικού SPSS το οποίο και χρησιμοποιήσαμε για την επεξεργασία των δεδομένων, το οποίο είναι ένα γράφημα με άξονες την ιδιοτιμή της κάθε υπερμεταβλητής και τον αριθμό της κατά φθίνουσα σημαντικότητα, καθώς σε αυτό το σημείο σταματάει η καθοδική γραμμή του γραφήματος και αυτό αρχίζει να οριζοντιώνεται
4. προηγούμενες έρευνες : στην περίπτωση που κάποιος ερευνητής αναπαράγει κάποια προηγούμενη έρευνα, όπως για να εφαρμόσει τα προηγούμενα ευρήματα

σε καινούργιες συνθήκες, είναι λογικό ότι ο αριθμός των υπερμεταβλητών που θα χρησιμοποιήσει είναι προαποφασισμένος.

Στην περίπτωση που οι μεταβλητές εκφράζονται σε διαφορετικές μονάδες το πρώτο βήμα είναι να τις τυποποιήσουμε.

Το δεύτερο πρόβλημα στην παραγωγή Κύριων Συνιστωσών είναι ποιά μέθοδο περιστροφής των αξόνων θα διαλέξουμε έτσι ώστε οι Υπερμεταβλητές μας να αποκτήσουν απλή δομή και να μπορούν να ερμηνευτούν ευκολότερα. Η διαφορά ανάμεσα στις ορθογωνικές (orthogonal) και τις διαγώνιες (oblique) μεθόδους περιστροφής είναι ότι οι τελευταίες εφαρμόζονται στην περίπτωση που οι Υπερμεταβλητές παρουσιάζουν έντονη αλληλεπίδραση μεταξύ τους ενώ όταν αυτό δεν ισχύει αυτό χρησιμοποιούνται οι ορθογωνικές. Το όριο για το αν οι συσχετίσεις είναι έντονες ή όχι παίρνεται συνήθως στο 0,32 (Tabachnick and Fidell, 2007, p. 646).

Κατά τον Thurstone (Thurstone, 1947) οι Συνθετικές μεταβλητές έχουν απλή δομή όταν ικανοποιούνται τα παρακάτω 5 κριτήρια :

1. κάθε μεταβλητή έχει μηδενικό φορτίο (zero loading) σε τουλάχιστον μία Υπερμεταβλητή
2. κάθε Υπερμεταβλητή έχει μεταβλητές με μηδενικά φορτία τουλάχιστον όσες νέες Υπερμεταβλητές δημιουργούνται
3. κάθε ζευγάρι Υπερμεταβλητών έχει μεταβλητές που στην μία Υπερμεταβλητή έχει μηδενικό φορτίο και στην άλλη σημαντικό φορτίο (significant loading)
4. κάθε ζευγάρι Υπερμεταβλητών έχει ένα μεγάλο αριθμό μεταβλητών με μηδενικό φορτίο και στις 2 Υπερμεταβλητές (άμα παράγονται 4 και περισσότερες Υπερμεταβλητές)
5. κάθε ζευγάρι Υπερμεταβλητών έχει μικρό αριθμό κοινών μεταβλητών

όπου, μηδενικό φορτίο (zero loading) σημαίνει συμμετοχικότητα μικρότερη του +/- 0,10

σημαντικό φορτίο (significant loading) σημαίνει συμμετοχικότητα μεγαλύτερη του +/- 0,30

2.3.1. Επιλογή Μεταβλητών

Σκοπός της μελέτης είναι να αναδείξουμε τις βασικές παραμέτρους που περιγράφουν την περίπλοκη φύση των μεταναστευτικών κινήσεων στο εσωτερικό της χώρας . Για το σκοπό αυτό επιλέχθηκαν πέντε (5) κατηγορίες μεταβλητών που αποτυπώνουν την κατάσταση στο επίπεδο μελέτης μας όπως ήταν το 2001 κι το 2011 καθώς και τις μετακινήσεις των ανθρώπων. Αυτές πάρθηκαν για τον κάθε νομό και την περιφέρεια Αττικής για τα δύο έτη και αναλυτικά είναι:

1. Δημογραφικές μεταβλητές

- Δείκτης νεότητας : μας δίνεται από το κλάσμα $\frac{\text{αριθμός παιδιών κάτω των 15 ετών}}{\text{συνολικός μόνιμος πληθυσμός}}$, [neoi01] και [neoi11]

όπου μόνιμος πληθυσμός είναι, κατά την ΕΛΣΤΑΤ, το σύνολο των ατόμων που έχουν τη συνήθη διαμονή τους σε κάθε περιφέρεια, νομό, δήμο / κοινότητα, δημοτικό / κοινοτικό διαμέρισμα και αυτοτελή οικισμό

- Δείκτης ηλικιωμένων : μας δίνεται από το κλάσμα $\frac{\text{αριθμός ατόμων 65 ετών και άνω}}{\text{συνολικός μόνιμος πληθυσμός}}$, [ilik01] και [ilik11]
- Βάρος του νομού: μας δίνεται από το κλάσμα $\frac{\text{μόνιμος πληθυσμός νομού}}{\text{συνολικός πληθυσμός της χώρας}}$, [w01] και [w11]

2. Κοινωνική μεταβλητή

- Επίπεδο εκπαίδευσης : κατηγοριοποίηση των ανθρώπων από 20 χρονών και πάνω με βάση το εκπαιδευτικό τους επίπεδο. Εδώ χρησιμοποιήθηκαν οι εξής 5 κατηγορίες :
 - Ανώτατο επίπεδο : κάτοχοι διδακτορικού ή μεταπτυχιακού τίτλου [ekp01_1] και [ekp11_1]
 - Ανώτερο επίπεδο : πτυχιούχοι πανεπιστημίου, ΤΕΙ, ΑΣΠΑΙΤΕ ΚΑΤΕ, ΚΑΤΕΕ ή ανώτερης Σχολής και Εκκλησιαστικής εκπαίδευσης [ekp01_2] και [ekp11_2]
 - Απόφοιτοι Γενικού ή Τεχνικού Λυκείου ή ΤΕΣ και Πτυχιούχοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης όπως ΙΕΚ καθώς και Πτυχιούχοι ανώτερων επαγγελματικών σχολών [ekp01_3] και [ekp11_3]
 - Απόφοιτοι Γυμνασίου [ekp01_4] και [ekp11_4]
 - Απόφοιτοι Δημοτικού, άτομα που εγκατέλειψαν το Δημοτικό αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση καθώς και αναλφάβητοι [ekp01_5] και [ekp11_5]

Η ανάλυση δεν έγινε με απόλυτες τιμές αλλά με ποσοστά ώστε να είναι δυνατή η σύγκριση ανάμεσα στη μορφή του εκπαιδευτικού επιπέδου κάθε νομού. Αυτό που έγινε ήταν να διαιρέσουμε το πλήθος των ανθρώπων που ανήκουν στην κάθε κατηγορία με το σύνολο του πληθυσμού από 20 ετών και άνω. Με αυτόν τον τρόπο έχουμε το πληθυσμιακό ποσοστό που αναλογεί στην κάθε εκπαιδευτική βαθμίδα επί του συνόλου ανά τον κάθε νομό.

3. Οικονομικές μεταβλητές

- Τύπος οικονομίας : κατανομή ΑΕΠ κατά βασικούς κλάδους οικονομικής δραστηριότητας. Οι κλάδοι αυτοί ήταν
 - Πρωτογενής τομέας, δηλαδή γεωργία, δασοκομία και αλιεία, [gdp01_1] και [gdp11_1]

- Βιομηχανία εκτός κατασκευών [gdp01_2] και [gdp11_2]
- Κατασκευές [gdp01_3] και [gdp11_3]
- Εμπόριο και μεταφορές [gdp01_4] και [gdp11_4]
- Τουρισμός και εστίαση [gdp01_5] και [gdp11_5]
- Άλλες υπηρεσίες [gdp01_6] και [gdp11_6]

Τα πρωτογενή μας δεδομένα δεν ήταν συγκρίσιμα καθώς πάρθηκαν σε τρέχουσες τιμές. Κατά την επεξεργασία, για το 2001 χρησιμοποιήθηκαν ως είχαν ενώ για το 2011 αποπληθωρίστηκαν και μετατράπηκαν σε τιμές 2001.

- *Δείκτης Απασχολησιμότητας*: δίνεται από το κλάσμα $\frac{\text{απασχολούμενοι 15-64}}{\text{πληθυσμός-64}}$

λαμβάνοντας υπόψιν μόνο την ηλικιακή ομάδα 15 έως 64 ετών, όπου *απασχολούμενοι* είναι, τα άτομα ηλικίας 15 ετών (αλλά πολλές φορές για λόγους συγκρισιμότητας με τις προηγούμενες απογραφές παίρνουμε από 10) και άνω τα οποία την εβδομάδα αναφοράς είτε εργάστηκαν έστω και μία ώρα με σκοπό την αμοιβή ή το κέρδος, είτε εργάστηκαν στην οικογενειακή επιχείρηση, είτε δεν εργάστηκαν αλλά είχαν μια εργασία ως μισθωτοί ή επιχείρηση από την οποία απουσίαζαν προσωρινά,

[apasxo01] και [apasxo11]

- *Δείκτης ανεργίας* : δίνεται από το κλάσμα $\frac{\text{σύνολο ανέργων}}{\text{απασχολούμενοι+άνεργοι}}$, όπου

άνεργοι, είναι τα άτομα ηλικίας 15 – 74 ετών που δε χαρακτηρίστηκαν ως απασχολούμενοι (σύμφωνα με τον προηγούμενο ορισμό), ήταν άμεσα διαθέσιμοι για εργασία και είτε αναζητούσαν ενεργά εργασία τις τελευταίες 4 εβδομάδες είτε είχαν βρει μια εργασία που θα αναλάμβαναν μέσα στους επόμενους τρεις μήνες,

[anergia01] και [anergia11]

4. **Μεταβλητές μετακίνησης** : εδώ έχουμε το σύνολο των ανθρώπων ανά νομό που δήλωσαν διαφορετικό τόπο διαμονής στις απογραφές του 2001 και του 2011 χωρισμένους ανά Έλληνες και αλλοδαπούς αλλά και σαν σύνολο, καθώς και όσους παρέμειναν στο ίδιο αλλά και τους αλλοδαπούς που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2001-2011. Αυτά φυσικά δεν χρησιμοποιήθηκαν σαν απόλυτες τιμές, αφού και ο πληθυσμός της κλίμακας αναφοράς μας ποικίλει, αλλά υπολογίζοντας τις εισροές και εκροές ανά 100 κατοίκους που δεν συμμετείχαν στην εσωτερική μετανάστευση, δημιουργήσαμε τους παρακάτω δείκτες, για κάθε νομό, για τους Έλληνες και τους αλλοδαπούς ξεχωριστά, αλλά και σαν σύνολο:

- *Δείκτης ολικής εισροής*: αφορά το σύνολο των εσωτερικών μεταναστών που δέχθηκε ο κάθε νομός και παράχθηκε από τον τύπο $\frac{\text{συνολική εσωτερική μετανάστευση}}{\text{σύνολο που δεν άλλαξαν τόπο διαμονής}} * 100$

[eisroesOL] , [eisroes_EL] , [eisroes_A]

- *Δείκτης εσωτερικής εισροής*: για όσους άλλαξαν τόπο διαμονής αλλά παρέμειναν στον ίδιο νομό και παράχθηκε από τον τύπο $\frac{\text{εσωτερική μετανάστευση στον ίδιο νομό}}{\text{σύνολο που δεν άλλαξαν τόπο διαμονής}} * 100$

- [apo_nomoOL] , [ap_nomo_EL] ,
[ap_nomo_A]
- *Δείκτης εξωτερικής εισροής*: αφορά το σύνολο όσων εγκαταστάθηκαν σε κάθε νομό προερχόμενοι το 2001 από άλλον νομό και παράχθηκε από τον τύπο $\frac{\text{εσωτερική μετανάστευση σε άλλους νομούς}}{\text{σύνολο που δεν άλλαξαν τόπο διαμονής}} * 100$
[apo_allouOL] , [apo_allou_EL] , [apo_allou_A]
 - *Δείκτης εκροής*: αφορά όσους μετεγκαταστάθηκαν σε άλλον νομό και παράχθηκε από τον τύπο $\frac{\text{εσωτερική μετανάστευση στον ίδιο νομό}}{\text{σύνολο που δεν άλλαξαν τόπο διαμονής}} * 100$
[ekroesOL] , [ekroes_EL] , [ekroes_A]
 - *Δείκτης ισοζυγίου*: εδώ έχουμε το μεταναστευτικό ισοζύγιο για το κάθε νομό και παράχθηκε από τον τύπο $\frac{(\text{εισροές από άλλους νομούς}) - (\text{εκροές νομού})}{\text{σύνολο που δεν άλλαξαν τόπο διαμονής}} * 100$
[isozigeioOL] , [isozigeio_EL] , [isozigeio_A]
 - *Δείκτης αλλοδαπών*: αφορά το πόσο η μακροχρόνια παρουσία αλλοδαπών προσέλκυσε περισσότερους αλλοδαπούς και μας δίνεται από τον τύπο $\frac{\text{σύνολο αλλοδαπών που παρέμειναν στο νομό}}{\text{αλλοδαποί που εγκαταστάθηκαν στο νομό την περίοδο 2001-2011}}$
[A_gia_A]

Τα πρωτογενή δεδομένα που χρειάστηκαν για την παραγωγή των μεταβλητών πάρθηκαν από την Eurostat και την ΕΛΣΤΑΤ με βάση την διοικητική διαίρεση του σχεδίου Καποδίστρια για την απογραφή του 2001 και του σχεδίου Καλλικράτη για την απογραφή του 2011 και μέσω συγχωνεύσεων των δεδομένων ανά Περιφερειακή Ενότητα καταλήξαμε σε επίπεδο νομών και περιφέρειας Αττικής.

Τα δημογραφικά δεδομένα τα οποία προέρχονται από τις απογραφές πληθυσμού, τις καταγραφές της φυσικής και μμεταναστευτικής κίνησης του πληθυσμού και τις διάφορες δειγματοληπτικές έρευνες είναι συχνά επιφορτισμένα με σφάλματα. Ακόμα και σε χώρες με παράδοση σε αξιόπιστα συστήματα συλλογής δημογραφικών στοιχείων, τα στοιχεία αυτά παρότι γνωστά για την ακρίβεια και την πληρότητα τους, εμπεριέχουν πηγές σφαλμάτων (KostakiA, Lanke J., 1994).

2.3.2. Επεξεργασία Μεταβλητών

Η μέθοδος της Ανάλυσης σε Κύριες Συνιστώσες απαιτεί μεγάλη μεταβλητότητα μεταξύ των αρχικών μας μεταβλητών και μεγάλη αλληλεπίδραση μεταξύ τους, δηλαδή συσχέτιση, είτε θετική είτε αρνητική. Έτσι ο πρώτος έλεγχος για την καταλληλότητα της μεθόδου αφορά τη διακύμανση των μεταβλητών μας καθώς τις συσχετίσεις που αυτές παρουσιάζουν μεταξύ τους. Ο έλεγχος της διακύμανσης γίνεται με το συντελεστή μεταβλητότητας ο οποίος παράγεται από τον παρακάτω τύπο :

$$CV = 100 * \frac{\sigma}{x}$$

όπου σ η τυπική απόκλιση η οποία δίνεται από τον τύπο

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_i^n (x_i - \bar{x})^2}{n}}$$

με \bar{x} η μέση τιμή της κάθε μεταβλητής και
 n το μέγεθος του δείγματος/πληθυσμού.

Συγκεντρωτικά έχουμε

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : συντελεστής συσχέτισης μεταβλητών

τύπος μεταβλητής	μεταβλητή	Μέση τιμή	Τυπική Απόκλιση	Πλήθος παρατηρήσεων	CV
δημογραφικές 2001	βάρος νομού	0,02	0,05	51	255,189
	δείκτης νεότητας	0,155	0,013	51	8,194
	δείκτης ηλικιωμένων	0,192	0,033	51	17,238
κοινωνικές 2001	επίπεδο εκπ. 1	0,004	0,003	51	71,893
	επίπεδο εκπ. 2	0,105	0,024	51	22,923
	επίπεδο εκπ. 3	0,229	0,042	51	18,357
	επίπεδο εκπ. 4	0,083	0,014	51	17,134
	επίπεδο εκπ. 5	0,579	0,07	51	12,07
οικονομικές 2001	δείκτης ανεγίας	0,122	0,029	51	23,961
	δείκτης απασχολησιμότητας	0,526	0,035	51	6,675
	πρωτεγενής τομέας	0,12	0,059	51	49,616
	βιομηχανία εκτός κατασκευών	0,145	0,103	51	70,636
	κατασκευές	0,085	0,039	51	45,976
	εμπόριο & μεταφορές	0,2	0,05	51	24,855
	τουρισμός & εστίαση	0,083	0,076	51	91,503
άλλες υπηρεσίες	0,367	0,075	51	20,33	
δημογραφικές 2011	βάρος νομού	0,02	0,05	51	254,235
	δείκτης νεότητας	0,147	0,014	51	9,797
	δείκτης ηλικιωμένων	0,218	0,036	51	16,562
κοινωνικές 2001	επίπεδο εκπ. 1	0,011	0,007	51	64,275
	επίπεδο εκπ. 2	0,138	0,026	51	19,186
	επίπεδο εκπ. 3	0,296	0,043	51	14,404
	επίπεδο εκπ. 4	0,107	0,017	51	15,519
	επίπεδο εκπ. 5	0,449	0,072	51	16,13
οικονομικές 2001	δείκτης ανεγίας	0,185	0,033	51	17,648
	δείκτης απασχολησιμότητας	0,509	0,037	51	7,176
	πρωτεγενής τομέας	0,074	0,039	51	53,037
	βιομηχανία εκτός κατασκευών	0,126	0,095	51	75,71
	κατασκευές	0,044	0,017	51	37,494
	εμπόριο & μεταφορές	0,179	0,048	51	26,843
	τουρισμός & εστίαση	0,066	0,055	51	83,002
άλλες υπηρεσίες	0,51	0,087	51	17,006	

Παρατηρείται ότι δείκτη συμμεταβλητότητας χαμηλότερο του 10% παρουσιάζουν μόνο οι μεταβλητές των δεικτών νεότητας και απασχολησιμότητας και για τα δύο έτη παρατήρησης. Λόγω όμως του μεγάλου πλήθους των μεταβλητών μας (συνολικά 32) είμαστε ικανοποιημένοι από τη διακύμανση συνολικά.

Ο έλεγχος των συσχετίσεων γίνεται με τον συντελεστή του Spearman ο οποίος δεν απαιτεί η συσχέτιση που παρουσιάζεται να είναι γραμμική και δίνεται από τον τύπο:

$$r_s = 1 - \frac{(6 \cdot \sum \delta_i^2)}{n \cdot (n^2 - 1)}$$

όπου $\delta_i = x_i - y_i$, $i=1, 2, \dots, n$

Ο πίνακας των συσχετίσεων δίνεται στο παράρτημα

Από αυτόν βλέπουμε ότι οι συσχετίσεις είναι πράγματι έντονες μεταξύ των μεταβλητών, άρα μπορούν αυτές να χρησιμοποιηθούν για την παραγωγή Κύριων Συνιστωσών. Επίσης, αμέσως παρατηρούμε, όπως και αναμέναμε, ότι κάθε μεταβλητή της μιας χρονιάς παρουσιάζει έντονη συσχέτιση με σφάλμα μικρότερο της τάξεως του 1% με την αντίστοιχη μεταβλητή της άλλης χρονιάς.

Αξιοσημείωτο είναι επίσης η συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών του πληθυσμιακού βάρους του κάθε νομού με το δείκτη ηλικιωμένων που και για τις 2 χρονιές συσχετίζεται αρνητικά ενώ για το δείκτη νεότητας έχουμε θετική συσχέτιση μόνο για το έτος 2011. Φυσικά οι μεταβλητές των δύο ηλικιακών δεικτών παρουσιάζουν έντονη αρνητική συσχέτιση μεταξύ τους.

Επίσης, παρατηρούμε ότι για το έτος 2001 ούτε η ανεργία αλλά ούτε και η απασχόληση συσχετίζονταν με το επίπεδο εκπαίδευσης, φαινόμενο που δεν συμβαίνει και για το 2011. Συγκεκριμένα, μόνο η κατηγορία εκπαίδευσης 2 (απόφοιτοι ΑΕΙ και ΤΕΙ) δεν παρουσιάζει συσχέτιση με την ανεργία και την απασχολησιμότητα ενώ η χαμηλότερη κατηγορία (αναλφάβητοι μέχρι απόφοιτοι δημοτικού) παρουσιάζουν ισχυρή θετική συσχέτιση με το δείκτη της ανεργίας και αρνητική με της απασχολησιμότητας, ενώ οι υπόλοιπες βαθμίδες εκπαιδευτικού επιπέδου έχουν θετική συσχέτιση με την απασχολησιμότητα και αρνητική με την ανεργία. Τα παραπάνω δικαιολογούνται και από την οικονομική κρίση, οι συνέπειες της οποίας το 2011 είχαν γίνει ορατές στη χώρα. Έτσι, ενώ το 2001 η οικονομία της, και κατά συνέπεια και η αγορά εργασίας της, ήταν σε πολύ καλύτερη κατάσταση η απασχόληση ήταν ανεξάρτητη της εκπαίδευσης του κάθε ατόμου καθώς όποιος πραγματικά ήθελε μπορούσε να βρει μια θέση εργασίας. Το 2011 όμως η αγορά εργασίας είχε γίνει πολύ πιο σκληρή και απαιτητική.

Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον όμως παρουσιάζεται στις μεταβλητές του τύπου της οικονομίας και τις αλληλεπιδράσεις τους με τις μεταβλητές του εκπαιδευτικού επιπέδου. Εκεί, η μοναδική εκπαιδευτική κατηγορία που συσχετίζεται θετικά με την κατηγορία 1 της κατανομής του ΑΕΠ (πρωτογενής τομέας) είναι οι αναλφάβητοι ως και απόφοιτοι δημοτικού, φαινόμενο αναμενόμενο καθώς είναι γνωστό ότι οι Έλληνες αποφεύγουν και υποτιμούν την ενασχόληση με τον πρωτογενή τομέα καθώς αυτή είναι κοπιαστική, δεν απαιτεί κάποια πνευματική εργασία και δεν προσδίδει κύρος. Αυτό ενώ όλες οι υπόλοιπες εκπαιδευτικές κατηγορίες παρουσιάζουν έντονη αρνητική συσχέτιση μαζί του, και αυτό ισχύει και για τα δύο έτη μελέτης. Επιπλέον, για το 2001 παρατηρούμε συσχέτιση ανάμεσα στην ανώτατη εκπαιδευτική βαθμίδα (κάτοχοι διδακτορικού ή μεταπτυχιακού τίτλου) με τις κατηγορίες κατανομής ΑΕΠ 4 (εμπόριο και μεταφορές), 5 (τουρισμός) και φυσικά 6 (άλλες υπηρεσίες), ενώ η εκπαιδευτική

κατηγορία 2 (απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης) συσχετίζεται με τις 5 και 6, και οι απόφοιτοι Λυκείου και μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μόνο με τον τουρισμό. Τέλος, η κατηγορία των απόφοιτων Γυμνασίου εμφάνισε και στα δύο έτη έντονη αρνητική συσχέτιση με τις υπηρεσίες ενώ συγκεκριμένα για το έτος 2001 έντονη θετική με τις κατηγορίες των κατασκευών και του τουρισμού. Και εδώ ο λόγος για αυτό είναι η οικονομική κρίση καθώς καταλαβαίνουμε ότι το 2001 τα πιο εκπαιδευμένα άτομα μπορούσαν ακόμα να επιλέξουν τομέα απασχόλησης και για αυτό και σχετίζονταν με περισσότερους τομείς της οικονομίας ενώ πια το 2011 ο καθένας απασχολούνταν όπου μπορούσε παρά τα τυπικά του προσόντα.

Τέλος, εντύπωση έκανε το γεγονός της συσχέτισης για το 2011 των ηλικιωμένων με τον πρωτογενή τομέα, ενώ το 2001 δεν είχε εμφανιστεί. Ίσως και αυτό να έχει να κάνει με την οικονομική κρίση καθώς όλο και περισσότεροι συνταξιούχοι, κυρίως σε μη αστικές περιοχές, παράγουν αγροτικά προϊόντα σε μικρή κλίμακα για ίδια χρήση.

2.4. Παραγωγή συνθετικών δεικτών αποτύπωσης των κοινωνικο-οικονομικών χαρακτηριστικών

Αφού εξασφαλίσαμε ότι οι μεταβλητές που επιλέξαμε παρουσιάζουν σημαντική μεταβλητότητα και αλληλεπίδραση μεταξύ τους μπορούμε τώρα να προχωρήσουμε στην παραγωγή συνθετικών υπερ-μεταβλητών από αυτές. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήσαμε το λογισμικό στατιστικής επεξεργασίας SPSS. Δεδομένου ότι, οι μεταβλητές που αντανακλούν το εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού έχουν άθροισμα = 1, δεν πρέπει να τις εισάγουμε όλες στην ανάλυση για να αποφύγουμε το γνωστό πρόβλημα του ιδιόμορφου πίνακα (singular matrix). Κατά συνέπεια, παραλείψαμε μια εκπαιδευτική βαθμίδα και πιο συγκεκριμένα τους απόφοιτους Γυμνασίου. Πραγματικά το ποσοστό τους παρουσιάζει ιδιαίτερα περιορισμένη διακύμανση και για τα 2 έτη που εξετάζουμε σε αντίθεση με όλες τις άλλες βαθμίδες. Επιπλέον, και για τα 2 έτη, οι απόφοιτοι Γυμνασίου είναι αυτοί που παρουσιάζουν τις λιγότερες συσχετίσεις με τις υπόλοιπες μεταβλητές, αλλά και σαν ποσοστό είναι η πιο ολιγομελής ομάδα μετά των κατόχους διδακτορικού και μεταπτυχιακού τίτλου. Για τους προαναφερόμενους λόγους, η κατηγορία αυτή παραλείπεται από την παρακάτω ανάλυση.

Έχοντας επιλέξει τις αρχικές μεταβλητές, ο στόχος είναι να παράγουμε συνθετικούς δείκτες που αντιστοιχούν σε μια «απλή λύση» (simple solution) και όχι πολύ περιπλοκή και δύσκολη στην ερμηνεία. Ο έλεγχος αυτός απαιτεί την επιλογή της κατάλληλης μεθόδου περιστροφής των αξόνων. Ο καλύτερος τρόπος να αποφασίσουμε είναι να χρησιμοποιήσουμε διαγώνια μέθοδο περιστροφής και να δούμε τις συσχετίσεις ανάμεσα στις Κύριες Συνιστώσες μας. Έτσι, για κάθε έτος παρατήρησης έχουμε:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 - - Συσχέτισης Υπερμεταβλητών 2001

Υπερμεταβλητή	1	2	3	4
1	1,000	-,153	,189	-,550
2	-,153	1,000	-,053	,144
3	,189	-,053	1,000	-,009
4	-,550	,144	-,009	1,000

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 - Συσχέτισης Υπερμεταβλητών 2011

Υπερμεταβλητή	1	2	3
1	1,000	-,083	,300
2	-,083	1,000	-,165
3	,300	-,165	1,000

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

Αφού για το 2011 καμία συσχέτιση δεν περνάει το όρο του 0,32 ενώ για το 2001 έχουμε μόνο μία με τις υπόλοιπες να είναι αρκετά χαμηλότερα, αποφασίζουμε να χρησιμοποιήσουμε την ορθογωνική μέθοδο περιστροφής των αξόνων Varimax και για τα 2 έτη μελέτης.

2.4.1. Συνθετικοί δείκτες για το 2001

Για το 2001 προκύπτουν 4 νέες Κύριες Συνιστώσες, και η αποτελεσματικότητα της μεθόδου κρίνεται από τα κάτωθι :

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 - Συμμετοχικότητες μεταβλητών 2001

μεταβλητή	αρχική	διατηρείται
δείκτης νεότητας	1	0,818
δείκτης ηλικωμένων	1	0,888
επίπεδο εκπ. 1	1	0,883
επίπεδο εκπ. 2	1	0,799
επίπεδο εκπ. 3	1	0,878
επίπεδο εκπ. 4	1	0,944
δείκτης ανεγίας	1	0,872
δείκτης απασχόλησης	1	0,813
πρωτογενής τομέας	1	0,456
βιομηχανία εκτός κατασκευών	1	0,962
κατασκευές	1	0,983
εμπόριο & μεταφορές	1	0,992
τουρισμός & εστίαση	1	0,861
άλλες υπηρεσίες	1	0,986
βάρος νομού	1	0,996

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Στον παραπάνω πίνακα βλέπουμε ότι η συμμετοχικότητα καθεμίας από τις αρχικές μεταβλητές είναι άνω του 80% με εξαίρεση το ΑΕΠ πρωτογενούς τομέα [gdp01_1] αλλά και αυτή έχει πάνω από 40% οπότε και θα περιληφθεί στην επεξεργασία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 - Δείκτης KMO και Bartlett's Test σφαιρικότητας 2001

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.787
Approx. Chi-Square		1469,961
Bartlett's Test of Sphericity	df	105
	Sig.	,000

Ο δείκτης Kaiser-Meyer-Olkin (ΚΜΟ) είναι 0,787 ο οποίος και κρίνεται αρκετά ικανοποιητικός, που σημαίνει ότι οι επιλεγμένες μεταβλητές έχουν συνοχή μεταξύ τους και ως εκ τούτου, τα δεδομένα είναι κατάλληλα για την παραγοντική ανάλυση που επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6 - Πίνακας Αδράνειας 2001

Κύρια Συνιστώσα	Ιδιοτιμές			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	ιδιοτιμή	% αδράνειας	αθροιστικά %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	8,338	55,583	55,583	8,338	55,583	55,583	6,037	40,245	40,245
2	1,993	13,288	68,872	1,993	13,288	68,872	3,418	22,790	63,035
3	1,614	10,760	79,632	1,614	10,760	79,632	1,939	12,926	75,961
4	1,187	7,916	87,547	1,187	7,916	87,547	1,738	11,587	87,547
5	,789	5,260	92,807						
6	,409	2,724	95,531						
7	,260	1,734	97,265						
8	,169	1,129	98,395						
9	,117	,778	99,173						
10	,084	,563	99,736						
11	,024	,163	99,899						
12	,007	,050	99,948						
13	,006	,039	99,987						
14	,001	,009	99,996						
15	,001	,004	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Στον παραπάνω πίνακα βλέπουμε ότι παράχθηκαν 4 νέες σύνθετες Υπερμεταβλητές καθώς και το ποσοστό της συνολικής διακύμανσης που ερμηνεύει η καθεμία ξεχωριστά αλλά και οι 4 μαζί σαν σύνολο. Το 87,547% της διακύμανσης που διατηρείται στο μοντέλο μας μπορεί να χαρακτηριστεί άκρως ικανοποιητικό.

Τέλος, παρουσιάζονται οι Κύριες Συνιστώσες που δημιουργήσαμε καθώς και οι αρχικές μεταβλητές από τις οποίες αυτές αποτελούνται.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7 - Κύριες Συνιστώσες 2001

μεταβλητή	Υπερμεταβλητή			
	τύπος οικονομίας	εκπαιδευτικό επίπεδο	δείκτης δυναμικής	δείκτης απασχόλησης
άλλες υπηρεσίες	0,953			
κατασκευές	0,946			
εμπόριο & μεταφορές	0,946			
βάρος νομού	0,944			
βιομηχανία εκτός κατασκευών	0,922			
τουρισμός	0,791	0,449		
επίπεδο εκπ. 5		-0,893		
επίπεδο εκπ. 3		0,87		
επίπεδο εκπ. 2	0,402	0,783		
επίπεδο εκπ. 1	0,631	0,694		
δείκτης νεότητας			0,878	
δείκτης ηλικιωμένων			-0,869	
πρωτογενής τομέας			0,492	
δείκτης ανεργίας				-0,895
δείκτης απασχολησιμότητας				0,881

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.^a

a. Rotation converged in 6 iterations.

Οι συνθετικές μεταβλητές ονομάζονται :

1. *τύπος οικονομίας*: καθώς αποτελείται από τα ΑΕΠ κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, πλην του Πρωτογενούς τομέα, και το πληθυσμιακό βάρος του νομού, και όλα έχουν θετική συσχέτιση.
2. *μορφωτικό επίπεδο*: καθώς αποτελείται από όλες τις μεταβλητές αυτού και μάλιστα με μοναδική αρνητική επίδραση σε αυτό το πλήθος της χαμηλότερη εκπαιδευτικής κατηγορίας.
3. *δείκτης δυναμικής*: καθώς θετική επίδραση σε αυτό έχουν τα παιδιά κάτω των 15 ετών και αρνητική οι ηλικιωμένοι άνω των 65. Θετική επίδραση επίσης έχει και το ΑΕΠ του πρωτογενούς τομέα.
4. *δείκτης απασχόλησης*: καθώς αποτελείται μόνο από τις μεταβλητές της απασχολησιμότητας, η οποία έχει και θετική επίδραση, και της ανεργίας η οποία έχει αρνητική.

Η μόνη μας παρατήρηση εδώ είναι ότι στις Υπερμεταβλητές του τύπου της οικονομίας και του εκπαιδευτικού επιπέδου εμφανίζονται τρεις από τις αρχικές μεταβλητές κοινές. Όμως :

1. η συμβολή των δύο εξ αυτών είναι ξεκάθαρα κατά πολύ μεγαλύτερες σε κάποια από τις δύο Υπερμεταβλητές (τουρισμός [gdp01_5] στον τύπο οικονομίας, ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης [ekp01_2] στην 2) αλλά και η τρίτη κοινή

μεταβλητή (ανώτατο επίπεδο εκπαίδευσης [ekp01_1]) συμβάλλει περισσότερο στην Κύρια Συνιστώσα του εκπαιδευτικού επιπέδου

2. ικανοποιούνται τα κριτήρια του Thurstone
3. οι Υπερμεταβλητές που δημιουργούνται ερμηνεύονται εύκολα

Λόγω των ανωτέρω οδηγούμαστε στο να τις κρατήσουμε, και επιπλέον τρέχοντας το μοντέλο μας και για το 2011 καταλήξαμε σε σχεδόν πανομοιότυπες Κύριες Συνιστώσες.

2.4.2. Συνθετικοί δείκτες για το 2011

Επαλαμβάνοντας την ΑΚΣ με τις ίδιες μεταβλητές για το 2011, δηλαδή παραλείποντας την κατηγορία των απόφοιτων Γυμνασίου δημιουργήθηκαν οι παρακάτω 3 σύνθετες Υπερμεταβλητές :

ΠΙΝΑΚΑΣ 8 - αρχικές Κύριες Συνιστώσες 2011

	Υπερμεταβλητή		
	1	2	3
βάρος νομού	0,989		
άλλες υπηρεσίες	0,987		
εμπόριο & μεταφορές	0,985		
κατασκευές	0,981		
βιομηχανία εκτός κατασκευών	0,975		
τουρισμός	0,913		
επίπεδο εκπ. 1	0,768	0,455	
επίπεδο εκ. 2	0,589	0,534	
πρωτογενής τομέας	0,443		
δείκτης ηλικιωμένων		-0,898	
δείκτης νεότητας		0,872	
επίπεδο εκπ. 5	-0,519	-0,598	0,47
επίπεδο εκπ. 3	0,446	0,547	-0,514
δείκτης ανεργίας			0,918
δείκτης απασχόλησης			-0,889

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.^a

a. Rotation converged in 5 iterations.

Οι οποίες και διατηρούν διακύμανση

ΠΙΝΑΚΑΣ 9- αρχική Αδράνεια 2011

Κύρια Συνιστώσα	Αρχικές Ιδιοτιμές			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Ιδιοτιμή	% Αδράνειας	αθροιστικά %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	8,201	54,674	54,674	8,201	54,674	54,674	7,323	48,822	48,822
2	2,728	18,186	72,860	2,728	18,186	72,860	2,918	19,450	68,272
3	1,606	10,710	83,569	1,606	10,710	83,569	2,295	15,297	83,569
4	,965	6,436	90,006						
5	,680	4,535	94,540						
6	,370	2,469	97,009						
7	,179	1,195	98,204						
8	,103	,688	98,892						
9	,083	,551	99,443						
10	,046	,308	99,751						
11	,020	,132	99,883						
12	,010	,066	99,949						
13	,006	,040	99,988						
14	,001	,008	99,997						
15	,000	,003	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Από τη μορφή των νέων Υπερμεταβλητών παρατηρούμε ότι έχουν πολλές από τις αρχικές μεταβλητές κοινές. Επιπλέον, στον πίνακα Αδράνειας βλέπουμε ότι η 4^η που δεν λαμβάνεται υπ όψιν καθώς έχει ιδιοτιμή μικρότερη αλλά πολύ κοντά στο 1 (0,965), φέρει σημαντικό ποσοστό της διακύμανσης. Για τους λόγους αυτούς επαναλαμβάνουμε την διαδικασία περιλαμβάνοντας και αυτή στο μοντέλο μας. Έτσι, δημιουργούμε 4 νέες σύνθετες μεταβλητές οι οποίες είναι σχεδόν ίδιες με αυτές που δημιουργήσαμε για το 2011. Αναλυτικά έχουμε :

ΠΙΝΑΚΑΣ 10 - Κύριες Συνιστώσες 2011

μεταβλητή	Υπερμεταβλητή			
	τύπος οικονομίας	μορφωτικό επίπεδο	δείκτης απασχόλησης	δείκτης δυναμικής
εμπόριο & μεταφορές	0,965			
άλλες υπηρεσίες	0,963			
κατασκευές	0,961			
βάρος νομού	0,953			
βιομηχανία εκτός κατασκευών	0,935			
τουρισμός	0,891			
πρωτογενής τομέας	0,504			0,434
επίπεδο εκπ. 5		-0,845		
επίπεδο εκπ. 2		0,803		
επίπεδο εκπ. 3		0,786		
επίπεδο εκπ. 1	0,576	0,76		
δείκτης ανεργίας			0,929	
δείκτης απασχολησιμότητας			-0,924	
δείκτης νεότητας				0,943
δείκτης ηλικιωμένων		-0,407		-0,829

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.^a

a. Rotation converged in 5 iterations.

1. *τύπος οικονομίας*: καθώς αποτελείται από όλα τα ΑΕΠ κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, και το πληθυσμιακό βάρος του νομού, και όλα έχουν θετική συσχέτιση.
2. *μορφωτικό επίπεδο*: καθώς αποτελείται από όλες τις μεταβλητές αυτού και μάλιστα με μοναδική αρνητική επίδραση σε αυτό το πλήθος της χαμηλότερη εκπαιδευτικής κατηγορίας.
3. *δείκτης απασχόλησης*: καθώς αποτελείται μόνο από τις μεταβλητές της απασχόλησης και της ανεργίας. Αυτές όμως έχουν αντίθετο πρόσημο από ότι το 2001 και στη μορφή που είναι μπορούν να θεωρηθούν ως δείκτης μη-απασχόλησης. Για το λόγο αυτό και θα πολλαπλασιάσουμε τη Συνιστώσα που δημιουργήσαμε με -1, έτσι ώστε αυτή να αλλάξει πρόσημο και να αποκτήσει σωστή ερμηνεία.
4. *δείκτης δυναμικής*: καθώς θετική επίδραση σε αυτό έχουν τα παιδιά κάτω των 15 ετών και αρνητική οι ηλικιωμένοι άνω των 65

Και εδώ όπως και για το 2001 υπάρχουν 3 από τις αρχικές μεταβλητές οι οποίες εμφανίζονται σε παραπάνω από 1 Κύρια Συνιστώσα. Για τους ίδιους λόγους όμως οι νέες Υπερμεταβλητές γίνονται δεκτές. Η συνοχή των αρχικών μεταβλητών και η συμμετοχικότητα τους στις νέες σύνθετες δίνονται παρακάτω.

Δοκιμάστηκε η δημιουργία των 4 Υπερμεταβλητών και με διαγώνια μέθοδο περιστροφής των αξόνων. Αφού όμως δεν παρουσίασαν σημαντική συσχέτιση μεταξύ τους, προτιμήθηκε πάλι η ορθογωνική varimax.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11 - Δείκτης ΚΜΟ και Bartlett's Test σφαιρικότητας 2011

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,753
Approx. Chi-Square		1561,428
Bartlett's Test of Sphericity	df	105
	Sig.	,000

Ο δείκτης ΚΜΟ κρίνεται πάλι ικανοποιητικός καθώς είναι 0,753

ΠΙΝΑΚΑΣ 12- Συμμετοχικότητες μεταβλητών 2011

μεταβλητή	αρχική	διατηρείται
βάρος νομού	1	0,995
δείκτη νεότητας	1	0,923
δείκτης ηλικιωμένων	1	0,899
δείκτης ανεργίας	1	0,878
δείκτης απασχολησιμότητας	1	0,894
επίπεδο εκπ. 1	1	0,924
επίπεδο εκπ. 2	1	0,821
επίπεδο εκπ. 3	1	0,851
επίπεδο εκπ. 5	1	0,954
πρωτογενής τομέας	1	0,498
βιομηχανία εκτός κατασκευών	1	0,964
κατασκευές	1	0,988
εμπόριο και μεταφορές	1	0,99
τουρισμός	1	0,933
άλλες υπηρεσίες	1	0,99

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Πάλι η συμμετοχικότητες των μεταβλητών είναι στο επίπεδο του 80% και άνω με εξαίρεση τον Πρωτογενή τομέα ο οποίος όμως και αυτός είναι πάνω από 40% οπότε και αυτός συμπεριλαμβάνεται στην ανάλυση.

Η αδράνεια της κάθε Υπερμεταβλητής καθώς και η συνολική διακύμανση που διατηρείται από την ανάλυση, δίνονται στον κάτωθι πίνακα και ικανοποιητικά:

ΠΙΝΑΚΑΣ 13 – Πίνακας αδράνειας 2011

Κύριες Συνιστώσες	Ιδιοτιμές			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	ιδιοτιμή	% αδράνειας	αθροιστικά %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	8,201	54,674	54,674	8,201	54,674	54,674	6,270	41,802	41,802
2	2,728	18,186	72,860	2,728	18,186	72,860	3,207	21,381	63,183
3	1,606	10,710	83,569	1,606	10,710	83,569	2,078	13,853	77,036
4	,965	6,436	90,006	,965	6,436	90,006	1,945	12,969	90,006
5	,680	4,535	94,540						
6	,370	2,469	97,009						
7	,179	1,195	98,204						
8	,103	,688	98,892						
9	,083	,551	99,443						
10	,046	,308	99,751						
11	,020	,132	99,883						
12	,010	,066	99,949						
13	,006	,040	99,988						
14	,001	,008	99,997						
15	,000	,003	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

2.5. Το προφίλ των νομών τη Ελλάδος

Με τις σύνθετες μεταβλητές που δημιουργήθηκαν προχωρήσαμε σε ομαδοποίηση των νομών της Ελλάδος χρησιμοποιώντας αυτές ως κριτήριο. Αυτό που θέλουμε να επιτύχουμε είναι να δημιουργήσουμε ομάδες νομών τα άτομα των οποίων να έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά και οι ομάδες αυτές να διαφέρουν ξεκάθαρα μεταξύ τους. Υπάρχουν δύο είδη αλγορίθμων για να το κάνουμε αυτό, οι Ιεραρχικοί και οι K-means αλγόριθμοι. Η διαφορά τους έγκειται στο ότι οι Ιεραρχικοί ενώνουν τα άτομα μεταξύ τους, ενώ οι K-means τα κέντρα που δημιουργούνται κατά τη διάρκεια της ανάλυσης. Αυτό είναι και το μειονέκτημά τους, καθώς έτσι υπάρχει ήδη μία ομαλοποίηση, και για αυτό όποτε το πλήθος των δεδομένων το επιτρέπει, από εμπειρική γνώση μέχρι 100, προτιμάται η Ιεραρχική μέθοδος. Αφού λοιπόν τα δεδομένα της ανάλυσής μας αποτελούνται από 51 άτομα η ομαδοποίηση θα γίνει χρησιμοποιώντας Ιεραρχικό αλγόριθμο.

2.5.1. Ιεραρχικοί Αλγόριθμοι

Οι Ιεραρχικοί αλγόριθμοι δημιουργούν μια ιεραρχία μεταξύ των n σημείων προς ομαδοποίηση και τελικά δημιουργούν ένα δενδρόγραμμα που απεικονίζει την διαδικασία της ομαδοποίησης και προσδιορίζει τον αριθμό των ομάδων που

δημιουργήθηκαν. Αυτός είναι και ο λόγος που για μεγάλο πλήθος προς ομαδοποίηση ατόμων δε χρησιμοποιούνται Ιεραρχικοί αλγόριθμοι καθώς θα δημιουργηθεί μεγάλο δένδρογραμμα το ποίο θα είναι δύσκολο να διαβαστεί.

Στην περίπτωση που τα δεδομένα δεν εκφράζονται με την ίδια μονάδα μέτρησης, η τυποποίηση τους είναι το πρώτο βήμα προκειμένου να μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ο τύπος της Ευκλείδειας απόστασης

$$d(\mathbf{x}, \mathbf{y}) = \sqrt{(y_1 - x_1)^2 + (y_2 - x_2)^2 + \dots + (y_n - x_n)^2} = \sqrt{\sum_{i=1}^n (y_i - x_i)^2}.$$

ο οποίος και χρησιμοποιείται ευρέως ειδικά σε περιπτώσεις λίγων διαστάσεων, όπως η περίπτωσή μας.

Λαμβάνοντας υπ όψιν τις αποστάσεις μεταξύ των σημείων (συνήθως χρησιμοποιώντας την μέθοδο Ward η οποία βασίζεται στην ελαχιστοποίηση της Ευκλείδειας απόστασης) στην 1^η φάση του αλγόριθμου ομαδοποιούνται τα 2 κοντινότερα από τα σημεία σε 1 ομάδα και υπολογίζεται το κεντρικό της σημείο λαμβάνοντας υπ όψιν τα σημεία που την αποτελούν. Έτσι όμως χάνουμε και κάποιο ποσοστό της πληροφορίας και η απώλεια αυτή έχει να κάνει με την Ευκλείδεια απόσταση των σημείων. Στην επόμενη φάση βρίσκονται πάλι τα 2 κοντινότερα σημεία και μπαίνουν και αυτά σε μία ομάδα και συνεχίζεται έτσι για n-1 φάσεις μέχρις ότου όλα τα σημεία να γίνουνε μία ομάδα έχοντας χάσει 100% της πληροφορίας.

Η τελική απόφαση για τον αριθμό των ομάδων που θα δημιουργηθούν έχει να κάνει με τον αριθμό των ομάδων τον οποίο εμείς θα επιθυμούσαμε αλλά και με την απώλεια της πληροφορίας που μπορούμε να αποδεχτούμε. Γενικά απώλεια άνω του 20% της αρχικής δεν γίνεται ποτέ αποδεκτή. Η πραγματική λύση όμως βασίζεται στην ανάλυση εναλλακτικών αριθμών ομάδων.

Τέλος, η ομαδοποίηση έχει νόημα μόνο όταν γίνεται για άτομα με κοινά χαρακτηριστικά που μπορούν πράγματι να ομαδοποιηθούν, καθώς η απώλεια πληροφορίας έχει να κάνει με την ευκλείδεια απόσταση. Έτσι, άμα τα άτομα δεν έχουν κοινά χαρακτηριστικά μπορεί να προκύψει τεράστια απόσταση που θα οδηγήσει σε μη ανεκτή απώλεια πληροφορίας από την πρώτη κιόλας φάση. Γενικά, όσο το πλήθος των ατόμων μεγαλώνει τόσο πιο εύκολα μπορούν να βρεθούν άτομα που μπορούν να ομαδοποιηθούν. Επίσης, όσο το πλήθος αυτών αυξάνεται τόσο μπορεί να ανέβει και η απώλεια της πληροφορίας που μπορεί να γίνει αποδεκτή.

2.5.2. *Ομάδες Νομών*

Χρησιμοποιώντας πάλι το λογισμικό SPSS και τις Υπερμεταβλητές που δημιουργήσαμε προχωρήσαμε σε 2 ομαδοποιήσεις των νομών της Ελλάδας, μία για το έτος 2001 και μία για το 2011. Οι δοκιμές μας έγιναν για πιθανό πλήθος ομάδων από 3 έως 7. Το πλήθος των νομών για την κάθε ομαδοποίηση δίνεται παρακάτω.

για το 2001

για το 2011

ΠΙΝΑΚΑΣ 14 – Πιθανές ομαδοποιήσεις Νομών

ομάδα						
1	2	3	4	5	6	7
πλήθος Νομών						
1	7	20	6	7	5	5

ομάδα						
1	2	3	4	5	6	7
πλήθος Νομών						
1	6	7	12	11	5	9

ομάδα					
1	2	3	4	5	6
πλήθος Νομών					
1	7	20	13	5	5

ομάδα					
1	2	3	4	5	6
πλήθος Νομών					
1	6	7	17	11	9

ομάδα				
1	2	3	4	5
πλήθος Νομών				
1	7	20	13	10

ομάδα				
1	2	3	4	5
πλήθος Νομών				
1	13	17	11	9

ομάδα			
1	2	3	4
πλήθος Νομών			
1	20	20	10

ομάδα			
1	2	3	4
πλήθος Νομών			
1	13	28	9

ομάδα		
1	2	3
πλήθος Νομών		
1	20	30

ομάδα		
1	2	3
πλήθος Νομών		
1	13	37

Όπως αναμενόταν η Περιφέρεια της Αττικής και για τα 2 έτη αποτελεί μια ξεχωριστή ομάδα από μόνη της. Επιπλέον, για το κάθε έτος έχουμε :

- 2001 : μία ομάδα 20 νομών παρουσιάζεται σε κάθε ομαδοποίηση, άρα και αυτή θεωρείται ξεχωριστή. Το ίδιο και μια ομάδα 7 νομών πέραν της ομαδοποίησης σε 3 (που όμως είναι μικρή ούτως ή άλλως). Από εκεί και πέρα βγάζοντας αυτά από το σύνολο των 51 ατόμων η πιο ομαλή ομαδοποίηση γίνεται με 5 ομάδες (πληθυσμού 1, 7, 20, 13 και 10) καθώς και η ομάδα των 13 παρουσιάζεται αυτούσια και σε διαφορετική ομαδοποίηση.
- 2011 : μία ομάδα 9 νομών παρουσιάζεται σε κάθε ομαδοποίηση πέραν των 3, που όμως είναι μικρή ούτως ή άλλως). Μία ομάδα 13 νομών παρουσιάζεται από την αρχή μέχρι να διασπαστεί δύο ομάδες των 6 και 7 όταν έχουμε 6 και 7 ομάδες. Και εδώ η πιο ομαλή ομαδοποίηση παρουσιάζεται στις 5 ομάδες

Από τα παραπάνω αποφασίστηκε και για τα 2 έτη να κρατηθεί η ομαδοποίηση σε 5 ομάδες. Αυτές αναλυτικά είναι:

για το 2001

για το 2011

ΠΙΝΑΚΑΣ 15– Ομαδοποίηση Νομών

ΟΜΑΔΑ 1
Περ. Αττικής
ΟΜΑΔΑ 2
Αιτωλοακαρνανία Ηλεία Ζάκυνθος Ημαθία Πέλλα Ξάνθη Ροδόπη
ΟΜΑΔΑ 3
Βοιωτία Λάρισα Κυκλάδες Ηράκλειο Ρέθυμνο
Τρίκαλα Καβάλα Πιερία Χαλκιδική Εύβοια Φθιώτιδα
Αργολίδα Αρκαδία Κορινθία Λακωνία Μεσσηνία Λευκάδα Έβρος Λασιθί Λέσβος
ΟΜΑΔΑ 4
Ευρυτανία Άρτα Θεσπρωτία Καρδίτσα Γρεβενά Σέρρες Κέρκυρα Πρέβεζα

ΟΜΑΔΑ 1
Περ. Αττικής
ΟΜΑΔΑ 2
Αιτωλοακαρνανία Ηλεία Ζάκυνθος Ημαθία Πέλλα Ξάνθη Ροδόπη
Βοιωτία Λάρισα Κυκλάδες Ηράκλειο Ρέθυμνο
Δωδεκάνησα
ΟΜΑΔΑ 3
Εύβοια Φθιώτιδα Τρίκαλα Καβάλα Πιερία Χαλκιδική
Ευρυτανία Άρτα Θεσπρωτία Καρδίτσα Γρεβενά Σέρρες Πρέβεζα Δράμα Καστοριά Κιλκίς Φλώρινα
ΟΜΑΔΑ 4
Αργολίδα Αρκαδία Κορινθία Λακωνία Μεσσηνία

Δράμα	Λευκάδα
Καστοριά	Έβρος
Κιλκίς	Λέσβος
Κοζάνη	Λασιθί
Φλώρινα	Κέρκυρα
ΟΜΑΔΑ 5	Σάμος
Φωκίδα	Ομάδα 5
Κεφαλληνία	Κοζάνη
Ιωάννινα	Φωκίδα
Σάμος	Κεφαλληνία
Χίος	Ιωάννινα
Αχαΐα	Χίος
Μαγνησία	Αχαΐα
Θεσσαλονίκη	Μαγνησία
Δωδεκάνησα	Θεσσαλονίκη
Χανιά	Χανιά

Με ίδια χρώμα παρουσιάζονται οι νομοί που ομαδοποιήθηκαν στην ίδια ομάδα και για τα δύο (2) έτη καθώς και ποιά ομάδα ήταν αυτή.

Ενδιαφέρον είναι ότι εκτός από την Περιφέρεια Αττικής και η ομάδα 5 έχει σχεδόν ίδια σύνθεση και για τα 2 έτη. Η ομάδα 2 αποτελείται πάντα από επτά (7) σταθερούς Νομούς και επιπλέον για το 2011 περιλαμβάνει και άλλους έξι (6) που για το 2001 είχαν μεταφερθεί στην ομάδα 3. Η ομάδα 3 αποτελείται από έξι (6) σταθερούς Νομούς και ουσιαστικά από την ομάδα 4 του άλλου έτους, και για το 2001 περιλαμβάνει επιπλέον και τους Νομούς που το 2011 πήγαν στην ομάδα 2. Η ομάδα 4 περιλαμβάνει πάντα την Κέρκυρα, τους Νομούς που στην ομαδοποίηση για το άλλο έτος πήγαν στην 3 και έναν (1) Νομό που πήγε στην 5.

Για να εξετάσουμε σε ποιο βαθμό, οι παραπάνω ομάδες διακρίνονται μεταξύ τους και παρουσιάζουν διαφορετικό «προφίλ», υπολογίστηκαν για κάθε ομάδα και των δύο ετών οι παράμετροι: μέσες τιμές και διάμεσοι των δεικτών που δημιουργήσαμε. Αξίζει να σημειωθεί ότι, σχεδόν πάντα ο μέσος όρος κάθε μεταβλητής δεν διαφέρει σημαντικά από τη διάμεσο, γεγονός που αναδεικνύει μια σχετική ομογένεια των Νομών που αποτελούν την εκάστοτε ομάδα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 16 - Μέσες τιμές Δεικτών ανά ομάδα

ΟΜΑΔΑ	2001				2011			
	τύπος οικονομίας	εκπ. επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. απασχόλησης	τύπος οικονομίας	εκπ. επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. απασχόλησης
1	6,652	1,363	-0,297	0,391	6,731	1,113	-0,335	0,459
2	0,107	-1,104	1,203	0,024	0,062	-0,641	1,262	0,049
3	-0,241	0,107	-0,038	0,764	-0,100	-0,401	-0,497	-0,559
4	0,085	-0,753	-0,387	-0,794	-0,204	0,002	-0,475	1,022
5	-0,369	1,401	-0,234	-0,551	-0,339	1,558	-0,266	-0,315

Αναμενόμενο ήταν η ομάδα 1 (Περιφέρεια Αττικής) να παρουσιάζει στη συνιστώσα της οικονομίας πολύ μεγάλη διαφορά από τις υπόλοιπες ομάδες καθώς, με εξαίρεση τον πρωτογενή τομέα, η διαφορά του παραγόμενου ΑΕΠ της σε σχέση με τους υπόλοιπους Νομούς της Ελλάδος είναι τεράστια. Εξετάζοντας τις τιμές των υπολοίπων δεικτών καταλαβαίνουμε ότι ο τύπος της οικονομίας ήταν ο λόγος που η Περιφέρεια Αττικής συνιστά για τα 2 έτη ξεχωριστή ομάδα, καθώς στον τύπο της οικονομίας περιλαμβάνεται εκτός από το ΑΕΠ και το ποσοστό του πληθυσμού που αντιπροσωπεύει. Επίσης, παρατηρούμε ότι η Αττική παρουσιάζει και για τα 2 έτη την δεύτερη μεγαλύτερη τιμή στο εκπαιδευτικό επίπεδο, μετά από την ομάδα 5, φαινόμενο που εξηγείται από το γεγονός ότι τα αστικά κέντρα είναι αυτά που προσελκύουν περισσότερο εκπαιδευμένα άτομα. Αξιοπρόσεκτο είναι ότι για το έτος 2011 η τιμή του εκπαιδευτικού επιπέδου για την Αττική μειώνεται, ενώ στην ομάδα 5 αυξάνεται.

Για την ομάδα 2, που παρουσιάζει μεταβλητή σύνθεση αλλά πάντα χαρακτηρίζεται από υψηλό δείκτη δυναμικής, παρατηρούμε ότι οι τιμές των Υπερμεταβλητών που παρήχθησαν παρέμειναν σχετικά σταθερές για τα δύο έτη και παρουσίασαν μικρή διαφορά κατά τη δεκαετία, με εξαίρεση το εκπαιδευτικό επίπεδο το οποίο αν και χαμηλό παρουσίασε σημαντική αύξηση το 2011. Εξετάζοντας τη σύνθεση των δύο διαφορετικών ομάδων παρατηρούμε ότι η ομάδα 2 του 2011 αποτελείται από όλους του Νομούς του 2001 (Αιτωλοακαρνανία, Ηλεία, Ζάκυνθο, Ημαθία, Πέλλα, Ξάνθη και Ροδόπη) με την προσθήκη έξι ακόμα Νομών (Βοιωτία, Λάρισα, Κυκλάδες, Ηράκλειο, Ρέθυμνο και Δωδεκάνησα) οι οποίοι συνεισέφεραν στην άνοδο του εκπαιδευτικού επιπέδου για το 2011 καθώς αυτοί παρουσίασαν, και για τα δύο έτη, υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο, ενώ για τους υπόλοιπους δείκτες δεν παρατηρήθηκε ιδιαίτερη διαφορά ανάμεσα στις τιμές τους.

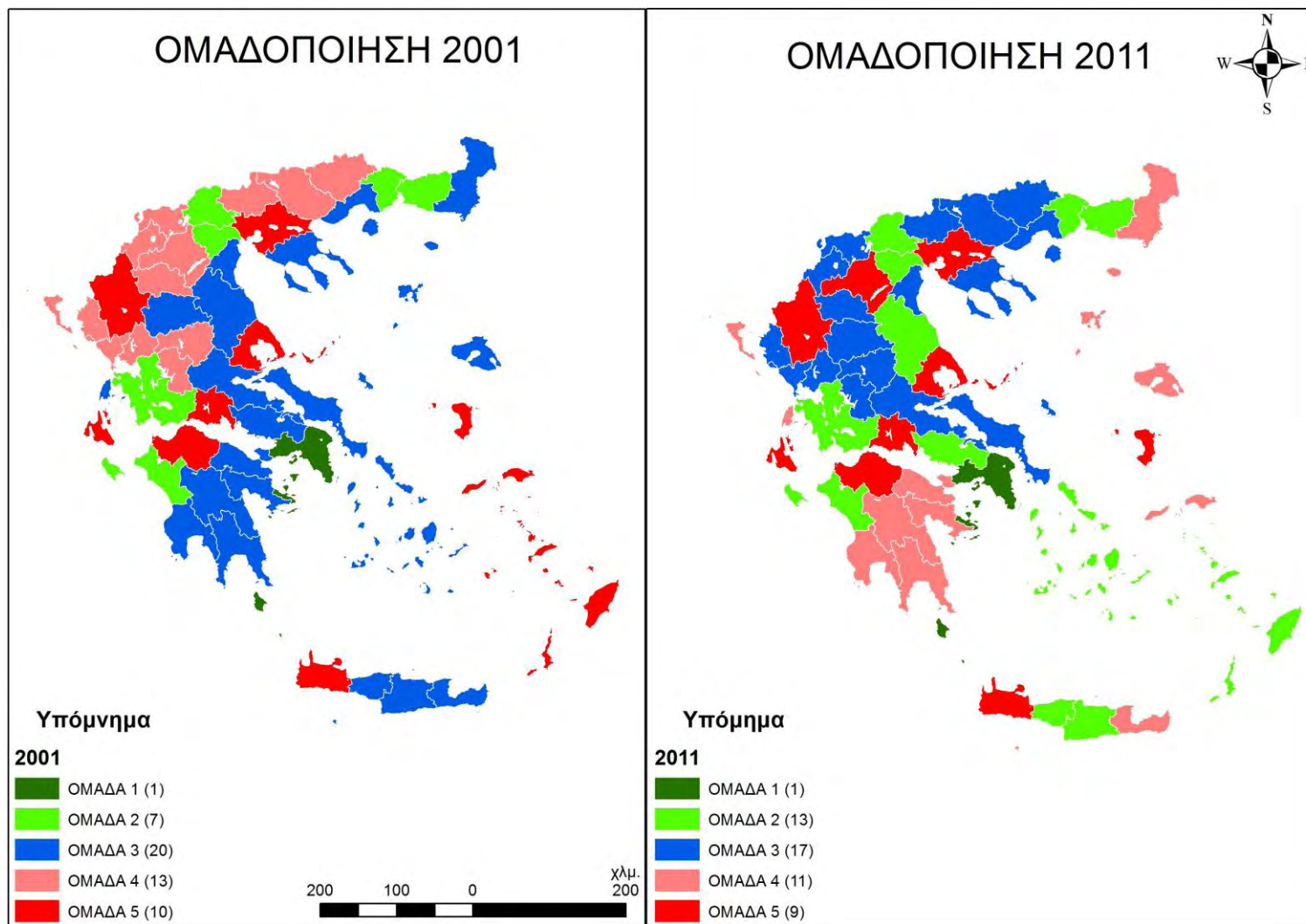
Η 3^η ομάδα του 2001 μπορεί να χαρακτηριστεί ως η πιο αντιπροσωπευτική ομάδα Νομών για το σύνολο της χώρας, καθώς οι τιμές των δεικτών της είναι πιο κοντά στο 0, δηλαδή στην μέση τιμή για ολόκληρη τη χώρα, από τις υπόλοιπες 4 ομάδες με εξαίρεση τον δείκτη Απασχόλησης. Λόγω και της ιδιαιτερότητας αυτής της ομάδας αξίζει να αναφερθεί ότι οι Νομοί Ευβοίας, Φθιώτιδας, Τρικάλων, Καβάλας, Πιερίας και Χαλκιδικής περιλαμβάνονται στην ομάδα 3 και για τα δύο έτη μελέτης και κοινό χαρακτηριστικό τους αποτελούν οι θετικοί δείκτες απασχόλησης το 2001 που μετατρέπονται σε αρνητικούς το 2011. Την ομάδα αυτή για κάθε έτος συμπληρώνει και σχεδόν αυτούσια η ομάδα 4 του άλλου έτους. Επιπλέον, στην ομαδοποίηση του 2001 εμπεριέχονται και οι πέντε (5) Νομοί που για το 2011 μεταφέρονται στην ομάδα 2.

Η ομάδα 4, όπως και η προηγούμενη, παρουσιάζει σημαντική αλλαγή στη σύνθεση της, καθώς μόνο ο Νομός Κέρκυρας συμπεριλαμβάνεται σε αυτή και στα 2 έτη μελέτης. Αξίζει να σημειωθεί ότι, οι περισσότεροι Νομοί (με 2 εξαιρέσεις) κατά το έτος 2011 ανήκαν στην ομάδα 3 του 2001. Ταυτόχρονα, οι περισσότεροι Νομοί που αποτελούσαν την ομάδα 4 το 2001 πέρασαν στην ομάδα 3 το 2011. Παρατηρούμε δηλαδή μια «χιαστί» μετακίνηση Νομών ανάμεσα στις ομάδες 3 και 4. Η ομάδα του 2001 χαρακτηρίζεται από χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και απασχόληση, ενώ η ομάδα του 2011 από μέτριο εκπαιδευτικό επίπεδο και καλές προοπτικές απασχόλησης.

Η σύνθεση της ομάδας 5 δεν παρουσιάζει σημαντικές μεταβολές μεταξύ του 2001 και του 2011. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το προφίλ αυτών των Νομών δεν αλλάζει ως προς τους εξεταζομένους δείκτες, καθώς παρατηρείται μόνο μια μικρή βελτίωση ως προς το δείκτη της απασχόληση. Ταυτόχρονα, το χαρακτηριστικό αυτής της ομάδας είναι η υψηλή τιμή του εκπαιδευτικού επιπέδου, το ποίο πιθανώς οφείλεται έως ένα βαθμό στο γεγονός ότι οι περισσότεροι Νομοί αυτής της ομάδας αποτελούν έδρα Πανεπιστήμιου. Στο υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο της ομάδας αυτής μπορεί να αποδοθεί η παρατηρούμενη βελτίωση στην απασχόληση μεταξύ του 2001 και του 2011.

Στο παράρτημα παρουσιάζονται τα δενδρογράμματα των ομαδοποιήσεων και παρακάτω οι ομάδες σε χάρτη.

ΧΑΡΤΗΣ 1 – Ομαδοποιήσεις Νομών

2.6. Σύγκριση πληθυσμιακών μετακινήσεων και μεταβολής στη σύνθεση των ομάδων για τα έτη 2001 και 2011

Με βάση την ταξινόμηση των Νομών της χώρας σε ομάδες τόσο για το 2001 όσο και για το 2011, για κάθε ομάδα Νομών υπολογίστηκαν οι μέσοι όροι και οι διάμεσοι των πληθυσμιακών μετακινήσεων οι οποίοι, με εξαίρεση κάποιες μετακινήσεις αλλοδαπών, δεν παρουσιάζουν σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ τους.

- Όσον αφορά την ομάδα 1, η οποία αποτελείται μόνο από την Περιφέρεια Αττικής, ο δείκτης της συνολικής εσωτερικής μετανάστευσης παρουσιάζει τη μέγιστη τιμή του γεγονός που οφείλεται αποκλειστικά στην εσωτερική μετανάστευση μέσα στο όρια της, καθώς οι δείκτες των εισροών από άλλους Νομούς έχουν το χαμηλότερο δείκτη και κατά Έλληνες και κατά αλλοδαπούς. Αυτά ισχύουν και για τα δύο έτη και δικαιολογούνται από το πλήθος των ατόμων που δεν άλλαξαν τόπο διαμονής κατά τη δεκαετία 2001-2011, αφού οι δείκτες είχαν πάντα σαν παρονομαστή αυτούς, και καθώς η Περιφέρεια Αττικής αντιστοιχεί σε περισσότερο από $\frac{1}{3}$ του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Για αυτό το λόγο και ο δείκτης που δείχνει πόσοι αλλοδαποί εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα προς πόσους δεν άλλαξαν τόπο διαμονής εμφανίζει την ελάχιστη τιμή του στην Αττική, ενώ είναι γνωστό ότι οι πλειονότητα των αλλοδαπών εγκαθίστανται σε αυτήν. Τέλος, αξιοσημείωτο είναι ότι οι δείκτες της μετανάστευσης μέσα στην Περιφέρεια κατά Έλληνες, αλλοδαπούς, και συνολικά είναι περίπου ίσοι με το άθροισμα των αντιστοιχών δεικτών για ολόκληρη την υπόλοιπη χώρα.
- Η ομάδα 2 που αποτελείται το 2001 από επτά (7) συγκεκριμένους Νομούς και το 2011 προστίθενται άλλοι 6 παρουσιάζει σχετικά σταθερή συμπεριφορά. Έτσι, και για τα δύο έτη εμφανίζει τους χαμηλότερους δείκτες εσωτερικής μετανάστευσης ολικής και Ελλήνων, και τον υψηλότερο δείκτη αλλοδαπού που εγκαταστάθηκε για κάθε αλλοδαπό που παρέμεινε σταθερός. Παρατηρείται ότι η προσθήκη των νέων Νομών στην ομάδα αυξάνει αισθητά όλους τους δείκτες για την συνολική εσωτερική μετανάστευση και των Ελλήνων ξεχωριστά, με σημαντικότερο συνέπεια να μετατρέπει τα αντίστοιχα ισοζύγια από ελαφρώς αρνητικά σε θετικά. Ο λόγος για αυτό είναι οι αντίστοιχοι υψηλοί δείκτες των Νομών αυτών, ιδίως των Κυκλάδων που αναλογικά με το μέγεθός τους ελκύουν σημαντικό πλήθος νέων κατοίκων. Όσον αφορά τους αλλοδαπούς με την προσθήκη των νέων Νομών παρατηρείται σημαντική αύξηση του ισοζυγίου τους παρά το γεγονός ότι οι επιμέρους δείκτες πάντα μειώνονται, καθώς οι εκροές μειώνονται σημαντικά ενώ οι εισροές από άλλους Νομούς παραμένουν σχεδόν σταθερές. Ο δείκτης νέων αλλοδαπών που εγκαταστάθηκαν ανά έναν που παρέμεινε σταθερός μειώνεται αισθητά αλλά παραμένει ο υψηλότερος μεταξύ των πέντε (5) ομάδων. Μεταξύ των τιμών των Συνιστωσών μας παρατηρούνται πολύ μικρές διαφορές για τα δύο έτη με εξαίρεση το εκπαιδευτικό επίπεδο το ποίο αυξάνεται σημαντικά για το 2011. Οι νέοι νομοί που εισήλθαν στην ομάδα παρουσίασαν και για τα 2 έτη μεγαλύτερη τιμή σε αυτό, όμως η σημαντική μείωση τους από το 2001 τους οδήγησε στην ομάδα 2.
- Όσον αφορά την ομάδα 3 μόνο ένα μικρό μέρος της παραμένει σταθερό για κάθε χρονιά και έτσι δεν παρατηρείται κάποια σχέση ανάμεσα στους δείκτες των μετακινήσεων της ανάμεσα στα δύο έτη. Έχοντας όμως υπόψιν τη σχέση της με την ομάδα 4 της άλλης

ομαδοποίησης αξίζει να εξετάσουμε τους δείκτες μετακίνησης ανάμεσά τους. Για την ομάδα 3 του 2001 η μόνη «συμφωνία» της με την ομάδα 4 του 2011 είναι ότι παρουσιάζουν ελάχιστο δείκτη συνολικής εσωτερικής μετανάστευσης, η καθεμία για το έτος της. Στην 3 όμως συμπεριλαμβάνονται και νομοί της ομάδας 2 του 2011, φαινόμενο που δεν συμβαίνει και το 2011 και έτσι οι «συμφωνίες» είναι περισσότερες. Εκεί έχουμε ελάχιστους δείκτες μετανάστευσης στον ίδιο Νομό σε Έλληνες, αλλοδαπούς, και κατά συνέπεια και ολική για την ομάδα 3 του 2011 και την 4 του 2001.

- Η ομάδα 4 διατηρεί μόνο ένα σταθερό μέλος και στις δύο ομαδοποιήσεις, έτσι είναι αναμενόμενο να μην υπάρχει κάποια συνέπεια στους δείκτες μετακινήσεων της και για τα 2 έτη αναφοράς. Το χαρακτηριστικό της είναι ο δείκτης απασχόλησης που είναι πολύ αρνητικός το 2001 και πολύ θετικός το 2011. Οι διαφορετικές προοπτικές απασχόλησης έχουν ως αποτέλεσμα και θετικό μεταναστευτικό ισοζύγιο για το 2011 από αρνητικό το 2001 που οφείλεται στην μεγάλη εισροή Ελλήνων καθώς οι αλλοδαποί παρουσίαζαν σταθερά αρνητικό ισοζύγιο, αλλά μικρότερο το 2011
- Η ομάδα 5 που παραμένει σχεδόν πανομοιότυπη μεταξύ 2001 και 2011 συμπεριφέρεται παρόμοια για τα δύο έτη μελέτης και παρουσιάζει μεγάλη κινητικότητα. Εδώ παρατηρήθηκαν οι μέγιστοι δείκτες εισροών, εκροών και θετικού ισοζυγίου κατά Έλληνες, αλλοδαπούς και φυσικά συνολικά και για τα δύο έτη. Χαρακτηριστικό της είναι ότι πάντα εμφανίζει το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης και οι τιμές των Συνιστωσών τους παραμένουν σχεδόν σταθερές ανάμεσα στο 2001 και 2011 με τον δείκτη απασχόλησης να βελτιώνεται ελαφρά. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ομάδα 5 φαίνεται ότι είναι πιο ελκυστική για τους αλλοδαπούς καθώς έχει τον χαμηλότερο δείκτη εκροών αυτών, μετά την Αττική, υψηλές εισροές, και ο λόγος που έχει τον χαμηλότερο δείκτη νέων αλλοδαπών προς παλαιότερους που δεν άλλαξαν τόπο διαμονής πάλι μετά την Αττική, είναι ότι αυτοί εμφανίζουν υψηλή κινητικότητα μέσα στα όρια του εκάστοτε Νομού.

2.7. Ανάλυση της έντασης των μετακινήσεων ανά ομάδα Νομών

Λαμβάνοντας υπόψη την ταξινόμηση σε ομάδες των Νομών της χώρας με βάση τα δεδομένα του 2001, προτείνεται η διερεύνηση του φαινομένου της εσωτερικής μετανάστευσης για την περίοδο 2001 έως 2011, έτσι ώστε να εξεταστεί σε πιο βαθμό τα κύρια χαρακτηριστικά των Νομών έχουν επιρροή τόσο στις εισροές όσο και στις εκροές. Για το σκοπό αυτό υπολογίστηκαν επιπλέον οι μέσες τιμές των συνθετικών δεικτών των κοινωνικο-οικονομικών χαρακτηριστικών των Νομών για το 2011 με βάση την ομαδοποίηση του 2001, καθώς και των δεικτών του 2001 με βάση την ομαδοποίηση του 2011, έτσι ώστε να παρατηρήσουμε την εξέλιξή τους και να ερμηνεύσουμε τις πληθυσμιακές μετακινήσεις με κριτήριο αυτούς.

Στη συνέχεια, υπολογίστηκαν οι μέσες τιμές κάθε μεταβλητής μετακίνησης για την κάθε ομάδα του 2001 και του 2011. Για την ομάδα 1 αυτές ήταν ίδιες καθώς αυτή αποτελείται μόνο από την Περιφέρεια Αττικής. Όπως και με τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των Νομών έτσι και με τις μεταβλητές μετακίνησης παρατηρήσαμε ότι οι μέσοι όροι και οι διάμεσοι κάθε ομάδας ήταν και πάλι πολύ κοντινοί. Εξαίρεση εδώ αποτέλεσαν οι

μετακινήσεις των αλλοδαπών καθώς αυτοί παρουσίασαν σε αρκετές περιπτώσεις μέσο όρο και διάμεσο που είχαν σημαντική διαφορά μεταξύ τους.

Παρακάτω δίνονται οι μέσες τιμές των συνθετικών δεικτών ανά ομάδα για την ομαδοποίηση του 2001.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών ομαδοποίησης 2001

ΟΜΑΔΑ	τύπος οικονομίας	εκπ. επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. απασχόλησης	τύπος οικονομίας 11	εκπ. Επίπεδο 11	δ. Δυναμικής 11	δ. Απασχόλησης 11	τύπος οικονομίας	εκπ. επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. απασχόλησης
ετος	2001				για το 2011				διαφορά 11-01			
1	6,652	1,363	-0,297	0,391	6,731	1,113	-0,335	0,459	0,079	-0,250	-0,038	0,069
2	0,107	-1,104	1,203	0,024	0,131	-1,230	1,077	-0,536	0,024	-0,127	-0,126	-0,560
3	-0,241	0,107	-0,038	0,764	-0,113	-0,054	0,176	0,524	0,128	-0,161	0,214	-0,239
4	0,085	-0,753	-0,387	-0,794	-0,116	-0,419	-0,720	-0,642	-0,201	0,334	-0,333	0,152
5	-0,369	1,401	-0,234	-0,551	-0,387	1,403	-0,137	0,116	-0,018	0,002	0,097	0,667

ΠΙΝΑΚΑΣ 18 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών ομαδοποίησης 2011

ΟΜΑΔΑ	τύπος οικονομίας	εκπ. επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. απασχόλησης	τύπος οικονομίας 01	εκπ. Επίπεδο 01	δ. Δυναμικής 01	δ. Απασχόλησης 01	τύπος οικονομίας	εκπ. επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. απασχόλησης
ετος	2011				για το 2001				διαφορά 01-11			
1	6,731	1,113	-0,335	0,459	6,652	1,363	-0,297	0,391	-0,079	0,250	0,038	-0,069
2	0,062	-0,641	1,262	0,049	-0,036	-0,383	1,164	0,224	-0,098	0,259	-0,098	0,175
3	-0,100	-0,401	-0,497	-0,559	0,016	-0,627	-0,253	-0,335	0,116	-0,226	0,244	0,224
4	-0,204	0,002	-0,475	1,022	-0,298	0,186	-0,752	0,663	-0,093	0,184	-0,277	-0,360
5	-0,399	1,558	-0,266	-0,315	-0,354	1,359	-0,251	-0,544	0,046	-0,200	0,015	-0,228

1. Η ομάδα 1, που αποτελείται μόνο από την Περιφέρεια Αττικής, παρουσίασε μικρή μείωση του δείκτη της δυναμικής και αρνητικό μεταναστευτικό ισοζύγιο συνολικά για το οποίο ευθύνεται αποκλειστικά η μεγάλη εκροή πληθυσμού ελληνικής καταγωγής, καθώς το ισοζύγιο που αφορά τους αλλοδαπούς ήταν θετικό. Η επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης και κατά συνέπεια της αγοράς εργασίας πιθανώς είχε ως αποτέλεσμα την εγκατάλειψη της Περιφέρειας από Έλληνες και την μετακίνησή τους είτε στην περιφέρεια είτε στο εξωτερικό καθώς η οικονομική κρίση που βιώνει η χώρα έχει εντονότερες συνέπειες στα μεγάλα αστικά κέντρα. Αντίθετα, η αυξημένη εισροή αλλοδαπών δεν επηρεάστηκε από τη συρρίκνωση της οικονομίας καθώς ένα μεγάλο μέρος νόμιμα ή μη εισερχομένων αλλοδαπών στη χώρα κατευθύνεται αναγκαστικά στο μεγαλύτερο αστικό κέντρο. Η αύξηση του δείκτη της απασχόλησης στην Περιφέρεια Αττικής πιθανώς οφείλεται στην υλοποίηση κατά τη διάρκεια της δεκαετίας μεγάλων έργων υποδομής (π.χ. Ολυμπιακά έργα, μετρό) μέχρι και την έναρξη της οικονομικής κρίσης. Επιπλέον, ο δείκτης που παρουσιάζει πόσοι νέοι αλλοδαποί εγκαταστάθηκαν για κάθε έναν που δεν άλλαξε τόπο διαμονής, εμφανίζεται ελάχιστος στην Αττική παρά το μεγάλο πλήθος των αλλοδαπών που κατευθύνονται σε αυτή. Ο λόγος για αυτό είναι η πολύ αυξημένη κινητικότητα αυτών, όπως και των Ελλήνων, μέσα στα όρια της αφού η εσωτερική μετανάστευση μέσα στον ίδιο Νομό, και για Έλληνες και για αλλοδαπούς αλλά φυσικά και σαν σύνολο, παρουσιάζει πολύ μεγαλύτερη τιμή σε αυτήν από τις υπόλοιπες ομάδες.
2. Η 2^η ομάδα παρουσιάζει μεταβαλλόμενη σύνθεση για τα 2 έτη μελέτης, καθώς το 2001 αποτελείται από τους Νομούς Αιτωλοακαρνανίας, Ηλείας, Ζακύνθου, Ημαθίας, Πέλλας, Ξάνθης και Ροδόπης και το 2011 προστίθενται και οι Βοιωτίας, Λαρίσης, Κυκλάδων,

Ηρακλείου, Ρεθύμνου της ομάδας 3 του 2001 και τα Δωδεκάνησα. Οι δείκτες της οικονομίας και της δυναμικής δεν παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές μεταξύ τους αλλά το εκπαιδευτικό επίπεδο των σταθερών Νομών είναι πολύ χαμηλότερο των νέων. Παράλληλα, ο δείκτης της απασχόλησης ακολουθεί στις δύο μεγαλύτερες υποομάδες πτωτική πορεία, ξεκινώντας για τους σταθερούς Νομούς της ομάδας από μέτριο επίπεδο ενώ στους πέντε νέους από πολύ θετικό. Αντίθετα στα Δωδεκάνησα ο πολύ αρνητικός δείκτης για το 2001 γίνεται πολύ θετικός για το 2011.

Για να κρίνουμε τις πληθυσμιακές της μετακινήσεις πρέπει να λάβουμε υπόψη τις διαφορές των 2 αυτών συνθέσεων. Έτσι, οι δείκτες μας διαμορφώνονται

ΠΙΝΑΚΑΣ 19 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών σταθερών Νομών ομάδας 2

Αιτωλοακαρνανία	Πέλλα Ημαθία	σταθερή 2	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
Ηλεία	Ξάνθη	2001	0,107	-1,104	1,203	0,024
Ζάκυνθος	Ροδόπη	2011	0,131	-1,230	1,077	-0,536

- Η αρχική ομάδα 2 είναι αυτή που εμφανίζει τους υψηλότερους δείκτες κινητικότητας για τους αλλοδαπούς και στις εισροές, και στις εκροές, και στην μετανάστευση μέσα στον ίδιο Νομό, αλλά και για πόσοι αλλοδαποί εγκαταστάθηκαν για κάθε έναν που παρέμεινε ανάμεσα σε όλες τις ομάδες. Αυτό οφείλεται στην φύση της οικονομίας αυτών καθώς πρόκειται κατά κύριο λόγο για αγροτικούς Νομούς. Η μεγάλη εκροή αλλοδαπών όμως οδήγησε σε αρνητικό ολικό μεταναστευτικό ισοζύγιο καθώς το ισοζύγιο μετακινήσεων των Ελλήνων ήταν σχεδόν μηδενικό. Αυτή η αποχώρηση κατοίκων και συγκεκριμένα αλλοδαπών οδήγησε σε μείωση του δείκτη δυναμικής των Νομών, και πιθανώς η αιτία που την προκάλεσε ήταν η επιδείνωση της απασχόλησης. Το ότι το ισοζύγιο των Ελλήνων ήταν οριακά αρνητικό οφείλεται στο ότι η απασχόληση δεν ήταν από την αρχή σε άσχημη κατάσταση, αλλά έγινε στην πορεία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 20 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών νέων Νομών ομάδας 2 2011

Βοιωτία Λάρισα	Ηράκλειο	ομάδα 3 το 2001 ομάδα 2 το 2011	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
Κυκλάδες	Ρέθυμνο	2001	-0,206	0,307	0,941	0,904
		2011	0,008	-0,004	1,344	0,582

- Με την προσθήκη το 2011 των πέντε Νομών, το ολικό ισοζύγιο καθώς και αυτό των Ελλήνων μετατράπηκαν σε θετικά καθώς αυτοί παρουσίασαν μεγάλες εισροές και σχετικά χαμηλές εκροές. Επιπλέον, το αρχικά αρνητικό ισοζύγιο των μετακινούμενων αλλοδαπών, παρουσίασε μικρή αύξηση, παραμένοντας όμως αρνητικό. Αυτά, ενώ η απασχόληση επιδεινώθηκε σημαντικά, και αυτό μπορεί να οφείλεται στην πτώση του

εκπαιδευτικού επιπέδου, αλλά παρέμεινε σε υψηλό επίπεδο. Θεωρείται ότι οι νέοι Νομοί της ομάδας 2 εμφανίστηκαν ελκυστικοί στον πληθυσμό λόγω των θετικών τους προοπτικών απασχόλησης ακόμα και αν αυτές παρουσίασαν πτωτική πορεία, όπως συμβαίνει όμως και στο σύνολο της χώρας. Αυτή οι εισροή νέων κατοίκων σε αυτούς οδήγησε και σε αύξηση του δείκτη δυναμικής για αυτούς κυρίως, αλλά και σαν ομάδα 2 συνολικά καθώς η πτώση του αντίστοιχου δείκτη τους σταθερούς Νομούς ήταν μικρή. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι τα νέα μέλη της ομάδας 2 παρουσιάζουν καλύτερο εκπαιδευτικό επίπεδο και μεγαλύτερη κινητικότητα στους Έλληνες, Στους αλλοδαπούς όμως εμφανίζεται χαμηλότερη κινητικότητα καθώς οι Νομοί αυτοί χαρακτηρίζονται από ανεπτυγμένη γεωργία ή τουρισμό, τομείς στους οποίους απασχολούνται σταθερά μεγάλος αριθμός αλλοδαπών στην Ελλάδα και καθώς η απασχόληση ήταν ακόμα θετική αυτοί δεν είχαν λόγο να μετακινηθούν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21 - Τιμές Συνθετικών δεικτών Νομού Δωδεκανήσου

N. Δωδεκανήσων 11	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
2001	-0,190	1,214	2,001	-1,773
2011	-0,152	0,292	2,139	1,482

Στο Νομός Δωδεκανήσων που χαρακτηρίζεται από υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο παρατηρούμε μεγάλη κινητικότητα στους Έλληνες, καθώς οι δείκτες εσωτερικής μετανάστευσης, εισροών και εκροών έχουν τη μέγιστη τιμή τους, αλλά δημιουργούν μεταναστευτικό ισοζύγιο οριακά αρνητικό, καθώς φαίνεται ότι η τεράστια βελτίωση του δείκτη απασχόλησης δεν ήταν αρκετή για να τραβήξει νέο πληθυσμό καθώς ξεκίνησαν από πολύ μειονεκτικό σημείο. Το ολικό ισοζύγιο όμως είναι θετικό λόγω των αλλοδαπών. Οι δείκτες αυτών στα Δωδεκάνησα παρουσιάζουν μέγιστες τιμές για την εσωτερική μετανάστευση και τις εισροές και ελάχιστες στις εκροές. Η οικονομική φύση του Νομού Δωδεκανήσων δικαιολογεί το μεγάλο ισοζύγιο και την κινητικότητα μέσα στο Νομό των αλλοδαπών καθώς πρόκειται για περιοχή με ανεπτυγμένο τουρισμό στον οποίον και απασχολούνται μόνιμα αλλά και εποχιακά.

- ❖ Η σύνθεση της 3^{ης} ομάδας μεταβάλλεται για τα δύο έτη μελέτης και μόνο έξι Νομοί παραμένουν σε αυτή σταθερά.
 - Το 2001 αποτελείται από τρεις ξεχωριστές υποομάδες με βάση την ομαδοποίηση που γίνεται και για το 2011. Αποτελείται τούς έξι σταθερούς Νομούς, πέντε (5) που μεταφέρονται στην 2 και εννιά (9) που μεταφέρονται στην 4. Οι τιμές των επιμέρους συνθετικών δεικτών της κάθε ομάδας δίνονται στους παρακάτω πίνακες

ΠΙΝΑΚΑΣ 22 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών υποομάδων ομάδας 3 2001

Τρίκαλα Φθειωπιδα	Χαλκιδική Πιερία	σταθερή 3	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
Καβάλα	Εύβοια	2001	-0,168	-0,077	0,138	0,333
		2011	-0,135	-0,036	0,080	-0,317
Αργολίδα Έβρος	Λακωμία Λασιθι	ομάδα 3 το 2001 ομάδα 4 το 2011	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
Αρκαδία Λέσβος	Μεσσηνία	2001	-0,309	0,119	-0,700	0,972
Κορινθία	Λευκάδα	2011	-0,166	-0,094	-0,409	1,053
Βοιωτία Λάρισα	Ηράκλειο	ομάδα 3 το 2001 ομάδα 2 το 2011	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
Κυκλάδες	Ρέθυμνο	2001	-0,206	0,307	0,941	0,904
		2011	0,008	-0,004	1,344	0,582

Παρατηρούμε ότι το κοινά τους χαρακτηριστικά που ήταν και αυτά που οδήγησαν στην ένταξή τους στην ίδια ομάδα για το 2001 ήταν ο υψηλός δείκτης απασχόλησης και ο τύπος της οικονομίας, καθώς οι υπόλοιποι τους δείκτες εμφανίζουν διαφορές ανά τις υποομάδες.

Εξετάζοντας και τις μεταβλητές μετακίνησης παρατηρείται ότι αυτές είναι παρόμοιες και για την κάθε υποομάδα. Παρατηρούνται σχετικά μεγάλες εισροές και μέτριες εκροές Ελλήνων που οδηγούν σε θετικό ολικό ισοζύγιο παρά το ότι το ισοζύγιο των αλλοδαπών είναι αρνητικό λόγω του πολύ μικρού δείκτη εισροής αυτών (δεύτερος μικρότερος μετά την Αττική). Τα στοιχεία αυτά είναι πιο έντονα στους Νομούς που παρέμειναν και στις 2 ομαδοποιήσεις σταθερά στην ομάδα 3. Αξιοσημείωτο είναι το φαινόμενο ότι η υποομάδα που το 2011 μεταφέρθηκε στην ομάδα 2, παρουσιάζει και υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και εμφανίζει τους μεγαλύτερους δείκτες εσωτερικής μετανάστευσης μέσα στο Νομό, φαινόμενο που είδαμε και στην Αττική.

- Για το 2011 την ομάδα αποτελούν οι σταθεροί Νομοί και άλλοι 11 που προστίθενται από την ομάδα 4 του 2001

ΠΙΝΑΚΑΣ 23 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών υποομάδων ομάδας 3 2011

Τρίκαλα Φθειωπιδα	Χαλκιδική Πιερία	σταθερή 3	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
Καβάλα	Εύβοια	2001	-0,168	-0,077	0,138	0,333
		2011	-0,135	-0,036	0,080	-0,317

Ευρυτανία Καστοριά	Καρδίτσα Πρέβεζα	ομάδα 3 το 2011 ομάδα 4 το 2001	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
Άρτα Φλώρινα	Γρεβενά Δράμα	2001	0,117	-0,927	-0,466	-0,700
Θεσπρωτία Κιλκίς	Σέρρες	2011	-0,080	-0,601	-0,811	-0,691

Και εδώ το κοινό χαρακτηριστικό είναι ο δείκτης απασχόλησης, ο οποίος όμως πλέον είναι αρνητικός. Οι νέοι Νομοί εμφανίζουν υψηλές τιμές στους δείκτες των εκροών και χαμηλές στις εισροές των Ελλήνων, γεγονός που εξηγείται από την κακή εργασιακή κατάσταση και οδηγεί σε αρνητικό ισοζύγιο για αυτούς και χαμηλώνει το συνολικό ισοζύγιο της ομάδας. Για τους αλλοδαπούς αυτά τα φαινόμενα είναι πιο έντονα και χειροτερεύουν περαιτέρω το ήδη αρνητικό ισοζύγιο της ομάδας 3 για αυτούς. Το υψηλό όμως ισοζύγιο των σταθερών Νομών της ομάδας 3 για τους Έλληνες δημιουργεί και πάλι θετικό συνολικό ισοζύγιο αλλά πολύ μικρότερο του αρχικού.

❖ Η ομάδα 4 παρουσιάζει μεταβλητή σύνθεση αλλά και για τα 2 έτη μελέτης χαρακτηρίζεται από αρνητικό δείκτη δυναμικής. Μόνο σταθερό της μέλος είναι ο Νομός Κέρκυρας τον οποίο συμπληρώνουν για κάθε έτος μια υποομάδα Νομών που την ομαδοποίηση του άλλου έτους μεταφερθήκαν στην ομάδα 3, καθώς και ένας Νομός που μεταφέρεται στην 5.

➤ Για το 2001 έχουμε:

ΠΙΝΑΚΑΣ 24 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών υποομάδων ομάδας 4 2001

Ευρυτανία Καστοριά	Καρδίτσα Πρέβεζα	ομάδα 3 το 2011 ομάδα 4 το 2001	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
Άρτα Φλώρινα	Γρεβενά Δράμα	2001	0,117	-0,927	-0,466	-0,700
Θεσπρωτία Κιλκίς	Σέρρες	2011	-0,080	-0,601	-0,811	-0,691

Ν. Κέρκυρας	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
2001	0,037	0,086	-0,494	-1,257
2011	-0,237	0,191	-0,562	0,606

Ν. Κοζάνης	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
2001	-0,220	0,325	0,596	-1,362
2011	-0,391	0,969	0,129	-1,352

Την ομάδα του 2001 αποτελούν κατά κανόνα Νομοί που χαρακτηρίζονται από έντονη ορεινότητα, και παρουσιάζει αρνητικό δείκτη απασχόλησης και χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο. Εδώ εμφανίζονται οι χαμηλότερες τιμές εσωτερικής μετανάστευσης ανάμεσα στις ομάδες και για τους Έλληνες και για τους αλλοδαπούς. Οι δείκτες των εισροών εμφανίζουν μέτριες τιμές στους Έλληνες και χαμηλές στους αλλοδαπούς αλλά οι αντίστοιχες εκροές είναι πάντα πολύ υψηλές και κοντά στο μέγιστο ανά τις ομάδες και δημιουργούνται σημαντικά αρνητικά ισοζύγια.

- Το 2011 το χαρακτηριστικό της ομάδας 4, είναι ο υψηλός δείκτης απασχόλησης και οι υποομάδες που την αποτελούν είναι:

ΠΙΝΑΚΑΣ 25 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών υποομάδων ομάδας 4 2011

Αργολίδα Έβρος	Λακωνία Λασιθί	ομάδα 3 το 2001 ομάδα 4 το 2011	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
Αρκαδία Λέσβος	Μεσσηνία	2001	-0,309	0,119	-0,700	0,972
Κορινθία	Λευκάδα	2011	-0,166	-0,094	-0,409	1,053

Ν. Κέρκυρας	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
2001	0,037	0,086	-0,494	-1,257
2011	-0,237	0,191	-0,562	0,606

Ν. Σάμου	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
2001	-0,531	0,890	-1,484	-0,207
2011	-0,514	0,680	-0,987	1,160

Εδώ έχουμε χαμηλή εσωτερική μετανάστευση ολική, Ελλήνων και αλλοδαπών. Οι Έλληνες παρουσιάζουν μεγάλη κινητικότητα με μεγάλους δείκτες εισροών και εκροών, ενώ οι αντίστοιχοι δείκτες για τους αλλοδαπούς είναι πολύ χαμηλοί. Οδηγούμαστε σε θετικό μεταναστευτικό ισοζύγιο καθώς οι Έλληνες παρουσιάζουν αρκετά υψηλό, ενώ οι αλλοδαποί οριακά αρνητικό. Αυτή η εισροή Ελλήνων ανεβάζει και το δείκτη δυναμικής ο οποίος όμως διατηρείται έντονα αρνητικός.

- ❖ Η σύνθεση της ομάδας 5 παραμένει σχεδόν ίδια και για τα 2 έτη μελέτης και αποτελείται από τους Νομούς Φωκίδας, Κεφαλληνίας, Ιωαννίνων, Χίου, Αχαΐας, Μαγνησίας, Θεσσαλονίκης και Χανίων, και επιπρόσθετα το 2001 περιλαμβάνει τους Νομούς Σάμου και Δωδεκανήσων ενώ το 2011 το Νομό Κοζάνης. Η σταθερή της σύνθεση οδηγεί σε παρόμοιους μεταναστευτικούς δείκτες και για τις 2 διαφορετικές συνθέσεις για τα 2 έτη.
- Οι τιμές των δεικτών των κοινωνικο-οικονομικών χαρακτηριστικών τους για τους Νομούς του 2001 δίνονται παρακάτω

ΠΙΝΑΚΑΣ 26 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών υποομάδων ομάδας 5 2001

Φωκίδα Χανιά	Χίος Θεσσαλονίκη	σταθερή 5	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
Κεφαλλονιά	Αχαΐα	2001	-0,371	1,488	-0,357	-0,441
Ιωάννινα	Μαγνησία	2011	-0,400	1,632	-0,315	-0,186

N. Σάμου	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
2001	-0,531	0,890	-1,484	-0,207
2011	-0,514	0,680	-0,987	1,160

N. Δωδεκανήσων 11	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
2001	-0,190	1,214	2,001	-1,773
2011	-0,152	0,292	2,139	1,482

Οι Νομοί του 2001 χαρακτηρίζονται από υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και βελτιούμενες προοπτικές απασχόλησης. Αυτός είναι και ο λόγος που εμφανίζουν τα υψηλότερα μεταναστευτικά ισοζύγια κατά Έλληνες και κατά αλλοδαπούς. Επιπλέον, παρουσιάζουν και τους μεγαλύτερους δείκτες κινητικότητας από άλλους Νομούς, κατά εισροές, εκροές, αλλά και στην εσωτερική μετανάστευση έρχονται δεύτεροι μετά την Περιφέρεια Αττικής. Παρόμοια συμπεριφορά εμφανίζουν και στην κινητικότητα των αλλοδαπών, αλλά εκεί «υπερέχουν» οι αγροτικοί Νομοί της ομάδας 2. Αξίζει να σημειώσουμε ότι στα Δωδεκάνησα παρατηρείται και το μεγαλύτερο ισοζύγιο αλλοδαπών στη χώρα, μετά το Νομό Χίου, γεγονός που δικαιολογείται από την ανεπτυγμένη τουριστική οικονομία τους.

➤ Για το 2011 στους σταθερούς Νομούς της ομάδας 5 προστίθεται και ο Νομός Κοζάνης

ΠΙΝΑΚΑΣ 27 - Μέσες τιμές Συνθετικών δεικτών υποομάδων ομάδας 5 2011

Φωκίδα Χανιά	Χίος Θεσσαλονίκη	σταθερή 5	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
Κεφαλλονιά	Αχαΐα	2001	-0,371	1,488	-0,357	-0,441
Ιωάννινα	Μαγνησία	2011	-0,400	1,632	-0,315	-0,186

N. Κοζάνης	τυπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης
2001	-0,220	0,325	0,596	-1,362
2011	-0,391	0,969	0,129	-1,352

Οι δείκτες των πληθυσμιακών μετακινήσεων και των ισοζυγίων μειώνονται αισθητά καθώς ο Νομός Κοζάνης εμφανίζει πολύ χαμηλούς δείκτες εσωτερικής μετανάστευσης και εισροών αλλά υψηλό δείκτη εκροών, οδηγώντας φυσικά και σε έντονα αρνητικό ισοζύγιο πληθυσμού. Το ίδιο ισχύει και για τους αλλοδαπούς, με πιο μετριασμένη κατάσταση στις εισροές αλλά με μεγαλύτερες εκροές προς άλλους Νομούς. Η αιτία για τα μεγάλα αρνητικά μεταναστευτικά ισοζύγια του Νομού Κοζάνης είναι οι άσχημες προοπτικές απασχόλησης που στη δεκαετία μελέτης παρέμειναν σταθερές.

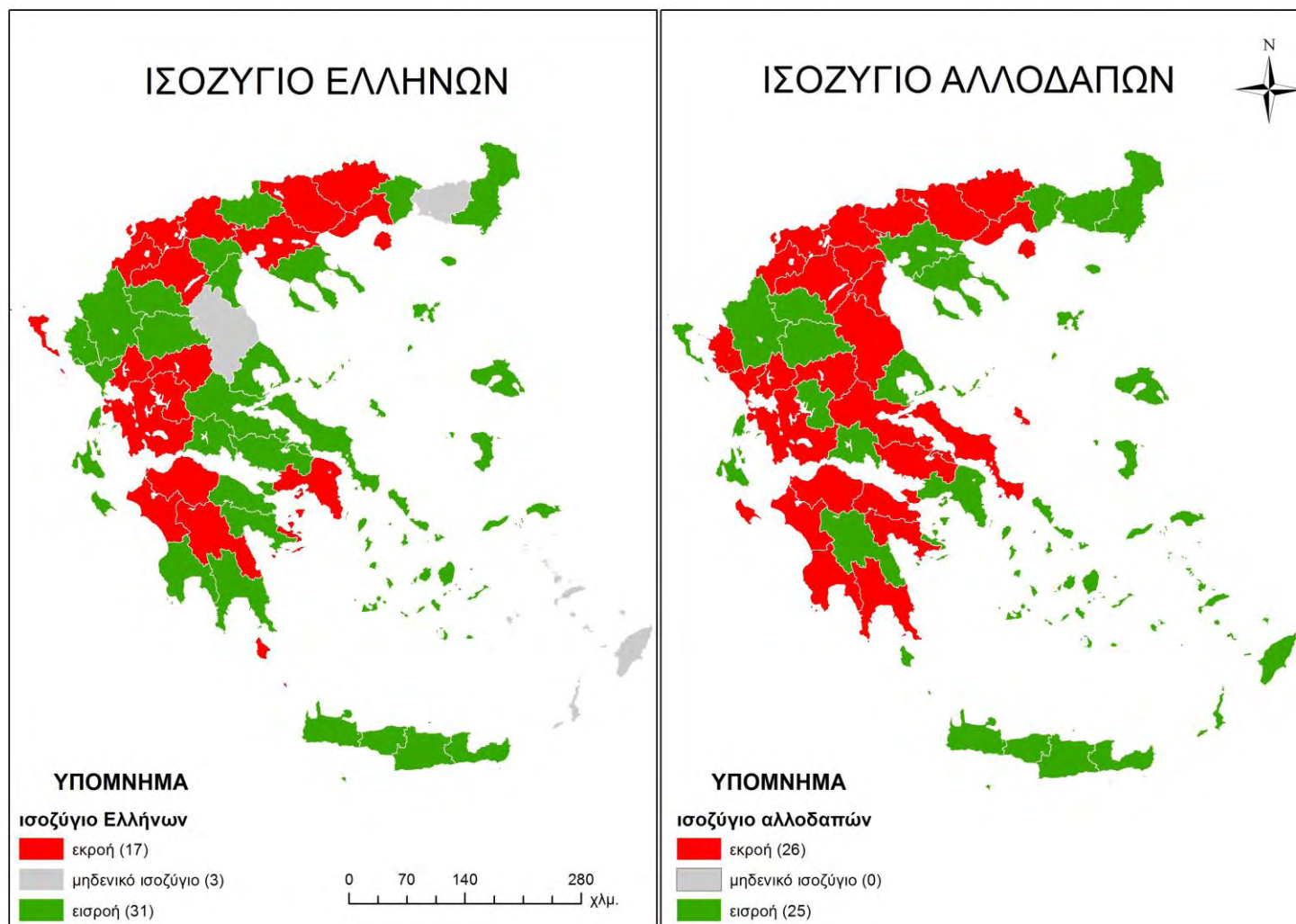
Η εκάστοτε ομάδα, οι τιμές των δεικτών της καθώς και τα ισοζύγια που αυτή παρουσίασε δίνονται παρακάτω

ΠΙΝΑΚΑΣ 28 - Τιμές Συνθετικών δεικτών υποομάδων Νομών και ισοζύγια αυτών

ΙΣΟΖΥΓΙΟ							ΟΛΙΚΟ	ΕΛΛΗΝΩΝ	ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ
Περιφέρεια Αττικής	ΟΜΑΔΑ	τύπος οικονομίας	εκπ. επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης				
	1	6,652	1,363	-0,297	0,391	-	-	+	
		6,731	1,113	-0,335	0,459				
Αιτωλοακαρνανία	Πέλλα Ημαθία	σταθερή 2	τύπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης	-	0	-
Ηλεία	Ξάνθη	2001	0,107	-1,104	1,203	0,024			
Ζάκυνθος	Ροδόπη	2011	0,131	-1,230	1,077	-0,536			
Βοιωτία Λάρισα	Ηράκλειο	ομάδα 3 το 2001 ομάδα 2 το 2011	τύπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης	+	+	-
Κυκλάδες	Ρέθυμνο	2001	-0,206	0,307	0,941	0,904			
		2011	0,008	-0,004	1,344	0,582			
Τρίκαλα Φθιωπίδα	Χαλκιδική Πιερία	σταθερή 3	τύπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης	+	+	-
Καβάλα	Εύβοια	2001	-0,168	-0,077	0,138	0,333			
		2011	-0,135	-0,036	0,080	-0,317			
Αργολίδα Έβρος	Λακωμία Λασιθί	ομάδα 3 το 2001 ομάδα 4 το 2011	τύπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης	+	+	-
Αρκαδία Λέσβος	Μεσσηνία	2001	-0,309	0,119	-0,700	0,972			
Κορινθία	Λευκάδα	2011	-0,166	-0,094	-0,409	1,053			
Ευρυτανία Καστοριά	Καρδίτσα Πρέβεζα	ομάδα 3 το 2011 ομάδα 4 το 2001	τύπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης	-	-	-
Άρτα Φλώρινα	Γρεβενά Δράμα	2001	0,117	-0,927	-0,466	-0,700			
Θεσπρωτία Κιλκίς	Σέρρες	2011	-0,080	-0,601	-0,811	-0,691			
	N. Κέρκυρας	τύπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης	0	0	+	
		2001	0,037	0,086	-0,494	-1,257			
		2011	-0,237	0,191	-0,562	0,606			
Φυκιάδα Χανιά	Χίος Θεσσαλονίκη	σταθερή 5	τύπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης	+	+	+
Κεφαλονιά	Αχαΐα	2001	-0,371	1,488	-0,357	-0,441			
Ιωάννινα	Μαγνησία	2011	-0,400	1,632	-0,315	-0,186			
	N. Δωδεκανήσων 11	τύπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης	+	0	++	
		2001	-0,190	1,214	2,001	-1,773			
		2011	-0,152	0,292	2,139	1,482			
	N. Κοζάνης	τύπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης	-	-	-	
		2001	-0,220	0,325	0,596	-1,362			
		2011	-0,391	0,969	0,129	-1,352			
	N. Σάμου	τύπος οικονομίας	εκπ. Επίπεδο	δ. Δυναμικής	δ. Απασχόλησης	+	+	+	
		2001	-0,531	0,890	-1,484	-0,207			
		2011	-0,514	0,680	-0,987	1,160			

Παρακάτω δίνονται σε χάρτη τα ισοζύγια ανά Νομό κατά Έλληνες, αλλοδαπούς και το συνολικό. Δείκτης ισοζυγίου μικρότερος του ενός για 1000 κατοίκους που δεν άλλαξαν τόπο διαμονής θεωρείται μηδενικός.

ΧΑΡΤΗΣ 2 – Ισοζύγια κατά Έλληνες και αλλοδαπούς

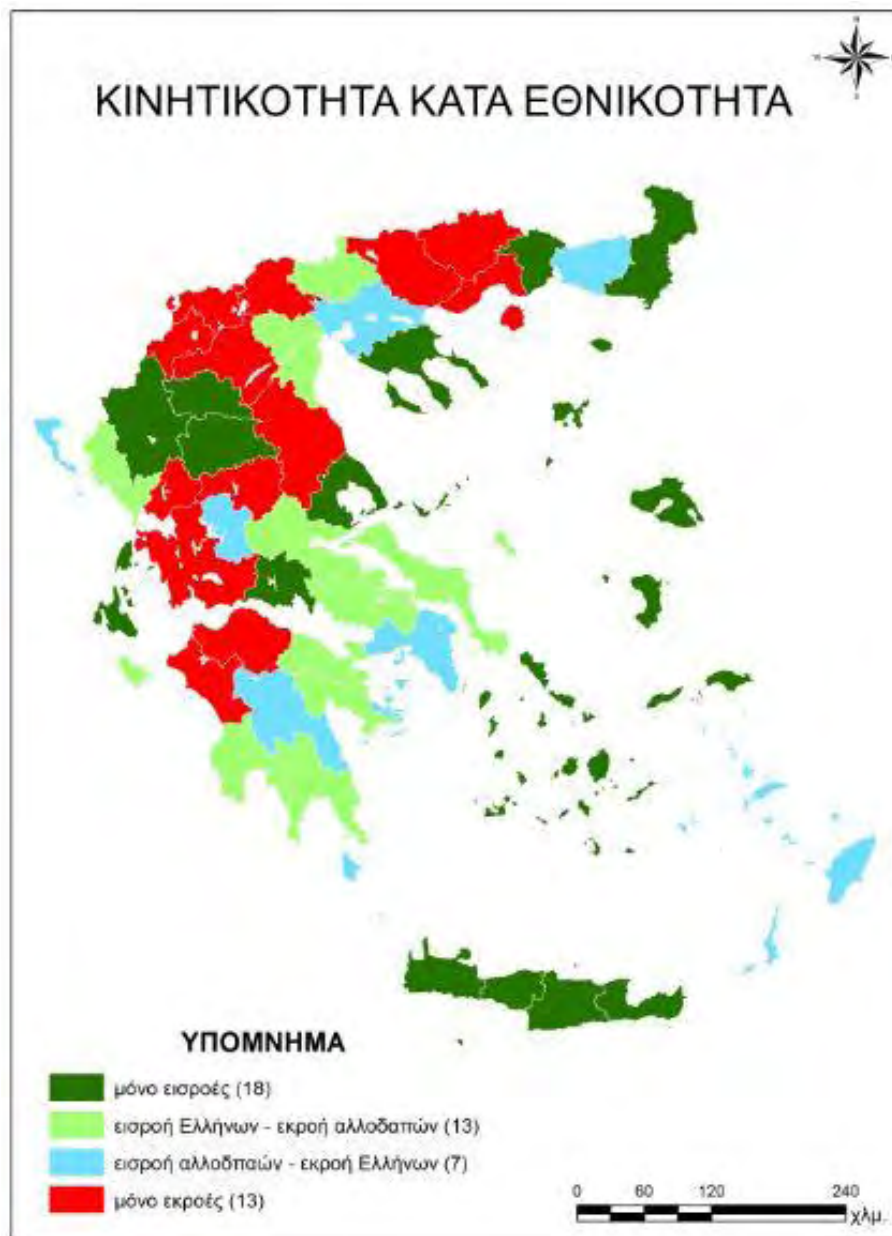
ΧΑΡΤΗΣ 3 – Ολικό μεταναστευτικό ισοζύγιο ανά Νομό

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΩΝ

Για να βγάλουμε πιο ασφαλή συμπεράσματα παρουσιάζονται σε χάρτη τα μεταναστευτικά ισοζύγια των Νομών ανάλογα τη φύση τους. Παρακάτω δίνονται σε χάρτη τα μεταναστευτικά ισοζύγια των Νομών κατά εθνικότητα.

ΧΑΡΤΗΣ 4 – Κινητικότητα κατά εθνικότητα

Διακρίνονται 4 ομάδες ανάλογα με την εθνικότητα στην οποία παρουσίασαν θετικό μεταναστευτικό ισοζύγιο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 29 - Δείκτες ανά κατηγορία ελκυστικότητας Νομών

	δ. Απασχόλησης 2001	δ. Απασχόλησης 2011	μεταβολή	εκπ. Επίπεδο 2001	εκπ. Επίπεδο 2011	μεταβολή	δ. Δυναμικής 2001	δ. Δυναμικής 2011	μεταβολή
μόνο εισροές	0,095	0,384	0,288	0,449	0,398	-0,051	-0,298	-0,057	0,242
εισροή Ελλήνων	0,519	0,257	-0,261	-0,263	-0,360	-0,097	0,072	0,116	0,044
εισροή αλλοδαπών	-0,133	0,061	0,194	0,415	0,205	-0,210	-0,086	-0,208	-0,122
μόνο εκροές	-0,579	-0,821	-0,242	-0,582	-0,302	0,281	0,388	0,075	-0,314

Παρατηρούμε ότι η εισροή Ελλήνων αυξάνει πάντα τον δείκτη δυναμικής και η εκροή τους τον μειώνει, ανεξάρτητα τι συμβαίνει με τους αλλοδαπούς, αφού το πλήθος τους είναι πολύ μικρότερο.

Νομοί που δέχονται εισροές Ελλήνων και αλλοδαπών είναι οι περισσότεροι των νησιωτικών (Κυκλάδες, Σάμου, Χίου, Λέσβου, Λευκάδας, Κεφαλονιάς, Κρήτης) και η Χαλκιδική. Η φύση της οικονομίας αυτών σε συνάρτηση με τη μεγάλη βελτίωση του δείκτη της απασχόλησής που εμφάνισαν και την πτώση του εκπαιδευτικού τους επιπέδου, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι νεοεισερχόμενοι κάτοικοι οδηγήθηκαν σε αυτούς για να εργαστούν στον τουριστικό τομέα, τον μοναδικό ίσως που «αντέχει» ακόμα στην κρίση. Όσον αφορά την Περιφέρεια της Κρήτης οι αυξημένες εισροές πληθυσμού πιθανός να οφείλονται και στον ανεπτυγμένο αγροτικό τομέα, η εργασία στον οποίο δεν απαιτεί υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Εισροές παρουσιάζουν επίσης οι Νομοί των Ιωαννίνων, Γρεβενών και Τρικάλων, ορεινοί κυρίως, στους οποίους πιθανόν να επιστρέφουν από μεγαλύτερα αστικά κέντρα τμήματα του πληθυσμού που αντιμετώπισαν το φάσμα της ανεργίας. Αξιοσημείωτη είναι και η περίπτωση του Νομού Φωκίδας, οι εισροές αυτής πιθανόν να οφείλονται στις εκροές του γειτονικής Αχαΐας, νομό γειτονικό με μεγάλο αστικό κέντρο που η οικονομική κρίση των τελευταίων ετών τον επηρέασε έντονα.

Κοινό χαρακτηριστικό των περισσότερων Νομών που παρουσιάζουν εισροές στους Έλληνες και εκροές στους αλλοδαπούς είναι η εγγύτητά τους σε ένα από τα δύο μεγαλύτερα αστικά κέντρα της χώρας. Πιο συγκεκριμένα, οι Νομοί Αργολίδος, Κορινθίας, Βοιωτίας και Εύβοιας γειτνιάζουν με την Αττική και οι Πιερίας, Πέλλας και Κιλκίς με τη Θεσσαλονίκη. Επιπλέον Λακωνία και Μεσσηνία βρίσκονται κοντά στην Πάτρα. Οι τρεις μεγαλύτεροι Νομοί της Ελλάδος, που ανέκαθεν προσέλκυαν κόσμο από τους γειτονικούς τους, παρουσίασαν εκροές Ελλήνων που πιθανόν να ήταν άνθρωποι με καταγωγή από τους δεύτερους και οι οποίοι επέστρεψαν στον τόπο καταγωγής τους. Αυτό εξηγεί και το γεγονός ότι μόνο η Θεσσαλονίκη παρουσίασε σημαντική επιδείνωση του δείκτη απασχόλησης, ενώ αποδεδειγμένα η οικονομική κρίση έχει σημαντικότερες επιπτώσεις στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Στους Νομούς που εμφάνισαν εισροές αλλοδαπών και εκροές Ελλήνων είναι τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας, η Περιφέρεια Αττικής και ο Νομός Θεσσαλονίκης. Η έλευση των αλλοδαπών σε αυτά είναι δεδομένη καθώς σε αυτά κατευθύνονται το μεγαλύτερο μέρος των αλλοδαπών. Επιπλέον βρίσκονται και οι Νομοί Δωδεκανήσων και Κέρκυρας. Η τουριστική φύση της οικονομίας και η μεγάλη αύξηση του δείκτη απασχόλησης τους εξηγεί την έλξη των αλλοδαπών σε αυτούς καθώς σε αυτόν τον κλάδο απασχολείται μεγάλος αριθμός αυτών. Παρά την βελτίωση όμως των προοπτικών απασχόλησης παρουσιάστηκε αρνητικό ισοζύγιο, έστω και οριακό, για τους Έλληνες. Αυτό πιθανώς να οφείλεται στην απόστασή τους από την ηπειρωτική Ελλάδα, καθώς όντας και νησιωτικοί είναι δυσπρόσιτοι και αποκομμένοι. Εκροές Ελλήνων και εισροές αλλοδαπών εμφανίζονται επίσης στους Νομούς Αρκαδίας και Ευρυτανίας, Νομούς κτηνοτροφικούς και στην Ροδόπη νομό αγροτικό. Η αιτία της έλξης αυτών είναι πάλι ο τύπος της οικονομίας τους.

Στους Νομούς που εμφανίστηκαν μόνο εκροές βρίσκονται πολλοί ακριτικοί, που λόγω της γεωγραφικής τους θέσης ποτέ δεν ήταν ελκυστικοί στον ντόπιο πληθυσμό. Αυτοί είναι οι Καστοριάς, Πέλλας, Φλωρίνης, Σερρών και Δράμας. Εκροές παρουσιάστηκαν επίσης στους Νομούς Καβάλας και Αχαΐας, οι οποίοι τα τελευταία χρόνια έχουσε βιώσει έντονη αποβιομηχανοποίηση και κατά συνέπεια μεγάλη μείωση των θέσεων απασχόλησης σε αυτούς. Η Κοζάνη από την άλλη έχει χρόνιο πρόβλημα ανεργίας, φαινόμενο που συνεχίζεται και την καθιστά μη ελκυστική για μετανάστευση. Η μείωση των επιδοτήσεων των εντατικών μονοκαλλιεργειών, όπως το βαμβάκι και τα σιτηρά, φαίνεται να επηρέασε σημαντικά τους Νομούς Λαρίσης και Καρδίτσας καθώς αν και παραδοσιακά αγροτικοί παρουσίασαν έντονο αρνητικό ισοζύγιο αλλοδαπών σε αυτούς, πολύ μεγαλύτερο από των Ελλήνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σκοπός της εργασίας είναι να παρουσιάσουμε τα βασικά κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των Νομών της Ελλάδας και πώς αυτά συνέβαλλαν στην εσωτερική μετανάστευση που έλαβε τόπο στη χώρα κατά την δεκαετία 2001 – 2011. Αφού ομαδοποιήθηκαν οι Νομοί για τα 2 έτη μελέτης με βάση τα κοινά τους χαρακτηριστικά μελετήθηκαν οι πληθυσμιακές κινήσεις των εκάστοτε ομάδων και πώς αυτές μεταβάλλονταν από την παράλληλη αλλαγή στη σύνθεση αυτών.

Αρχικά παρατηρείται μείωση της ελκυστικότητας της Περιφέρειας Αττικής και του Νομού Θεσσαλονίκης. Ενώ τις προηγούμενες δεκαετίες αυτές προσέλκυαν πληθυσμό από την επαρχία στα αστικά τους κέντρα, μεταξύ του 2001 και του 2011 παρατηρείται έξοδος από αυτές καθώς σημειώνουν αρνητικό ισοζύγιο πληθυσμιακής μετακίνησης. Αυτό οφείλεται στους Έλληνες που μετακινούνται από τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα σε μικρότερα καθώς το ισοζύγιο των μετακινούμενων αλλοδαπών προς Περιφέρεια Αττικής και Νομό Θεσσαλονίκης είναι θετικό.

Βασικό παράγοντα στην απόφαση για μετανάστευση αποτέλεσαν οι προοπτικές της τοπικής οικονομίας και η κατάσταση της αγοράς εργασίας του εκάστοτε Νομού, καθώς παρατηρείται ότι Νομοί που βελτίωσαν, μέσα στη δεκαετία μελέτης, τις προοπτικές απασχόλησης σε σχέση με τους υπόλοιπους, δημιούργησαν κατά κανόνα θετικά ισοζύγια. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι και Νομοί οι οποίοι κατά την έναρξη της δεκαετίας (2001) παρουσιάζοντας εργασιακές ευκαιρίες, συνέχιζαν να ασκούν πληθυσμιακή έλξη ακόμα και αν αυτές στην πορεία επιδεινώθηκαν ή ακόμα και αν οι αντίστοιχοι δείκτες τους έγιναν αρνητικοί. Αυτό δικαιολογείται από το γεγονός ότι το 2011 η οικονομία και κατά συνέπεια η αγορά εργασίας ήταν κακή σε όλη τη χώρα και έτσι αυτοί οι Νομοί ήταν ακόμα ελκυστικοί για την κοινή γνώμη.

Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι δείχνει να υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της πορείας του εκπαιδευτικού επιπέδου κάθε νομού και της απασχόλησης σε αυτόν, καθώς σε πολλές από τις ομάδες και τις υποομάδες Νομών οι αντίστοιχοι δείκτες ακολουθούν ανάλογη πορεία. Το ίδιο φαινόμενο παρουσιάστηκε και με τους δείκτες της απασχόλησης και της δυναμικής. Με βάση τα παραπάνω πραγματοποιήθηκε έλεγχος των μεταξύ τους συσχετίσεων,

δημιουργώντας τρεις καινούργιες μεταβλητές (εξέλιξη εκπαίδευσης, εξέλιξη δυναμικής και εξέλιξη απασχόλησης) αφαιρώντας από τους δείκτες του 2011 τους αντίστοιχους του 2001, με σκοπό τη μελέτη της μεταβολής των δεικτών εκπαίδευσης, δυναμικής και απασχόλησης από το 2001 έως το 2011. Αυτό που παρατηρήθηκε ήταν πράγματι ισχυρή συσχέτιση μεταξύ της πορείας του δείκτη δυναμικής και της απασχόλησης αλλά καμία συσχέτιση μεταξύ των δεικτών της απασχόλησης και της εκπαίδευσης. Εντύπωση έκανε επίσης το γεγονός της ισχυρής αρνητικής συσχέτισης μεταξύ των δεικτών της εκπαίδευσης και της δυναμικής των Νομών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 30 - Συσχετίσεις εξέλιξης δεικτών

μη γραμμικές συσχετίσεις					
			εξέλιξη εκπαίδευσης	εξέλιξη απασχόλησης	εξέλιξη δυναμικής
Spearman's rho	εξέλιξη εκπαίδευσης	Correlation Coefficient	1,000	-,209	-,600**
		Sig. (2-tailed)		,141	,000
	εξέλιξη απασχόλησης	Correlation Coefficient	-,209	1,000	,352*
		Sig. (2-tailed)	,141		,011
	εξέλιξη δυναμικής	Correlation Coefficient	-,600**	,352*	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	,011	
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).					
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).					

Οι συσχετίσεις αυτές είναι γραμμικές καθώς ελέγχθηκαν και με το συντελεστή του Pearson

ΠΙΝΑΚΑΣ 31 - Γραμμικές συσχετίσεις εξέλιξης δεικτών

γραμμικές συσχετίσεις					
			εξέλιξη εκπαίδευσης	εξέλιξη απασχόλησης	εξέλιξη δυναμικής
Pearson Correlation	εξέλιξη εκπαίδευσης		1	-,224	-,568**
		Sig. (2-tailed)		,115	,000
Pearson Correlation	εξέλιξη απασχόλησης		-,224	1	,324*
		Sig. (2-tailed)	,115		,021
Pearson Correlation	εξέλιξη δυναμικής		-,568**	,324*	1
		Sig. (2-tailed)	,000	,021	
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).					
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).					

Στο παράρτημα δίνεται και ο πίνακας των συσχετίσεων της μεταβολής των δεικτών με τις πληθυσμιακές μετακινήσεις για τη δεκαετία μελέτης.

Επίσης, όπως αναμενόταν, παρατηρείται θετικό ισοζύγιο μετακινήσεων αλλοδαπών μεταξύ του 2001 και του 2011 προς Νομούς με ανεπτυγμένη τουριστική οικονομία (πχ Νομός Χαλκιδικής και νησιωτικοί Νομοί), φαινόμενο που για τους Νομούς με ισχυρή αγροτική

οικονομία ισχύει αλλά σε πολύ μικρότερο βαθμό. Παρατηρούμε δηλαδή Νομούς που στηρίζονται στον πρωτογενή τομέα να ελκύουν ακόμα αλλοδαπούς (π.χ. Νομός Ροδόπης και Νομός Τρικάλων) αλλά και Νομούς παραδοσιακά αγροτικούς όπως η Λάρισα να εμφανίζουν εκροές αλλοδαπών από αυτούς. Δεδομένου του ότι και οι τουρισμός και ο πρωτογενής τομέας είναι οι οικονομικοί τομείς στους οποίους παραδοσιακά βρίσκουν απασχόληση οι μετανάστες στην Ελλάδα καταλαβαίνουμε ότι η πρωτογενής παραγωγή της χώρα έχει υποστεί ισχυρό πλήγμα κατά την οικονομική κρίση που βιώνουμε, ενώ αντιθέτως ο τουρισμός δείχνει να «αντιστέκεται» ακόμα.

Αξιοσημείωτο είναι ότι Νομοί με μεγαλύτερο εκπαιδευτικό επίπεδο παρουσίαζαν μεγαλύτερη κινητικότητα σε εισροές πληθυσμού, καθώς αυτό αποτελεί μοχλό ανάπτυξης της τοπικής οικονομίας αλλά και σε εκροές πληθυσμού από αυτούς, πιθανώς γιατί άτομα με περισσότερα τυπικά προσόντα επιδιώκουν καλύτερες εργασιακές και επαγγελματικές ευκαιρίες.

Τέλος, παρατηρείται ότι όπου το συνολικό μεταναστευτικό ισοζύγιο ήταν θετικό, υπήρξε και βελτίωση του δείκτη δυναμικής, πράγμα αναμενόμενο αφού συνήθως τα άτομα που αποφασίζουν να αλλάξουν τόπο κατοικίας είναι πιο νεαρά σε ηλικία. Από τον πίνακα των συσχετίσεων της εξέλιξης του δείκτη δυναμικής με τις πληθυσμιακές μετακινήσεις (βλ. Παράρτημα) επιβεβαιώνεται η θετική αυτή συσχέτιση μεταξύ της μεταβολής του δείκτη δυναμικής με τα μεταναστευτικά ισοζύγια Ελλήνων και αλλοδαπών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

1. Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας της υπαίθρου.

Ο πρωτογενής τομέας είναι σημαντική πηγή παραγωγής πλούτου και για μία χώρα. Στην Ελλάδα όμως τις τελευταίες δεκαετίες έχει απαξιωθεί και έχει χάσει την ανταγωνιστικότητά του και κατά συνέπεια ένα μεγάλο συγκριτικό πλεονέκτημα. Έτσι παρατηρήθηκε η εγκατάλειψη παραδοσιακά αγροτικών Νομών με μεγάλες όμως προοπτικές παραγωγής σε αυτούς, όπως η Λάρισα και Νομοί της Πελοποννήσου και από αυτό το γεγονός φαίνεται το πώς επηρέασαν οι ευρωπαϊκές επιδοτήσεις την πρωτογενή παραγωγή στην Ελλάδα, καθώς όταν αυτές μειώθηκαν μειώθηκε και η απασχόληση σε αυτήν. Η χώρα όμως λόγω γεωγραφίας και κλίματος μπορεί και πρέπει να καταστεί πάλι ανταγωνιστική οικονομικά σε αυτόν τον τομέα. Αυτό μπορεί να γίνει μέσα από την βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου του αγροτικού πληθυσμού, την ενθάρρυνση ερευνών και δημιουργία της σχετικής υποδομής για την παραγωγή ποιοτικότερων γεωργικών και παραδοσιακών προϊόντων. Το κράτος και οι τοπικές αρχές, μπορούν να συμβάλλουν με πολλούς τρόπους:

- ✓ παροχή κινήτρων για την εγκατάσταση νέων ζευγαριών στην ύπαιθρο (χαμηλότοκα δάνεια, παραχώρηση οικοπέδων κ.α.)

- ✓ μεταφορά από τα αστικά κέντρα στην ύπαιθρο συγκεκριμένων σχολών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (π.χ. φυτικής και ζωικής παραγωγής, δασοπονίας, ιχθυοκαλλιέργειας) λόγω της ύπαρξης κατάλληλων συνθηκών και της συνάφειας τους με την περιοχή
- ✓ ενθάρρυνση για τη δημιουργία συνεταιρισμών και συντονισμένη προώθηση τοπικών, παραδοσιακών και άλλων αγροτικών προϊόντων μέσω αυτών
- ✓ συστηματική ενημέρωση στις αγροτικές και κτηνοτροφικές περιοχές για τις τρέχουσες ευκαιρίες χρηματοδότησης
- ✓ κίνητρα για την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού όπως τον αγροτουρισμό και τον οικοτουρισμό

2. Αναβάθμιση ακριτικών Νομών

Σε πολλούς ορεινούς Νομούς στα βόρεια σύνορα της χώρας (π.χ. Φλώρινα, Δράμα, Καστοριά, Πέλλα) σημειώθηκαν σημαντικές εκροές πληθυσμού. Λόγω της ευαισθησίας αυτών θα πρέπει να τους δοθεί ιδιαίτερη προσοχή. Πολύ σημαντικό για την αναβάθμιση και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων θα ήταν η μεγαλύτερη επιδότηση του πετρελαίου θέρμανσης, καθώς εκεί είναι ουσιαστικά οι μόνες περιοχές της Ελλάδας που βιώνουν πιο βαρύ χειμώνα.

Σημαντικό μέτρο θα ήταν ακόμα και η αναβάθμιση του συγκοινωνιακού τους τομέα, κυρίως στις περιπτώσεις των ορεινών χωριών.

3. Βελτίωση της Προσβασιμότητας – Επέκταση και Βελτίωση των Βασικών Υποδομών του νησιωτικού χώρου

Από τη στιγμή που ο μοναδικός οικονομικός κλάδος της χώρας που αντιστέκεται ακόμα στην κρίση είναι ο τουρισμός ο οποίος και χαρακτηρίζει πιο έντονα το νησιωτικό χώρο αλλά επίσης στα νησιά παρατηρούμε αύξηση της πληθυσμιακής τους έλξης, το κράτος πρέπει να τα στηρίζει και να διευκολύνει την πρόσβαση σε αυτά. Το πιο σημαντικό μέτρο θα ήταν η περαιτέρω επιδότηση των ακτοπλοϊκών εισιτηρίων και ιδίως κατά τους τουριστικούς μήνες.

Αλλά αυτό μόνο δεν αρκεί. Πρέπει επίσης να υπάρξει βελτίωση στα βασικά έργα υποδομής αυτών (δρόμοι, ηλεκτροδότηση, αποχέτευση κ.α.) καθώς πολλά νησιά παρουσιάζουν σημαντικές ελλείψεις σε αυτά (π.χ. Σαμοθράκη)

4. Προσέλκυση συνταξιούχων κατοίκων εξωτερικού

Τις τελευταίες δεκαετίες πολλοί Ευρωπαίοι πολίτες, κυρίως βορείων και δυτικών χωρών, μετά τη συνταξιοδότησή έχουν εγκατασταθεί στην Ελλάδα, ιδιαίτερα σε χωριά της υπαίθρου, προκειμένου να ζήσουν χωρίς το εργασιακό άγχος σε ένα όμορφο περιβάλλον με ήλιο και

καλύτερο κλίμα. Αυτό είχε ευεργετικές συνέπειες, οικονομικές και όχι μόνο, καθώς χωριά τα οποία είχαν ερημωθεί από τους νέους Έλληνες αποκτήσανε πάλι ζωή χάρη σε αυτούς όπως για παράδειγμα η Τσαγκαράδα στο Πήλιο της Μαγνησίας από Γερμανούς ή χωριά της Πελοποννήσου. Θα πρέπει λοιπόν, να προσελκυστούν περισσότεροι αλλά έμφαση θα πρέπει να δοθεί και σε απόδημους Έλληνες αφού για πολλούς από αυτούς η επιστροφή είναι κάτι που ήδη υπάρχει σαν σκέψη.

Τα μέτρα αυτά, θα πρέπει να ισχύουν όχι μόνο για τους Έλληνες πολίτες αλλά για οποιονδήποτε διαμένει μόνιμα στη χώρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΕΙΑ

- Βγενόπουλος, Κ. (1998) *Πρόσφυγες και μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασίας*. Αθήνα: ΕΚΕΜ.
- Κοτζαμάνης, Β. (1994) «Δημογραφική γήρανση στη μεταπολεμική Ελλάδα». *Κοινωνική Εργασία*, (32), σελ. 225-249.
- Κοτζαμάνης Β. και Ανδρουλάκη Ε. (2009) «Οι δημογραφικές εξελίξεις στη νεότερη Ελλάδα (1830-2007)». Στο Κοτζαμάνης, Β. (επιμ.) *Η δημογραφική πρόκληση, γεγονότα και διακυβεύματα*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 87-120.
- Κοτζαμάνης, Β. και Μίχου, Ζ. (2010) «Πού γεννήθηκα, πού κατοικώ;: Η γεωγραφική κινητικότητα στον ελλαδικό χώρο, μια πρώτη χωρική προσέγγιση». *Δημογραφικά Νέα*, (11), σελ. 1-6.
- Κυριαζή-Αλισσον, Ε. (1998) «Εσωτερική μετανάστευση στην Ελλάδα του 1990: Τάσεις, προβληματισμοί, προοπτικές». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, (96-97, Β'-Γ'), σελ. 279-309.
- Κυριακίδου, Ζ. και Παπαδοπούλου, Κ. (2009) *Βαθμός ικανοποίησης των παράνομων μεταναστών από τις παρεχόμενες υπηρεσίες υγείας από τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις: Το παράδειγμα της PRAKSIS*. Διπλωματική εργασία. Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, ΑΤΕΙ Κρήτης.
- Μάρκου, Π.Γ. (1996) *Η πολυπολιτισμικότητα της ελληνικής κοινωνίας: Η διαδικασία διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.
- Μουσσούρου, Λ.Μ. (1991) *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπάγκαβος, Χ. και Παπαδοπούλου, Δ. (2003) *Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική*. Αθήνα: ΙΝΕ/ ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.
- Πετρινιώτη, Ξ. (1993) *Η μετανάστευση προς την Ελλάδα: Μια πρώτη καταγραφή, ταξινόμηση και ανάλυση*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Πολύζος, Ι. και Βαταβάλη, Φ. (2009) «Πληθυσμιακές μεταβολές και πολεοδομικές ανακατατάξεις στην μητροπολιτική Αθήνα το διάστημα 1991-2001». Στο Συνέδριο *Κέντρου Ερευνας της Ελληνικής Κοινωνίας και Ελληνικής Εταιρείας Δημογραφικών Ερευνών «Πληθυσμιακές Τάσεις και Προοπτικές: Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση»*. Αθήνα, 13-14 Μαρτίου.
- Σιάμπος, Γ.Σ. (1993) *Δημογραφία*. Αθήνα: Σμπίλιας.
- Ταπεινός, Γ.Φ. (1993) *Στοιχεία δημογραφίας: Ανάλυση, κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες και ιστορία των πληθυσμών*. Αθήνα: Παπαζήση.

Τσαούσης, Γ.Δ. (1983) *Κοινωνική δημογραφία*. Αθήνα: Gutenberg.

Χαλιάπα, Α. (2009) *Η ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα: Η προβληματική της δεύτερης γενιάς*. Διδακτορική διατριβή. Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.

Χασιώτης, Ι.Κ. (1993) *Επισκόπηση της ιστορίας της νεοελληνικής διασποράς*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.

Φώτης, Γ.Ν. και Κακλίδης Α. (2009) «Πόσο μακριά είναι το .. «πολύ μακριά»;»: Αναζητώντας ένα αναλυτικό χωρικό υπόδειγμα μετανάστευσης και κινητικότητας των αστικών περιοχών». Στο ΤΜΧΠΠΑ (επιμ.) *25 κείμενα για το σχεδιασμό και την ανάπτυξη του χώρου: Συλλογικός τόμος για τα 20 χρόνια λειτουργίας του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ.553-600.

Χλέτσος, Μ. (2001) *Η πολιτική οικονομία της μετανάστευσης*. Αθήνα: Εξάντας.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Brown, J.D. (2009a) "Principal components analysis and exploratory factor analysis: Definitions, differences, and choices". *JALT Testing & Evaluation SIG Newsletter*, 13 (1), pp. 26-30.

Brown, J.D. (2009b) "Choosing the right number of components or factors in PCA and EFA". *JALT Testing & Evaluation SIG Newsletter*, 13 (2), pp. 19-23.

Brown, J.D. (2009c) "Choosing the right type of rotation in PCA and EFA". *JALT Testing & Evaluation SIG Newsletter*, 13 (3), pp. 20-25.

King, R. and DeBono, D. (2013) "Irregular migration and the "southern European model" of migration". *Journal of Mediterranean Studies*, 22 (1), pp. 1-31.

Eisenstadt, S.N. (1953) "Analysis of patterns of immigration and absorption of immigrants". *Population Studies: A Journal of Demography*, 7 (2), pp.167-180.

Gkartzios, M. (2013) "Leaving Athens": Narratives of counterurbanisation in times of crisis". *Journal of Rural Studies*, 32, pp. 158-167.

Green, N.L. (2004) *Οι δρόμοι της μετανάστευσης: Σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Σαββάλας.

Kasimis, C. (2008) "Survival an expansion: Migrants in Greek rural regions". *Population, Space and Time*, 14 (6), pp. 511-524.

Kasimis, C. and Kassimi, C. (2004) *Greece: A history of migration*. Available at <http://www.migrationpolicy.org/article/greece-history-migration> [Last access 06/06/2015].

Kasimis, C., Papadopoulos, A.G. and Zacoboulou, E. (2003) "Migrants in rural Greece". *Sociologia Ruralis*, 43 (2), pp. 167-184.

Kasimis, C., Papadopoulos, A.G. and Pappas, K. (2010) "Gaining from rural migrants: Migrant employment strategies and socioeconomic implications for rural labor market". *Sociologia Ruralis*, 50 (3), pp. 258-276.

Kostaki, A. and Lanke, J. (1994) "Degrouping mortality data for the elderly." *Technical report*, 118. Department of Statistics, Athens University of Economics and Business.

Tabachnick, B.G. and Fidell, L.S. (2007) *Using multivariate statistics*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Allyn & Bacon.

Thurstone, L.L. (1947) *Multiple factor analysis: A development and expansion of vectors of the mind*. Chicago: University of Chicago.

Διαδικτυακές πηγές

Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης (2015) *Περιφερειακές ενότητες*. Διαθέσιμο στο <http://www.ypes.gr/el/Regions/Aytodioikhsh/Perifereies/Perifereiakesenothtes/> [Τελευταία πρόσβαση 10/06/2015].

Ελληνική Στατιστική Αρχή (2015) Διαθέσιμο στο <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE> [Τελευταία πρόσβαση 05/06/2015].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ 1 - Πίνακες συσχετίσεων αρχικών μεταβλητών	63
ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ 2 - Δενδρογράμμα ομαδοποίησης 2001	79
ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ 3 - Δενδρογράμμα ομαδοποίησης 2011	80
ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ 4 - ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΕΣ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙΣ ΣΥΝΟΛΙΚΑ	81
ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ 5 - ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΕΣ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ	82
ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ 6 - ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΕΣ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ	83

ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ 1 - Πίνακες συσχετίσεων αρχικών μεταβλητών

ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		w01	neoi01	geroi01	w11	neoi11	geroi11	ekp01_1
w01	Correlation Coefficient	1,000	,251	-,571**	,996**	,297*	-,432**	,244
	Sig. (2-tailed)		,075	,000	,000	,034	,002	,085
neoi01	Correlation Coefficient	,251	1,000	-,680**	,274	,866**	-,633**	-,012
	Sig. (2-tailed)	,075		,000	,052	,000	,000	,935
geroi01	Correlation Coefficient	-,571**	-,680**	1,000	-,589**	-,727**	,878**	-,336*
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000	,000	,000	,016
w11	Correlation Coefficient	,996**	,274	-,589**	1,000	,323*	-,459**	,264
	Sig. (2-tailed)	,000	,052	,000		,021	,001	,061
neoi11	Correlation Coefficient	,297*	,866**	-,727**	,323*	1,000	-,742**	,164
	Sig. (2-tailed)	,034	,000	,000	,021		,000	,252
geroi11	Correlation Coefficient	-,432**	-,633**	,878**	-,459**	-,742**	1,000	-,547**
	Sig. (2-tailed)	,002	,000	,000	,001	,000		,000
ekp01_1	Correlation Coefficient	,244	-,012	-,336*	,264	,164	-,547**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,085	,935	,016	,061	,252	,000	
ekp01_2	Correlation Coefficient	,330*	,200	-,395**	,350*	,314*	-,459**	,641**
	Sig. (2-tailed)	,018	,160	,004	,012	,025	,001	,000
ekp01_3	Correlation Coefficient	,347*	,185	-,345*	,365**	,336*	-,546**	,609**
	Sig. (2-tailed)	,013	,194	,013	,008	,016	,000	,000
ekp01_4	Correlation Coefficient	,182	,198	-,201	,190	,261	-,349*	,168
	Sig. (2-tailed)	,202	,164	,156	,182	,064	,012	,240

ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		ekp01_2	ekp01_3	ekp01_4	ekp01_5	ekp11_1	ekp11_2	ekp11_3
w01	Correlation Coefficient	,330*	,347*	,182	-,404**	,320*	,344*	,253
	Sig. (2-tailed)	,018	,013	,202	,003	,022	,013	,074
neoi01	Correlation Coefficient	,200	,185	,198	-,198	,130	,197	,188
	Sig. (2-tailed)	,160	,194	,164	,164	,363	,167	,186
geroi01	Correlation Coefficient	-,395**	-,345*	-,201	,387**	-,359**	-,369**	-,345*
	Sig. (2-tailed)	,004	,013	,156	,005	,010	,008	,013
w11	Correlation Coefficient	,350*	,365**	,190	-,426**	,343*	,363**	,271
	Sig. (2-tailed)	,012	,008	,182	,002	,014	,009	,054
neoi11	Correlation Coefficient	,314*	,336*	,261	-,355*	,301*	,279*	,364**
	Sig. (2-tailed)	,025	,016	,064	,011	,032	,047	,009
geroi11	Correlation Coefficient	-,459**	-,546**	-,349*	,598**	-,563**	-,435**	-,570**
	Sig. (2-tailed)	,001	,000	,012	,000	,000	,001	,000
ekp01_1	Correlation Coefficient	,641**	,609**	,168	-,677**	,830**	,548**	,621**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,240	,000	,000	,000	,000
ekp01_2	Correlation Coefficient	1,000	,525**	-,046	-,668**	,834**	,958**	,536**
	Sig. (2-tailed)		,000	,746	,000	,000	,000	,000
ekp01_3	Correlation Coefficient	,525**	1,000	,608**	-,957**	,694**	,497**	,973**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000	,000	,000	,000
ekp01_4	Correlation Coefficient	-,046	,608**	1,000	-,592**	,171	-,056	,588**
	Sig. (2-tailed)	,746	,000		,000	,230	,694	,000

ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		ekp11_4	ekp11_5	anergia01	apasxo01	anergia11	apasxo11	gdp01_1
w01	Correlation Coefficient	-,038	-,324*	-,092	,101	,141	-,110	-,074
	Sig. (2-tailed)	,793	,020	,521	,481	,324	,443	,607
neoi01	Correlation Coefficient	,178	-,188	,220	,131	,160	,036	-,105
	Sig. (2-tailed)	,210	,186	,121	,359	,263	,801	,465
geroi01	Correlation Coefficient	-,030	,360**	-,049	-,159	-,142	-,033	,234
	Sig. (2-tailed)	,834	,009	,732	,264	,320	,818	,098
w11	Correlation Coefficient	-,027	-,349*	-,101	,106	,126	-,101	-,098
	Sig. (2-tailed)	,850	,012	,481	,460	,378	,482	,494
neoi11	Correlation Coefficient	,254	-,339*	,004	,215	-,053	,230	-,148
	Sig. (2-tailed)	,072	,015	,980	,129	,709	,105	,301
geroi11	Correlation Coefficient	-,231	,600**	,044	-,172	,174	-,284*	,471**
	Sig. (2-tailed)	,102	,000	,758	,227	,222	,043	,000
ekp01_1	Correlation Coefficient	,129	-,699**	-,190	-,064	-,351*	,287*	-,637**
	Sig. (2-tailed)	,365	,000	,183	,657	,011	,041	,000
ekp01_2	Correlation Coefficient	-,153	-,680**	-,148	-,062	-,182	,187	-,415**
	Sig. (2-tailed)	,284	,000	,299	,667	,202	,189	,002
ekp01_3	Correlation Coefficient	,484**	-,935**	-,136	,008	-,351*	,390**	-,548**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,340	,958	,011	,005	,000
ekp01_4	Correlation Coefficient	,908**	-,554**	-,081	,210	-,360**	,550**	-,204
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,574	,140	,009	,000	,151

ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		gdp01_2	gdp01_3	gdp01_4	gdp01_5	gdp01_6	gdp11_1	gdp11_2
w01	Correlation Coefficient	,315*	-,226	,084	-,234	,022	-,098	,268
	Sig. (2-tailed)	,025	,110	,558	,098	,880	,493	,057
neoi01	Correlation Coefficient	,024	,232	,205	,206	-,481**	-,029	,020
	Sig. (2-tailed)	,866	,101	,149	,147	,000	,841	,888
geroi01	Correlation Coefficient	-,189	-,170	-,118	-,049	,227	,201	-,128
	Sig. (2-tailed)	,185	,232	,411	,733	,110	,158	,370
w11	Correlation Coefficient	,303*	-,207	,100	-,212	,023	-,125	,245
	Sig. (2-tailed)	,031	,146	,486	,135	,872	,381	,083
neoi11	Correlation Coefficient	,053	,286*	,221	,267	-,530**	-,124	-,001
	Sig. (2-tailed)	,711	,042	,119	,059	,000	,386	,995
geroi11	Correlation Coefficient	-,005	-,288*	-,194	-,278*	,233	,451**	,060
	Sig. (2-tailed)	,970	,040	,171	,048	,100	,001	,673
ekp01_1	Correlation Coefficient	-,116	-,008	,314*	,322*	,291*	-,692**	-,223
	Sig. (2-tailed)	,417	,955	,025	,021	,038	,000	,116
ekp01_2	Correlation Coefficient	-,072	-,089	,181	,340*	,288*	-,434**	-,122
	Sig. (2-tailed)	,615	,534	,203	,015	,040	,001	,393
ekp01_3	Correlation Coefficient	,078	-,005	,242	,296*	-,160	-,487**	,011
	Sig. (2-tailed)	,585	,975	,087	,035	,262	,000	,937
ekp01_4	Correlation Coefficient	,014	,166	,144	,274	-,460**	-,069	-,023
	Sig. (2-tailed)	,920	,245	,315	,052	,001	,628	,874

ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		gdp11_3	gdp11_4	gdp11_5	gdp11_6
w01	Correlation Coefficient	-,276	,087	-,369**	,101
	Sig. (2-tailed)	,050	,544	,008	,482
neoi01	Correlation Coefficient	,015	,125	,152	-,351*
	Sig. (2-tailed)	,918	,382	,286	,011
geroi01	Correlation Coefficient	,140	-,005	,089	,048
	Sig. (2-tailed)	,326	,971	,536	,739
w11	Correlation Coefficient	-,243	,101	-,336*	,098
	Sig. (2-tailed)	,085	,480	,016	,496
neoi11	Correlation Coefficient	,019	,130	,135	-,375**
	Sig. (2-tailed)	,895	,362	,346	,007
geroi11	Correlation Coefficient	-,054	,003	-,151	,036
	Sig. (2-tailed)	,704	,986	,290	,799
ekp01_1	Correlation Coefficient	-,144	-,082	,267	,400**
	Sig. (2-tailed)	,312	,568	,059	,004
ekp01_2	Correlation Coefficient	-,235	-,108	,104	,283*
	Sig. (2-tailed)	,097	,451	,469	,044
ekp01_3	Correlation Coefficient	-,054	,133	,175	-,091
	Sig. (2-tailed)	,707	,350	,220	,525
ekp01_4	Correlation Coefficient	,318*	,225	,310*	-,363**
	Sig. (2-tailed)	,023	,113	,027	,009

ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		w01	neoi01	geroi01	w11	neoi11	geroi11	ekp01_1
ekp01_5	Correlation Coefficient	-,404**	-,198	,387**	-,426**	-,355*	,598**	-,677**
	Sig. (2-tailed)	,003	,164	,005	,002	,011	,000	,000
ekp11_1	Correlation Coefficient	,320*	,130	-,359**	,343*	,301*	-,563**	,830**
	Sig. (2-tailed)	,022	,363	,010	,014	,032	,000	,000
ekp11_2	Correlation Coefficient	,344*	,197	-,369**	,363**	,279*	-,435**	,548**
	Sig. (2-tailed)	,013	,167	,008	,009	,047	,001	,000
ekp11_3	Correlation Coefficient	,253	,188	-,345*	,271	,364**	-,570**	,621**
	Sig. (2-tailed)	,074	,186	,013	,054	,009	,000	,000
ekp11_4	Correlation Coefficient	-,038	,178	-,030	-,027	,254	-,231	,129
	Sig. (2-tailed)	,793	,210	,834	,850	,072	,102	,365
ekp11_5	Correlation Coefficient	-,324*	-,188	,360**	-,349*	-,339*	,600**	-,699**
	Sig. (2-tailed)	,020	,186	,009	,012	,015	,000	,000
anergia01	Correlation Coefficient	-,092	,220	-,049	-,101	,004	,044	-,190
	Sig. (2-tailed)	,521	,121	,732	,481	,980	,758	,183
apasxo01	Correlation Coefficient	,101	,131	-,159	,106	,215	-,172	-,064
	Sig. (2-tailed)	,481	,359	,264	,460	,129	,227	,657
anergia11	Correlation Coefficient	,141	,160	-,142	,126	-,053	,174	-,351*
	Sig. (2-tailed)	,324	,263	,320	,378	,709	,222	,011
apasxo11	Correlation Coefficient	-,110	,036	-,033	-,101	,230	-,284*	,287*
	Sig. (2-tailed)	,443	,801	,818	,482	,105	,043	,041

ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		ekp01_2	ekp01_3	ekp01_4	ekp01_5	ekp11_1	ekp11_2	ekp11_3
ekp01_5	Correlation Coefficient	-,668**	-,957**	-,592**	1,000	-,787**	-,644**	-,934**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000	,000	,000
ekp11_1	Correlation Coefficient	,834**	,694**	,171	-,787**	1,000	,792**	,694**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,230	,000		,000	,000
ekp11_2	Correlation Coefficient	,958**	,497**	-,056	-,644**	,792**	1,000	,497**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,694	,000	,000		,000
ekp11_3	Correlation Coefficient	,536**	,973**	,588**	-,934**	,694**	,497**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	
ekp11_4	Correlation Coefficient	-,153	,484**	,908**	-,456**	,095	-,182	,482**
	Sig. (2-tailed)	,284	,000	,000	,001	,508	,201	,000
ekp11_5	Correlation Coefficient	-,680**	-,935**	-,554**	,983**	-,810**	-,659**	-,940**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
anergia01	Correlation Coefficient	-,148	-,136	-,081	,178	-,187	-,186	-,153
	Sig. (2-tailed)	,299	,340	,574	,210	,190	,191	,284
apasxo01	Correlation Coefficient	-,062	,008	,210	-,050	-,059	-,019	,007
	Sig. (2-tailed)	,667	,958	,140	,729	,679	,894	,962
anergia11	Correlation Coefficient	-,182	-,351*	-,360**	,396**	-,316*	-,113	-,417**
	Sig. (2-tailed)	,202	,011	,009	,004	,024	,428	,002
apasxo11	Correlation Coefficient	,187	,390**	,550**	-,441**	,307*	,151	,459**
	Sig. (2-tailed)	,189	,005	,000	,001	,029	,292	,001

ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		ekp11_4	ekp11_5	anergia01	apasxo01	anergia11	apasxo11	gdp01_1
ekp01_5	Correlation Coefficient	-,456**	,983**	,178	-,050	,396**	-,441**	,544**
	Sig. (2-tailed)	,001	,000	,210	,729	,004	,001	,000
ekp11_1	Correlation Coefficient	,095	-,810**	-,187	-,059	-,316*	,307*	-,584**
	Sig. (2-tailed)	,508	,000	,190	,679	,024	,029	,000
ekp11_2	Correlation Coefficient	-,182	-,659**	-,186	-,019	-,113	,151	-,392**
	Sig. (2-tailed)	,201	,000	,191	,894	,428	,292	,004
ekp11_3	Correlation Coefficient	,482**	-,940**	-,153	,007	-,417**	,459**	-,600**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,284	,962	,002	,001	,000
ekp11_4	Correlation Coefficient	1,000	-,449**	-,076	,196	-,445**	,603**	-,172
	Sig. (2-tailed)		,001	,596	,167	,001	,000	,228
ekp11_5	Correlation Coefficient	-,449**	1,000	,176	-,034	,434**	-,472**	,608**
	Sig. (2-tailed)	,001		,216	,812	,001	,000	,000
anergia01	Correlation Coefficient	-,076	,176	1,000	-,663**	,589**	-,476**	,076
	Sig. (2-tailed)	,596	,216		,000	,000	,000	,597
apasxo01	Correlation Coefficient	,196	-,034	-,663**	1,000	-,371**	,531**	,050
	Sig. (2-tailed)	,167	,812	,000		,007	,000	,727
anergia11	Correlation Coefficient	-,445**	,434**	,589**	-,371**	1,000	-,818**	,213
	Sig. (2-tailed)	,001	,001	,000	,007		,000	,134
apasxo11	Correlation Coefficient	,603**	-,472**	-,476**	,531**	-,818**	1,000	-,296*
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000		,035

ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		gdp01_2	gdp01_3	gdp01_4	gdp01_5	gdp01_6	gdp11_1	gdp11_2
ekp01_5	Correlation Coefficient	-,021	-,006	-,236	-,355*	,070	-,489**	,043
	Sig. (2-tailed)	,883	,965	,095	,011	,626	,000	,767
ekp11_1	Correlation Coefficient	-,107	-,071	,300*	,398**	,234	-,600**	-,188
	Sig. (2-tailed)	,456	,619	,033	,004	,098	,000	,185
ekp11_2	Correlation Coefficient	-,008	-,097	,118	,264	,291*	-,389**	-,046
	Sig. (2-tailed)	,953	,499	,408	,061	,038	,005	,747
ekp11_3	Correlation Coefficient	-,009	,074	,277*	,399**	-,192	-,536**	-,073
	Sig. (2-tailed)	,949	,604	,049	,004	,178	,000	,610
ekp11_4	Correlation Coefficient	-,099	,110	,195	,433**	-,449**	-,089	-,141
	Sig. (2-tailed)	,487	,443	,171	,002	,001	,536	,323
ekp11_5	Correlation Coefficient	,068	-,041	-,276	-,443**	,037	,560**	,132
	Sig. (2-tailed)	,634	,773	,050	,001	,798	,000	,356
anergia01	Correlation Coefficient	-,036	,025	-,077	-,062	-,160	,131	-,035
	Sig. (2-tailed)	,804	,863	,591	,667	,263	,360	,805
apasxo01	Correlation Coefficient	-,012	,009	,039	,070	-,097	,078	,022
	Sig. (2-tailed)	,935	,952	,783	,625	,499	,587	,876
anergia11	Correlation Coefficient	,429**	-,159	-,202	-,515**	,025	,243	,398**
	Sig. (2-tailed)	,002	,266	,155	,000	,861	,086	,004
apasxo11	Correlation Coefficient	-,436**	,132	,350*	,589**	-,224	-,230	-,415**
	Sig. (2-tailed)	,001	,356	,012	,000	,115	,105	,002

ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		gdp11_3	gdp11_4	gdp11_5	gdp11_6
ekp01_5	Correlation Coefficient	,014	-,087	-,210	,008
	Sig. (2-tailed)	,921	,543	,140	,954
ekp11_1	Correlation Coefficient	-,135	-,027	,227	,267
	Sig. (2-tailed)	,344	,850	,110	,058
ekp11_2	Correlation Coefficient	-,182	-,142	,015	,248
	Sig. (2-tailed)	,202	,320	,914	,080
ekp11_3	Correlation Coefficient	-,013	,147	,243	-,123
	Sig. (2-tailed)	,930	,304	,086	,392
ekp11_4	Correlation Coefficient	,357*	,271	,490**	-,391**
	Sig. (2-tailed)	,010	,054	,000	,005
ekp11_5	Correlation Coefficient	-,028	-,105	-,287*	-,005
	Sig. (2-tailed)	,847	,463	,041	,974
anergia01	Correlation Coefficient	,038	,054	-,029	-,084
	Sig. (2-tailed)	,792	,709	,840	,559
apasxo01	Correlation Coefficient	,028	,078	,137	-,116
	Sig. (2-tailed)	,848	,585	,337	,416
anergia11	Correlation Coefficient	-,279*	-,025	-,476**	,017
	Sig. (2-tailed)	,048	,860	,000	,903
apasxo11	Correlation Coefficient	,276*	,219	,546**	-,216
	Sig. (2-tailed)	,050	,123	,000	,128

ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		w01	neoi01	geroi01	w11	neoi11	geroi11	ekp01_1
gdp01_1	Correlation Coefficient	-,074	-,105	,234	-,098	-,148	,471**	-,637**
	Sig. (2-tailed)	,607	,465	,098	,494	,301	,000	,000
gdp01_2	Correlation Coefficient	,315*	,024	-,189	,303*	,053	-,005	-,116
	Sig. (2-tailed)	,025	,866	,185	,031	,711	,970	,417
gdp01_3	Correlation Coefficient	-,226	,232	-,170	-,207	,286*	-,288*	-,008
	Sig. (2-tailed)	,110	,101	,232	,146	,042	,040	,955
gdp01_4	Correlation Coefficient	,084	,205	-,118	,100	,221	-,194	,314*
	Sig. (2-tailed)	,558	,149	,411	,486	,119	,171	,025
gdp01_5	Correlation Coefficient	-,234	,206	-,049	-,212	,267	-,278*	,322*
	Sig. (2-tailed)	,098	,147	,733	,135	,059	,048	,021
gdp01_6	Correlation Coefficient	,022	-,481**	,227	,023	-,530**	,233	,291*
	Sig. (2-tailed)	,880	,000	,110	,872	,000	,100	,038
gdp11_1	Correlation Coefficient	-,098	-,029	,201	-,125	-,124	,451**	-,692**
	Sig. (2-tailed)	,493	,841	,158	,381	,386	,001	,000
gdp11_2	Correlation Coefficient	,268	,020	-,128	,245	-,001	,060	-,223
	Sig. (2-tailed)	,057	,888	,370	,083	,995	,673	,116
gdp11_3	Correlation Coefficient	-,276	,015	,140	-,243	,019	-,054	-,144
	Sig. (2-tailed)	,050	,918	,326	,085	,895	,704	,312
gdp11_4	Correlation Coefficient	,087	,125	-,005	,101	,130	,003	-,082
	Sig. (2-tailed)	,544	,382	,971	,480	,362	,986	,568

ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		ekp01_2	ekp01_3	ekp01_4	ekp01_5	ekp11_1	ekp11_2	ekp11_3
gdp01_1	Correlation Coefficient	-,415**	-,548**	-,204	,544**	-,584**	-,392**	-,600**
	Sig. (2-tailed)	,002	,000	,151	,000	,000	,004	,000
gdp01_2	Correlation Coefficient	-,072	,078	,014	-,021	-,107	-,008	-,009
	Sig. (2-tailed)	,615	,585	,920	,883	,456	,953	,949
gdp01_3	Correlation Coefficient	-,089	-,005	,166	-,006	-,071	-,097	,074
	Sig. (2-tailed)	,534	,975	,245	,965	,619	,499	,604
gdp01_4	Correlation Coefficient	,181	,242	,144	-,236	,300*	,118	,277*
	Sig. (2-tailed)	,203	,087	,315	,095	,033	,408	,049
gdp01_5	Correlation Coefficient	,340*	,296*	,274	-,355*	,398**	,264	,399**
	Sig. (2-tailed)	,015	,035	,052	,011	,004	,061	,004
gdp01_6	Correlation Coefficient	,288*	-,160	-,460**	,070	,234	,291*	-,192
	Sig. (2-tailed)	,040	,262	,001	,626	,098	,038	,178
gdp11_1	Correlation Coefficient	-,434**	-,487**	-,069	,489**	-,600**	-,389**	-,536**
	Sig. (2-tailed)	,001	,000	,628	,000	,000	,005	,000
gdp11_2	Correlation Coefficient	-,122	,011	-,023	,043	-,188	-,046	-,073
	Sig. (2-tailed)	,393	,937	,874	,767	,185	,747	,610
gdp11_3	Correlation Coefficient	-,235	-,054	,318*	,014	-,135	-,182	-,013
	Sig. (2-tailed)	,097	,707	,023	,921	,344	,202	,930
gdp11_4	Correlation Coefficient	-,108	,133	,225	-,087	-,027	-,142	,147
	Sig. (2-tailed)	,451	,350	,113	,543	,850	,320	,304

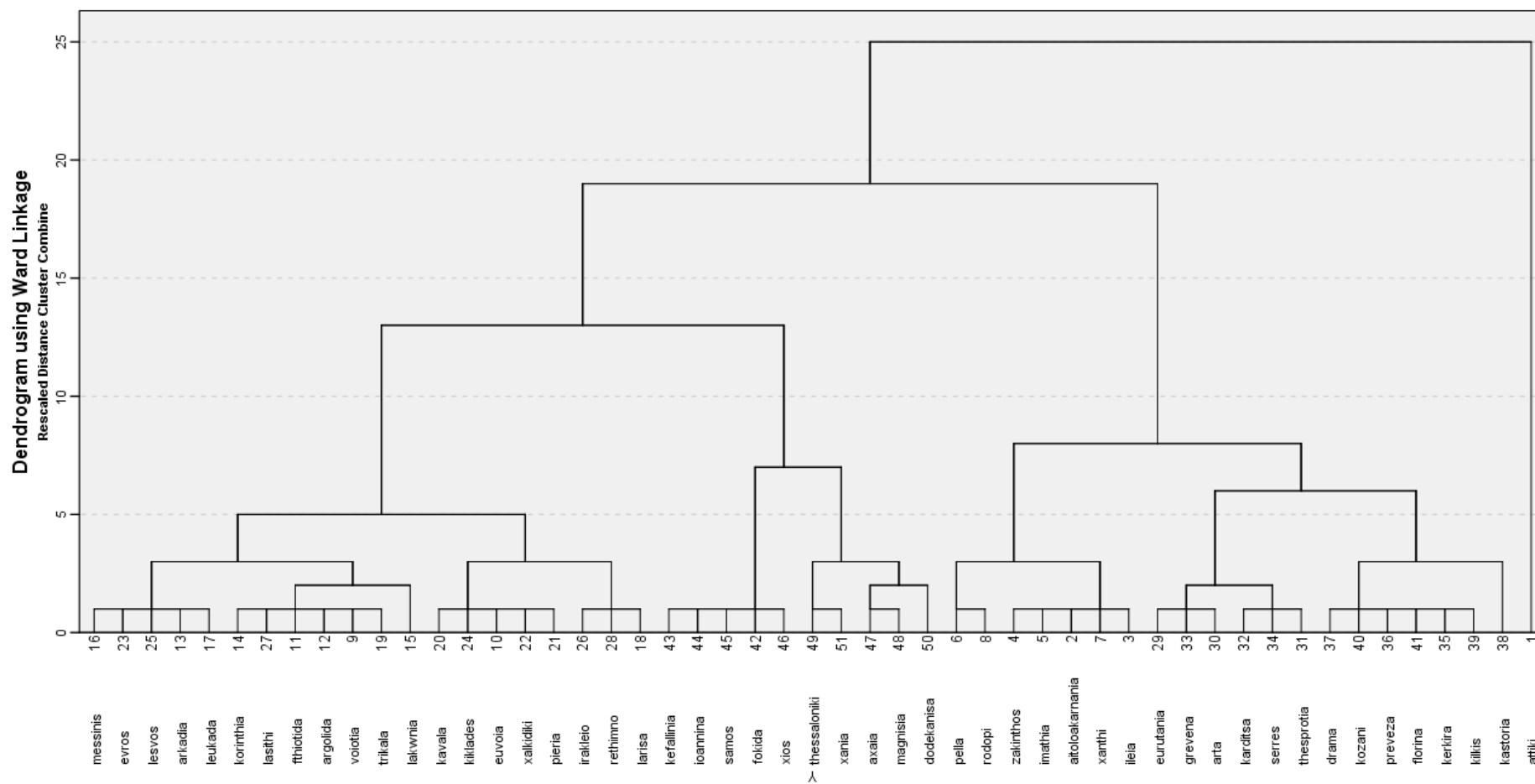
ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		ekp11_4	ekp11_5	anergia01	apasxo01	anergia11	apasxo11	gdp01_1
gdp01_1	Correlation Coefficient	-,172	,608**	,076	,050	,213	-,296*	1,000
	Sig. (2-tailed)	,228	,000	,597	,727	,134	,035	
gdp01_2	Correlation Coefficient	-,099	,068	-,036	-,012	,429**	-,436**	,165
	Sig. (2-tailed)	,487	,634	,804	,935	,002	,001	,247
gdp01_3	Correlation Coefficient	,110	-,041	,025	,009	-,159	,132	-,165
	Sig. (2-tailed)	,443	,773	,863	,952	,266	,356	,247
gdp01_4	Correlation Coefficient	,195	-,276	-,077	,039	-,202	,350*	-,429**
	Sig. (2-tailed)	,171	,050	,591	,783	,155	,012	,002
gdp01_5	Correlation Coefficient	,433**	-,443**	-,062	,070	-,515**	,589**	-,410**
	Sig. (2-tailed)	,002	,001	,667	,625	,000	,000	,003
gdp01_6	Correlation Coefficient	-,449**	,037	-,160	-,097	,025	-,224	,001
	Sig. (2-tailed)	,001	,798	,263	,499	,861	,115	,996
gdp11_1	Correlation Coefficient	-,089	,560**	,131	,078	,243	-,230	,888**
	Sig. (2-tailed)	,536	,000	,360	,587	,086	,105	,000
gdp11_2	Correlation Coefficient	-,141	,132	-,035	,022	,398**	-,415**	,248
	Sig. (2-tailed)	,323	,356	,805	,876	,004	,002	,079
gdp11_3	Correlation Coefficient	,357*	-,028	,038	,028	-,279*	,276*	,080
	Sig. (2-tailed)	,010	,847	,792	,848	,048	,050	,576
gdp11_4	Correlation Coefficient	,271	-,105	,054	,078	-,025	,219	-,166
	Sig. (2-tailed)	,054	,463	,709	,585	,860	,123	,244

ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		gdp01_2	gdp01_3	gdp01_4	gdp01_5	gdp01_6	gdp11_1	gdp11_2
gdp01_1	Correlation Coefficient	,165	-,165	-,429**	-,410**	,001	,888**	,248
	Sig. (2-tailed)	,247	,247	,002	,003	,996	,000	,079
gdp01_2	Correlation Coefficient	1,000	-,213	-,536**	-,573**	-,229	,217	,940**
	Sig. (2-tailed)		,133	,000	,000	,106	,126	,000
gdp01_3	Correlation Coefficient	-,213	1,000	-,054	,046	-,274	-,117	-,177
	Sig. (2-tailed)	,133		,708	,748	,051	,412	,215
gdp01_4	Correlation Coefficient	-,536**	-,054	1,000	,500**	-,020	-,343*	-,542**
	Sig. (2-tailed)	,000	,708		,000	,887	,014	,000
gdp01_5	Correlation Coefficient	-,573**	,046	,500**	1,000	-,071	-,379**	-,541**
	Sig. (2-tailed)	,000	,748	,000		,619	,006	,000
gdp01_6	Correlation Coefficient	-,229	-,274	-,020	-,071	1,000	-,188	-,238
	Sig. (2-tailed)	,106	,051	,887	,619		,187	,093
gdp11_1	Correlation Coefficient	,217	-,117	-,343*	-,379**	-,188	1,000	,311*
	Sig. (2-tailed)	,126	,412	,014	,006	,187		,026
gdp11_2	Correlation Coefficient	,940**	-,177	-,542**	-,541**	-,238	,311*	1,000
	Sig. (2-tailed)	,000	,215	,000	,000	,093	,026	
gdp11_3	Correlation Coefficient	-,335*	,487**	,077	,177	-,142	,081	-,320*
	Sig. (2-tailed)	,016	,000	,590	,215	,319	,570	,022
gdp11_4	Correlation Coefficient	-,375**	-,064	,724**	,321*	-,261	-,055	-,385**
	Sig. (2-tailed)	,007	,655	,000	,022	,064	,703	,005

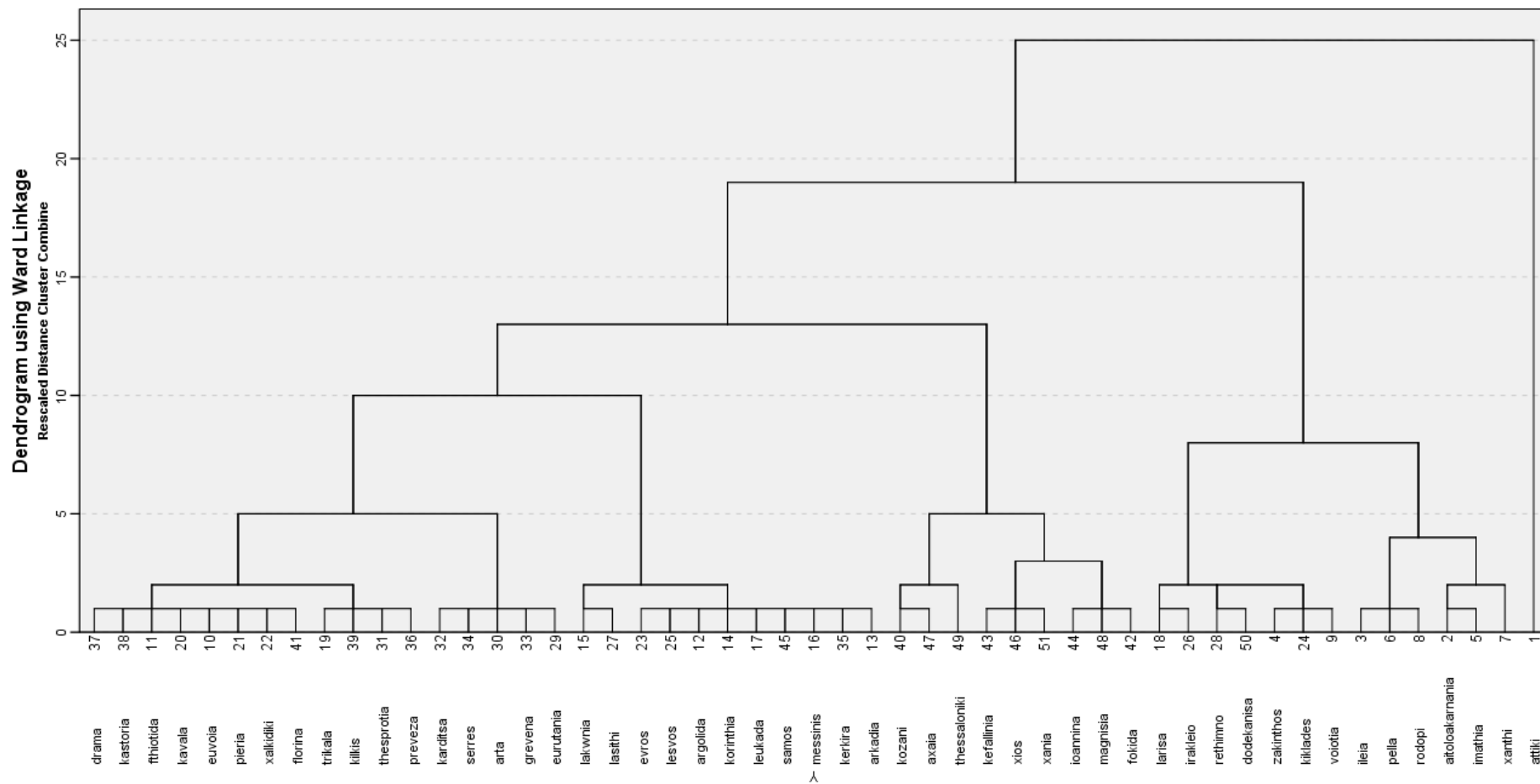
ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		gdp11_3	gdp11_4	gdp11_5	gdp11_6
gdp01_1	Correlation Coefficient	,080	-,166	-,408**	-,051
	Sig. (2-tailed)	,576	,244	,003	,721
gdp01_2	Correlation Coefficient	-,335*	-,375**	-,645**	-,215
	Sig. (2-tailed)	,016	,007	,000	,130
gdp01_3	Correlation Coefficient	,487**	-,064	,084	-,217
	Sig. (2-tailed)	,000	,655	,558	,126
gdp01_4	Correlation Coefficient	,077	,724**	,516**	-,038
	Sig. (2-tailed)	,590	,000	,000	,792
gdp01_5	Correlation Coefficient	,177	,321*	,838**	-,039
	Sig. (2-tailed)	,215	,022	,000	,785
gdp01_6	Correlation Coefficient	-,142	-,261	-,022	,863**
	Sig. (2-tailed)	,319	,064	,880	,000
gdp11_1	Correlation Coefficient	,081	-,055	-,406**	-,253
	Sig. (2-tailed)	,570	,703	,003	,073
gdp11_2	Correlation Coefficient	-,320*	-,385**	-,644**	-,241
	Sig. (2-tailed)	,022	,005	,000	,088
gdp11_3	Correlation Coefficient	1,000	,122	,287*	-,265
	Sig. (2-tailed)		,394	,042	,060
gdp11_4	Correlation Coefficient	,122	1,000	,382**	-,369**
	Sig. (2-tailed)	,394		,006	,008

ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		w01	neoi01	geroi01	w11	neoi11	geroi11	ekp01_1
gdp11_5	Correlation Coefficient	-,369**	,152	,089	-,336*	,135	-,151	,267
	Sig. (2-tailed)	,008	,286	,536	,016	,346	,290	,059
gdp11_6	Correlation Coefficient	,101	-,351*	,048	,098	-,375**	,036	,400**
	Sig. (2-tailed)	,482	,011	,739	,496	,007	,799	,004
ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		ekp01_2	ekp01_3	ekp01_4	ekp01_5	ekp11_1	ekp11_2	ekp11_3
gdp11_5	Correlation Coefficient	,104	,175	,310*	-,210	,227	,015	,243
	Sig. (2-tailed)	,469	,220	,027	,140	,110	,914	,086
gdp11_6	Correlation Coefficient	,283*	-,091	-,363**	,008	,267	,248	-,123
	Sig. (2-tailed)	,044	,525	,009	,954	,058	,080	,392
ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		ekp11_4	ekp11_5	anergia01	apasxo01	anergia11	apasxo11	gdp01_1
gdp11_5	Correlation Coefficient	,490**	-,287*	-,029	,137	-,476**	,546**	-,408**
	Sig. (2-tailed)	,000	,041	,840	,337	,000	,000	,003
gdp11_6	Correlation Coefficient	-,391**	-,005	-,084	-,116	,017	-,216	-,051
	Sig. (2-tailed)	,005	,974	,559	,416	,903	,128	,721
ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		gdp01_2	gdp01_3	gdp01_4	gdp01_5	gdp01_6	gdp11_1	gdp11_2
gdp11_5	Correlation Coefficient	-,645**	,084	,516**	,838**	-,022	-,406**	-,644**
	Sig. (2-tailed)	,000	,558	,000	,000	,880	,003	,000
gdp11_6	Correlation Coefficient	-,215	-,217	-,038	-,039	,863**	-,253	-,241
	Sig. (2-tailed)	,130	,126	,792	,785	,000	,073	,088
ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ Spearman		gdp11_3	gdp11_4	gdp11_5	gdp11_6			
gdp11_5	Correlation Coefficient	,287*	,382**	1,000	-,034			
	Sig. (2-tailed)	,042	,006		,814			
gdp11_6	Correlation Coefficient	-,265	-,369**	-,034	1,000			
	Sig. (2-tailed)	,060	,008	,814				

ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ 2 - Δενδρόγραμμα ομαδοποίησης 2001

ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ 3 - Δενδρόγραμμα ομαδοποίησης 2011

Δείκτες πληθυσμιακών μετακινήσεων ομάδων και υποομάδων

ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ 4 - ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΕΣ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙΣ ΣΥΝΟΛΙΚΑ

ΣΥΝΟΛΙΚΑ	Συνολική εσωτερική μετανάστευση (εισροές) για κάθε 100 άτομα που παρέμειναν	Εσωτερική μετανάστευση στο ίδιο Νομό για κάθε 100 άτομα που παρέμειναν	εισροές από άλλους Νομούς για κάθε 100 άτομα που παρέμειναν	εκροές σε άλλους Νομούς για κάθε 100 άτομα που παρέμειναν	Ισοζύγιο (Εισροές - Εκροές) για κάθε 100 άτομα που παρέμειναν
2001					
1	27,363	19,289	8,074	9,468	-1,394
2	15,691	3,893	11,798	12,132	-0,334
υπολοιπη 2	21,489	5,788	15,701	13,721	1,980
3 το 2011	21,370	5,662	15,708	13,545	2,162
12νησα	22,084	6,415	15,669	14,599	1,070
3	20,271	4,736	15,535	13,088	2,447
σταθεροί 3	20,231	4,663	15,568	11,489	4,078
3 σε 2 το 2011	21,370	5,662	15,708	13,545	2,162
3 σε 4 το 2011	19,687	4,270	15,417	13,899	1,517
4	17,091	3,568	13,523	14,577	-1,054
κέρκυρα	14,578	3,723	10,855	10,915	-0,060
σε 3 το 2011	17,418	3,473	13,945	14,859	-0,914
κοζάνη	16,008	4,454	11,554	15,140	-3,586
4 το 11	19,757	4,059	15,698	14,271	1,427
κέρκυρα	14,578	3,723	10,855	10,915	-0,060
3 το 2001	19,687	4,270	15,417	13,899	1,517
σαμος	25,567	2,495	23,072	20,967	2,105
5	24,751	7,033	17,718	14,842	2,876
σταθεροί 5	24,983	7,678	17,305	14,106	3,199
01 12νησα	22,084	6,415	15,669	14,599	1,070
01 Σαμος	25,567	2,495	23,072	20,967	2,105
11 Κοζάνη	16,008	4,454	11,554	15,140	-3,586
2011					
1	27,363	19,289	8,074	9,468	-1,394
2	18,367	4,768	13,599	12,865	0,734
3	18,411	3,893	14,518	13,670	0,848
4	19,757	4,059	15,698	14,271	1,427
5	23,986	7,319	16,666	14,221	2,445

ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ 5 - ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΕΣ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΕΛΛΗΝΕΣ	Συνολική εσωτερική μετανάστευση (εισροές) για κάθε 100 άτομα που παρεμείναν	Εσωτερική μετανάστευση στο ίδιο Νομό για κάθε 100 άτομα που παρεμείναν	εισροές από άλλους Νομούς για κάθε 100 άτομα που παρεμείναν	εκροές σε άλλους Νομούς για κάθε 100 άτομα που παρεμείναν	Ισοζύγιο (Εισροές - Εκροές) για κάθε 100 άτομα που παρεμείναν
2001					
1	26,907	18,881	8,025	9,621	-1,595
2	15,495	3,883	11,612	11,620	-0,008
υπολοιπη 2	20,924	5,746	15,178	13,288	1,890
3 το 2011	20,931	5,612	15,319	13,031	2,287
12νησα	20,892	6,417	14,475	14,570	-0,096
3	19,883	4,675	15,208	12,554	2,654
σταθεροί 3	19,948	4,589	15,358	10,945	4,413
3 σε 2 το 2011	20,931	5,612	15,319	13,031	2,287
3 σε 4 το 2011	19,259	4,213	15,046	13,361	1,685
4	16,845	3,563	13,282	14,232	-0,950
κέρκυρα	14,315	3,777	10,538	10,699	-0,160
σε 3 το 2011	17,176	3,464	13,713	14,497	-0,785
κοζάνη	15,733	4,445	11,288	14,848	-3,560
4 το 11	19,375	4,020	15,355	13,800	1,555
κέρκυρα	14,315	3,777	10,538	10,699	-0,160
3 το 2001	19,259	4,213	15,046	13,361	1,685
σαμος	25,484	2,531	22,953	20,854	2,099
5	24,254	7,005	17,249	14,622	2,626
σταθεροί 5	24,520	7,638	16,883	13,850	3,033
01 12νησα	20,892	6,417	14,475	14,570	-0,096
01 Σαμος	25,484	2,531	22,953	20,854	2,099
11 Κοζάνη	15,733	4,445	11,288	14,848	-3,560
2011					
1	26,907	18,881	8,025	9,621	-1,595
2	18,001	4,743	13,258	12,390	0,868
3	18,154	3,861	14,294	13,244	1,050
4	19,375	4,020	15,355	13,800	1,555
5	23,544	7,283	16,261	13,961	2,300

ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ 6 - ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΕΣ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ

ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	αλλοδαπός που εγκαταστάθηκε για κάθε 1 που παρέμεινε	Συνολική εσωτερική μετανάστευση (εισορές) για κάθε 100 άτομα που παρέμειναν	Εσωτερική μετανάστευση στο ίδιο Νομό για κάθε 100 άτομα που παρέμειναν	εισορές από άλλους Νομούς για κάθε 100 άτομα που παρέμειναν	εκροές σε άλλους Νομούς για κάθε 100 άτομα που παρέμειναν	Ισοζύγιο (Εισορές - Εκροές) για κάθε 100 άτομα που παρέμειναν
2001						
1	0,986	34,429	25,609	8,820	7,098	1,722
2	2,234	41,553	7,847	33,706	40,634	-6,927
υπολοιπή 2	1,484	31,848	6,476	25,372	22,256	3,117
3 το 2011	1,466	29,216	6,498	22,718	23,677	-0,959
12νησα	1,574	45,012	6,368	38,644	15,150	23,494
3	1,628	30,437	6,176	24,261	26,018	-1,756
σταθεροί 3	1,366	29,579	6,397	23,181	27,160	-3,978
3 σε 2 το 2011	1,466	29,216	6,498	22,718	23,677	-0,959
3 σε 4 το 2011	1,893	31,688	5,850	25,839	26,557	-0,718
4	1,588	33,159	3,987	29,172	34,668	-5,496
κέρκυρα	1,115	19,864	2,641	17,224	15,262	1,962
σε 3 το 2011	1,654	34,442	4,018	30,425	36,632	-6,207
κοζάνη	1,340	32,335	4,993	27,342	32,477	-5,136
4 το 11	1,753	30,269	5,162	25,107	25,309	-0,202
κέρκυρα	1,115	19,864	2,641	17,224	15,262	1,962
3 το 2001	1,893	31,688	5,850	25,839	26,557	-0,718
σαμος	1,132	27,895	1,491	26,404	24,123	2,281
5	1,449	38,228	7,768	30,461	20,777	9,684
σταθεροί 5	1,473	38,672	8,727	29,945	21,062	8,883
01 12νησα	1,574	45,012	6,368	38,644	15,150	23,494
01 Σαμος	1,132	27,895	1,491	26,404	24,123	2,281
11 Κοζάνη	1,340	32,335	4,993	27,342	32,477	-5,136
2011						
1	0,986	34,429	25,609	8,820	7,098	1,722
2	1,888	37,074	7,214	29,860	32,152	-2,292
3	1,552	32,726	4,858	27,868	33,289	-5,420
4	1,753	30,269	5,162	25,107	25,309	-0,202
5	1,458	37,968	8,312	29,656	22,331	7,325